

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
MUZIKOS PEDAGOGIKOS KATEDDRA

ROBERTA SAKALOUSKIENĖ

**PATYČIŲ RAIŠKOS TENDENCIJOS MUZIKOS
MOKYKLOJE: MOKSLEIVIŲ IR MOKYTOJŲ
POŽIŪRIO ANALIZĖ**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė –
Prof. dr. Diana Strakšienė

Šiauliai, 2015

BAIGIAMOJO DARBO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

Patvirtinu, kad mano _____

(vardas, pavardė)

magistro darbas tema _____

(magistro darbo pavadinimas)

yra originalus autorinis darbas, mano paties atliktas savarankiškai. Darbas nebuvo pateiktas ar naudotas jokiaje kitoje mokymo įstaigoje. Darbe nėra plagijavimo, sukčiavimo ar kitų mokslo etikos pažeidimų.

_____
(vardas, pavardė)

_____
(parašas)

Sakalauskiene R. Patyčių raiškos tendencijos muzikos mokykloje: moksleivių ir mokytojų požiūrio analizė / vadovė prof. dr. D. Strakšienė; Šiaulių universitetas, Menų fakultetas, Muzikos pedagogikos katedra. – Šiauliai, 2015. – 81 p.

SANTRAUKA

Patyčios, tai dažniausia agresijos forma mokykloje, kuriai šiandien yra skiriama labai daug dėmesio tiek moksliniuose tyrimuose, tiek ir praktinėje mokyklų socialinės veiklos srityje. Tai vaikų agresijos forma ugdymo įstaigose, kuomet sukeliama nuolatinai ir tyčiniai kitą asmenį skaudinantys veiksmai arba žeminimai bei pašiepimai žodžiais. Patyčios pasireiškia įvairiomis formomis: žodiniu užgauliojimu, ignoravimu, atstūmimu, fiziniais išpuoliais, reketu, daiktų atiminėjimu bei laužymu, nemalonių užrašų rašymu. Patyčių problema masiškai paplitusi visame pasaulyje, su juo susiduriama kasdien. Pirmieji patyčių reiškinio paplitimo tyrimai pasirodė Švedijoje, o vėliau šia problema susidomėjo ir kitos šalys. Patyčių problema Lietuvoje yra nagrinėjama nuo 1994 metų. Įvairiuose moksliniuose straipsniuose ir tyrimų ataskaitose šis reiškinys yra išskiriamas kaip vienas grėsmingiausių socialinių reiškinų mūsų visuomenėje. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, Lietuvoje apie 70 proc. vaikų bent kartą yra patyrę bendraamžių patyčias. Analizuojant užsienio ir Lietuvos mokslinę literatūrą matome, kad patyčios, tai opi problema mūsų visuomenėje, kuriai reikalinga efektyvi prevencinė programa. Analizuojant mokslinę literatūrą pastebėta, kad tyrimų patyčių tema mokyklose yra nemažai, tačiau trūksta duomenų apie patyčių atvejus, jų formas ir raiškos galimybes neformaliajame muzikiniame ugdyme. Nėra duomenų, ar vaikai lankantys neformaliojo muzikinio ugdymo įstaigas patiria bendraamžių bei pedagogų patyčias. Šį faktą galima traktuoti kaip aktualią ir darbo naujumą atskleidžiančią problemą.

Tyrimo tikslas – ištirti moksleivių ir pedagogų požiūrį į patyčių raiškos tendencijas muzikos mokykloje. Tikslui įgyvendinti išskelti šie uždaviniai: remiantis teorine mokslinės literatūros analize, atskleisti teorinius patyčių sampratos aspektus; nustatyti patyčių egzistavimo ypatumus edukacinėje aplinkoje bei jų prevencijos priemonės ugdymo įstaigose; apžvelgti 10 – 18 metų ugdytinių psichofizinės raidos ypatumus; išanalizuoti neformaliojo muzikinio ugdymo ypatumus; ištirti, patyčių mastą ir raiškos tendencijas muzikos mokyklose. Tyrimo objektas – patyčių apraiškos muzikos mokykloje moksleivių bei pedagogų požiūriu.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad mokiniai muzikos mokykloje jaučiasi saugiai, tačiau patyčias jie patiria rečiau nei kartą per mėnesį. Dažniausiai pasitaikanti patyčių forma muzikos mokykloje yra prasivardžiavimai ir apkalbos. Mokiniai, patyrę patyčias iš bendraamžių muzikos mokykloje, dažniausiai atsako skriaudėjams tuo pačiu, o norėdami sulaukti pagalbos, dažniausiai

kreipiasi į tėvus. Nedidelė dalis mokinių, teigė, kad mokytojai prasivardžiuoja nepagarbiai įvardindami jų gabumus. Mokinių teigimu, mokytojai dažnai apsimeta, kad patyčių nepastebi dėl to nesiima jokių priemonių. Muzikos mokyklose dirbantys mokytojai labiau orientuoti į akademinį mokinių pasiekimus, o ne į gerus tarpusavio santykius. Todėl tikėtina, kad muzikos mokykloje patyčių atvejį mokytojai pastebi rečiau ir nesiima jokių priemonių, kad išspręstų iškilusią problemą.

Sakalauskienė R. The tendencies of bullying in music school: analyses of students' and teachers' attitude / research adviser prof. dr. D. Strakšienė; Šiauliai University, the Faculty of Arts, the Department of Music Pedagogy. – Šiauliai, 2015. – 81 p.

SUMMARY

Bullying is the most common form of aggression at school and it achieves a lot of attention both in the scientific research and in the practical sphere of the social schools' activity. It is a form of children aggression in the educational institutions, when permanent and intentional actions are made to insult or hurt another person or the humiliating and mocking words are used. Bullying might appear in different forms: verbal abuse, disregard, alienation, physical attacks, racket, taking away or breaking the personal items or writing unpleasant notes. The problem of bullying is worldwide spread and it is faced every day. The first research on this topic appeared in Sweden. A bit later other countries became interested in this issue, as well. The problem of bullying in Lithuania has been analysed since 1994. Various scientific articles and research reports identify the phenomenon of bullying as one of the most menacing social phenomena in our society. According to the data of the World Health Organization, in Lithuania about 70 percent of children have experienced the peer bullying at least once. While analysing the foreign and Lithuanian literature, it can be noticed that bullying is a relevant problem in our society, which requires an effective prevention programme. During the investigation of the scientific literature it appeared that there is rather a big number of the research carried out on topic of bullying at schools, however, the data about cases, forms and bullying expression forms in the non-formal musical education is lacking. There is no available information whether children attending the non-formal musical education institutions experience the bullying from peers and teachers. Thus, this fact may be approached as a relevant and novel problem for the research.

Research object – bullying expression trends in the musical schools of students' and teachers' attitude.

Research aim – to reveal the extent of the bullying and its expression trends in musical schools.

The following objectives were held: to reveal the theoretical aspects on the concept of the bullying based on the analysis of the theoretical scientific literature; to define the bullying existence peculiarities in the educational environment and the prevention measures in the education institutions; to revise the psycho-physical peculiarities in development of 10 – 18 year-olds; to investigate the peculiarities of the non-formal education; to examine the extent of bullying and trends of expression in the music school.

The research results revealed that students feel safe at music school, but they name some manifestations of bullying. The prevailing bullying form in the music school is calling names and gossip. Students who experience such peer bullying at the music school usually respond in the same way to the offender or when they need help, they usually address parents. Only some students confessed that they faced the abuse or disrespectful behaviour from teachers. According to the students, teachers usually ignore the phenomenon of bullying and do not take any measures against it. The research data revealed that teachers working in music schools are more oriented to the academic students' achievements, not to the quality interrelations. Therefore, it is likely that music teachers notice the manifestation of bullying more rarely and do not take measures to solve the existing problem.

TURINYS

ĮVADAS	8
1. TEORINIAI PATYČIŲ SAMPRATOS ASPEKTAI	11
1.1. Patyčių sampratos apibrėžtis	11
1.2. Patyčių fenomeno tyrimų apžvalga Lietuvoje ir užsienio šalyse	14
1.3. Patyčių formų grupavimas mokslinėje literatūroje.....	17
1.4. Patyčių egzistavimo aspektai edukacinėje aplinkoje	20
1.5. Patyčių prevencija ugdymo įstaigose.....	23
2. 10 – 18 METŲ UGDYTINIŲ RAIDOS IR BENDRAVIMO PSICHOPEDGOGINIS KONTEKSTAS	29
2.1. Vėlyvosios vaikystės psichofizinės raidos ypatumai.....	29
2.2. Paauglystės psichofizinės raidos ir tarpusavio santykių ypatumai	30
2.3. 10 – 18 metų ugdytinių bendravimo ypatumai bendraamžių tarpe	34
3. NEFORMALIOS MUZIKINĖS VEIKLOS TEORINIS KONTEKSTAS	37
3.1. Neformalaus ugdymo samprata Lietuvos švietimo sistemoje	37
3.2. Neformaliojo ugdymo veiklos formų apžvalga	40
3.3. Neformalaus muzikinio ugdymo specifika.....	42
3.4. Neformalaus muzikinio ugdymo įtaka vaikų asmenybės vystymuisi	45
4. PATYČIŲ APRAIŠKOS MUZIKOS MOKYKLOJE: MUZIKOS MOKYKLOJE BESIMOKANČIŲ MOKSLEIVIŲ IR MOKYTOJŲ PATIRTIES TYRIMAS.....	47
4.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	47
4.2. Tyrimo imties demografinė charakteristika	49
4.2.1. Mokinių tyrimo imties demografinė charakteristika.....	49
4.2.2. Mokytojų tyrimo imties demografinė charakteristika	50
4.3. Patyčių apraiškų muzikos mokykloje prielaidos	51
4.3.1. Mokinių tyrimo rezultatų analizė	51
4.3.2. Mokytojų tyrimo rezultatų analizė	59
4.3.3. Mokinių ir mokytojų tyrimo rezultatų palyginimas	67
IŠVADOS	69
PRIEDAI	79

IVADAS

Patyčios, dažniausiai apibūdinamos kaip nuolatinis, sąmoningas, neišprovokuotas, asmens ar kelių asmenų fizinis arba žodinis kito asmens užgauliojimas, kuriuo siekiama sukurti nuolatinis prievartos ar įžeidinėjimų modelius (Olweus, 2008). Jau gan ilgą laiką psichologinėje literatūroje plačiai nagrinėjama patyčių problema mokinių tarpe. Lietuvoje patyčių klausimai nagrinėjami nuo 1994 metų. Šis reiškinys yra įvardijamas kaip grėsmingas socialinis reiškinys. Pastaraisiais metais apie patyčių reiškinį Lietuvoje kalbama vis daugiau, nes ši problema mūsų šalyje plinta grėsmingais tempais. Pasaulinės sveikatos organizacijos 2002 metais atlikto tyrimo duomenimis, Lietuvoje patyčias per paskutinius du mėnesius buvo patyrę daugiau kaip 60 proc. vienuolikmečių ir apie 70 proc. trylikamečių. Šie duomenys rodo, kad tai yra didžiausias skaičius tarp visų 33 tyrime dalyvavusių Europos šalių. Taigi, galime teigti, kad mūsų šalies mokyklose patyčios tarp vaikų yra labai dažnos (Zaborskis, Vareikienė, 2008). Vyraujanti patyčių problema ypač pasireiškia ugdymo institucijose, analizuojant santykius tarp pačių besimokančiųjų, įrodant vaikų negebėjimą savarankiškai atstovauti ir apginti savo interesus (Sereikienė, Šilėnienė, 2013).

Patyčios turi ne mažiau žalos nei patiriamas fizinis smurtas. Nuolatinės priekabės, prasivardžiavimai, žeminimai yra daug dažnesni nei sunkios smurto formos. Todėl patyčių reiškiniui pastaraisiais metais skiriama nemažai dėmesio (Karmaza, Grigutytė, Karmazė, 2007). Patyčios, tai nėra tik vaikiškas žaidimas ar natūralus raidos reiškinys. Jos visada įskaudina ir turi įvairių ilgalaikių ir trumpalaikių pasekmių vaiko elgesiui, emocinei būklei, bendravimui su kitais žmonėmis bei vaiko savivartei. Mokiniai, patiriantys patyčias, kenčia nuo grasinimų, gąsdinimų ir netiesioginių patyčių formų kaip, bendraamžių ignoravimo ir atstūmimo (Targamadžė, Valeckienė, 2007). Dažnai patyčių aukos jaučiasi pažemintos, negerbiamos, išjuokiamos, pralaimėjusios, sužlugdytos, paniekintos bei silpnos. Visi šie jausmai nuskriaustąjį verčia jaustis menkaverčiu, o tai labai didelis motyvas kilti agresijai bei pykčiui. Dažnai patyčių aukos ima vengti bendraamžių, mokyklos (Graževičienė, 2006).

Įvairių šalių mokslininkai atliko nemažai tyrimų bei parašė darbų, nagrinėjančių patyčių problemą bendrojo lavinimo mokyklose. Šiuose darbuose aptarė patyčių atsiradimo priežastis, analizavo jų formas. Šiam smurto prevencijos klausimui didelį dėmesį skyrė norvegų mokslininkas D. Olweus. Mokslininko sukurta prevencinė programa įtraukta į Lietuvos Nacionalinės smurto prevencijos ir pagalbos vaikams 2008 – 2010 metų programos įgyvendinimo priemones. Buvo atkreipiamas dėmesys, kad patyčių atvejų atsiradimui ir jų plitimui labai didelę reikšmę turi bendravimas tarp bendraamžių ir pastarųjų įtaka. Visgi, normaliam psichosocialiniam prisitaikymui svarbus yra draugų, bendraamžių palaikymas (Markevičiūtė, Kalkytė, Adomaitienė, Gudienė, Vėlavičienė, 2007). Vėlyvoje vaikystėje bei

paauglystėje santyčiai su bendraamžiais tampa ypač svarbūs. Pastarieji siekia susikurti artimus santykius, jiems svarbu priklausyti grupėms. Tačiau jų bendravime, ypač mokykloje, neišvengiamos tampa patyčios. Šis, mokyklose plačiai paplitęs reiškinys, sukelia neigiamas pasekmes tiek patyčių iniciatoriams, tiek jų aukos, tiek vaisai mokyklos bendruomenei bei paveikia visą likusį patyčiose dalyvaujančio žmogaus gyvenimą (Targamadžė, Valeckienė, 2007).

Analizuojant minėtų autorių darbus, pastebima, kad tyrimų apie patyčių problemą mokyklose yra nemažai, tačiau trūksta duomenų apie patyčių atvejus, jų formas ir raiškos galimybes neformaliajame muzikiniame ugdyme. Nėra duomenų, ar vaikai lankantys neformaliojo muzikinio ugdymo įstaigas patiria bendraamžių bei pedagogų patyčias. Šį faktą galima traktuoti kaip aktualią ir darbo naujumą atskleidžiančią problemą.

Tyrimo objektas – patyčių apraiškos muzikos mokykloje moksleivių bei pedagogų požiūriu.

Hipotezė. Tikėtina, kad muzikos mokyklose egzistuoja patyčių apraiškos, tačiau mokyklos administracija ir pedagogai šiai problemai neskiria pakankamai dėmesio ir nesiima tinkamų priemonių patyčių prevencijos klausimams spręsti.

Tyrimo tikslas – ištirti moksleivių ir pedagogų požiūrį į patyčių raiškos tendencijas muzikos mokykloje.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) remiantis teorine mokslinės literatūros analize, atskleisti teorinius patyčių sampratos aspektus;
- 2) nustatyti patyčių egzistavimo ypatumus edukacinėje aplinkoje bei jų prevencijos priemonės ugdymo įstaigose;
- 3) apžvelgti 10 – 18 metų ugdytinių psichofizinės raidos ypatumus;
- 4) aptarti neformaliojo muzikinio ugdymo ypatumus;
- 5) ištirti patyčių raiškos tendencijas muzikos mokyklose.

Tyrimo imtis. Anketinės apklausos tyrime dalyvavo 139 respondentai. 76 muzikos ir menų mokyklos mokiniai; 63 muzikos ir menų mokyklos mokytojai.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros šaltinių analizė, anketinė apklausa. Tyrimo duomenys apdoroti statistiniais metodais (procentų, vidurkių, standartinių nuokrypių, dažnių analize) panaudojant SPSS (Statistical Packet for Social Sciences 15.0) programinės įrangos paketą.

Magistro darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 4 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (96 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai.

Tyrimo duomenis iliustruoja 2 paveikslai, 22 lentelių. Prieduose pateikiama tyrimo anketos.
Magistro darbo apimtis – 79 puslapiai.

1. TEORINIAI PATYČIŲ SAMPRATOS ASPEKTAI

1.1. Patyčių sampratos apibrėžtis

Patyčios vaikų tarpe – tai sena, visame pasaulyje labai gerai žinoma problema (Olweus, 2008). Ši, viena dažniausių agresyvaus elgesio formų, ypač paplitusi mokyklose. Tačiau tikslios, aiškios ir visiems priimtinos patyčių sampratos apibrėžties, apibūdinančios šį reiškinį, kuri atspindėtų patyčioms būdingą visą elgesio įvairovę, kol kas nėra (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006; Girdvainis, Pocevičienė, 2009). Pastebima, kad vienodos šio reiškinio sampratos nėra nei užsienyje, nei Lietuvoje (Targamadzė, Valeckienė, 2007). Tačiau dažniausiai galima rasti mokslininko D. Olweus (2008) pateiktą apibrėžimą, kuriame patyčių reiškinys apibrėžiamas kaip sąmoningi, pasikartojantys, ilgesnį laiką patiriami neigiami veiksmai, atliekami vieno ar daugiau individų. Mokslininkas tokį elgesį vadina neigiamu veiksmu, kuriuo norima tikslingai įskaudinti, sužaloti ar sukelti nemalonumą kitam. Patyčių reiškinys apibūdinamas gan plačiai: nuo ignoravimo, atstūmimo, žodinio užgauliojimo iki fizinių išpuolių, daiktų atiminėjimo, reketo ir kt. (Zaborskis, Vareikienė, 2008). Mokslinėje literatūroje patyčios skirstomos į tiesiogines ir netiesiogines, rašytines, žodines, elektronines ir kt. Sudėtinės patyčios apima fizinius ir žodinius veiksmus.

Šiuo metu visuomenė yra per mažai susipažinusi su patyčių paplitimu, todėl nenuostabu, kad patyčioms kaip vienai dažniausių agresyvaus elgesio formų, kuri vyksta mokykloje, skiriamas ypatingas dėmesys tiek akademiniuose, tiek praktiniuose diskursuose (Skirienė, 2010).

Mokslininkai įvairiais aspektais gilinais ir analizuoja patyčių reiškinį žmonių tarpe, juos sieja su asmenybe, socialine izoliacija, savigarbos lygiu, mikro – makro aplinkos ypatumais, didėjančiu stresu aplinkoje ir kitais veiksniais. Ieškoma patyčių patyrimo ir psichosomatinių sutrikimų negalavimų sąsajos. Tyrimai, atlikti įvairiose šalyse rodo, kad dėl patiriamo ilgalaikio smurto išlieka negatyvių pėdsakų asmenybės raidoje, pažeidžiama ne tik fizinė, bet ir psichinė sveikata. Patyčių metu patiriamas stresas gali nulemti imuninės sistemos susilpnėjimą, jautrumą įvairioms infekcinėms ligoms. Vaikai, patiriantys nuolatinį priekabiavimą, pasižymi ne tik emocinės, bet ir fizinės sveikatos sutrikimais (Zaborskis, Vareikienė, 2008). Galime teigti, kad visais atvejais patyčių tarp vaikų ir prieš vaikus formos sukelia intensyvias, ilgalaikes, kompleksines vaiko psichosocialinę bei fizinę raidą žalojančias pasekmes (Gumuliauskienė, Juodaitytė, Malinauskienė, 2010). Mokslininkai teigia, kad patyčios turi neigiamų pasekmių ne tik jų aukoms, bet ir patiems patyčių iniciatoriams. Dėl tokios priežasties, kaip didėjantis patyčių raiškos mastas ir jų aukų skaičius, Lietuvoje pastaruoju metu daugėja vaikų pagalbos centrų,

mokyklose atsiranda daugiau socialinių darbuotojų, dedamos didesnės pastangos siekiant sumažinti vaikų smurto ir patyčių apraiškas mokyklose. Vis dėl to, nepaisant šių veiksmų, Lietuva pirmauja Europoje pagal vaikų, patiriančių patyčias mokykloje, skaičių.

L. Bulotaitės, R. Pivorienės, N. Strulienės (2002) teigimu, patyčios nėra tik juokeliai ar pasistumdymas „dėl žaidimo“. Jeigu kyla patyčios vaikų tarpe, vadinasi, kažkur yra gilesnė problema. Besityčiojantys vaikai dažniausiai turi problemų šeimoje, namuose, su kiemo draugais ir savo pyktį išlieja norėdami įskaudinti silpnesnį, jį pažeminti ar įbauginti kitus. Galime išskirti tam tikrus asmenybinius bruožus, kurie nulemia, ar vaikas tampa patyčių iniciatoriumi ar auka. Skriaudėjai dažniausiai pasižymi tokiomis savybėmis kaip impulsyvus temperamentas, empatijos stoka, turi didesnę valdžios poreikį yra fiziškai stipresni ir agresyvesni, rečiau jaučia kaltę. Tačiau tai, kokių mastu mokykloje ar klasėje pasireikš patyčios priklauso nuo aplinkos veiksnių, tokių kaip mokyklos klimatas bei tvarkymasis su agresyviu elgesiu būdai.

Palankias sąlygas priekabiaujančio elgesio formavimuisi sudaro šie veiksniai:

- Mokytojų nuostata, kad patyčiose nėra nieko blogo;
- Suaugusiųjų priežiūros stoka;
- Skiriamas didesnis dėmesys neigiamam vaikų elgesiui, nei teigiamam;
- Mokytojų tyčiojimas, gėdinimas, grasinimai siekiant suvaldyti klasę;
- Vyraujantys klaidingi įsitikinimai apie patyčias – tiek suaugusiųjų tiek vaikų tarpe.

(Povilaitis, Jasiulionė, Kurienė ir kt., 2007).

Patyčių priežastis traktuoti tik individualiu lygmeniu būtų netikslinga, nes patyčių aukomis tapti gali tiek neišskirtinių bruožų asmenys, tiek ir išsiskiriantys iš savo bendraamžių asmenys. Todėl įtakos patyčių veiksmams turi ir aplinkos veiksniai, tokie kaip svarbių suaugusiųjų nuostatos, įsisenėjusios taisyklės, elgesys bei reagavimas į žeminantį elgesį (Olweus, 2003).

Patyčioms stiprią paskatą suteikia bendraamžių poelgiai ir požiūris patyčių situacijose, nes patyčios dažniausiai egzistuoja, kaip grupinis elgesys, todėl tokio elgesio pritarimui reikia grupelės sekėjų (Targamadžė, Valeckienė, 2007).

Mokslininkas G. R. Robichaud (2007) teigia, kad šeima turi įtakos patyčių iniciatoriui. Jis išskiria tokius su šeima susijusius veiksniai:

- Pažeminimai šeimoje patiriami iš tėvų, brolių ir seserų, senelių ir/ar auklės gali tapti priešiško elgesio pavyzdžiu, ir vaikas gali susitapatinti su žemintoju arba auka, o tai jį skatina atkartoti tokį elgesį;
- Dėl emocinio ryšio su tėvais stoka, šilumos, priežiūros trūkumo, vaikui gali atsirasti menkumo, nevisavertiškumo jausmas;

- Aiškių, suprantamų ir visiems šeimos narių poreikiams pritaikytų elgesio taisyklių nebuvimas;
- Menkinamieji posakiai;
- Pernelyg didelis emocinis spaudimas auklėjant vaiką;
- Pernelyg didelė globa, trukdanti vaikui tapti savarankiškam;
- Priešybės šeimoje;
- Skurdas, kaip rizikos veiksnių šaltinis;
- Dėl gyvenimo atskirai, skyrybų, poros kivirčų, problemų darbe, materialinių sunkumų šeimoje atsiradęs stresas gali padidinti tėvų dirglumą;
- Aiškių agresyvaus elgesio ribų nebuvimas arba atvirkščiai, pernelyg didelė baimė nepatikti kitiems ar pernelyg griežtas draudimas išreikšti savo pyktį net tada, kai jis pateisinamas.

Patyčių auką dažniausiai pasirenka skriaudėjas. Jo asmenybė, patiriamos problemos, situacija gyvenime lemia kas bus jo patyčių auka. Tie, kurie jaučiasi neįvertinti, gali žeminti tuos, kuriuos giria kiti. Patyčių aukomis gali tapti ir tie vaikai, kurie yra labai gabūs, kūrybiški, protingi, išsiskiriantys savo gebėjimais. Tokiems mokiniams skriaudėjai dažniausiai pavydi mokytojų ir tėvų skiriamo dėmesio (Račkauskas, Šilėnienė, 2010).

Pasak R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006), patyčių aukomis tampa tylūs, ramūs, silpnesni, savęs nedemonstruojantys mokiniai. Tokias aukas pasirenka tie skriaudėjai, kuriuos skriaudžia ir įžeidinėja vyresni, stipresni tėvai ar vaikai. Todėl skriaudėjai, patirdami agresiją savo įniršį ir pyktį išlieja ant silpnesnių, taip sukurdami tam tikrą smurto grandinę: stipresnieji žemina silpnesnius. Turime suvokti, kad ne aukos, o skriaudėjai turi problemų ir dėl to ima skaudinti kitus.

Vaikai tampa patyčių iniciatoriais dėl pripažinimo stokos, konkurencijos, dėmesio ir pavydo (Gilligan, 2002). Dažnai smurtaujantys vaikai patys patiria artimųjų psichologinį ar fizinį smurtą, įžeidinėjimus, mušimus. Žmogus kuria gražius, nepaprastus dalykus, įgyja pripažinimą vadovaudamasis ne jėga, o protu, jei jam netrūksta šilumos, meilės, palaikymo iš aplinkinių ir šeimos. Deja, tie, kuriems trūksta pasitikėjimo, meilės, palaikymo iš artimųjų, imasi smurto.

Apibendrinant galime teigti, kad patyčios – tai įsisenėjusi problema, tačiau ji tampa vis svarbesnė ir reikalauja daugiau dėmesio kaip vienas opiausių reiškinių, su kuriuo susiduria šių dienų visuomenė, o ypač mokyklos aplinka. Kaip įrodo įvairūs tyrimai, patyčių poveikis yra neigiamas. Jis yra kaip vienas iš rizikos veiksnių įvairiausioms psichikos sveikatoms ir elgesio sutrikimams atsirasti. Ir tik veikiant apsauginiams veiksniams, tokiems kaip šeimos palaikymas, geri socialiniai įgūdžiai, mokytojų parama, galime tikėtis, kad patyčių pasekmės nebus tokios skaudžios.

1.2. Patyčių fenomeno tyrimų apžvalga Lietuvoje ir užsienio šalyse

Patyčios mokyklose yra opi problema ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Atliekama daug tyrimų, skirtų patyčių reiškinių apibūdinimui pagal patyčių skriaudėjų vaidmenį, lytį, prievartos formas ir jų poveikį aukai. Didelis dėmesys skiriamas neigiamoms patyčių pasekmėms apibūdinant dalyvių situaciją (psichinę, socialinę, kultūrinę, fizinę ir kt.) (Juodaitytė, Baniulienė, 2010).

Pirmasis akademinis pranešimas „Patyčios pedagoginėje seminarijoje“, analizuojantis šią problemą pasirodė 1897 metais (Smith, 1997). Tačiau patyčios sistemingo tyrinėjimo objektu tapo tik praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio pabaigoje. Šio reiškinių pirmieji tyrimai buvo atlikti Norvegijos ir Švedijos, kiek vėliau ir Suomijos mokyklose (Olweus, 1993, 2003, 2008).

Patyčių problemos mokykloje tyrimų iniciatorius ir pradininkas Norvegų mokslininkas D. Olweus. Stimulą pradėti patyčių mokyklose tyrimus suteikė Bergeno universiteto psichologijos profesorius 1978 m. parašyta knyga „Agresija mokykloje: priekabautojai ir „atpirkimo ožiai“ („Aggression in the schools: Bullies and whipping boys“). Atliktų tyrimų Skandinavijos šalyse rezultatai privertė atkreipti dėmesį į patyčias mokyklose ne tik švietimo ir mokslo vadovus, bet ir sulaukė atgarsių Šiaurės Amerikos šalyse, Europoje bei Tolimuosiuose Rytuose (Targamadžė, Valeckienė, 2007).

Mokslininkai ilgai diskutavo ir ieškojo tinkamo šio reiškinių apibrėžimo. Tačiau šiomis dienomis pasirinkta užsienio šalyse dažniausiai vartojama angliška sąvoka „bullying“, įprasminanti skaudinimą ar gąsdinimą silpnesnio asmens panaudojant jėgą ar galią bei siekiant priversti jį kažką atlikti. Ši sąvoka apima agresyvaus asmens pastangas sąmoningai kontroliuoti kitus, dažniausiai tai būna už save silpnesni asmenys. Angl. „bullying“ (liet. įbauginti, prievartauti, ieškoti priekabių) yra apibrėžiamas kaip nuolat pasikartojantis, sąmoningas agresyvus elgesys su silpnesniu asmeniu, kuris nesugeba pats apsiginti, pasipriešinti (Targamadžė, Valeckienė, 2007). Užsienyje dar vartojamos tokios sąvokos kaip: „mob“ – didelė žmonių grupė, galinti sukelti problemų ar panaudoti smurtą prieš vieną asmenį, „intimidation“ (liet. gąsdinimas, bauginimas), „harassment“ (liet. priekabiavimas, varginimas, įžeidinėjimai). Panašios reikšmės: Skandinavijoje – „mobbing“, Olandijoje – „pesten“, Japonijoje – „ijme“ (Targamadžė, Valeckienė, 2007).

Lietuvių kalboje vis dar ieškoma termino, kuris aiškiai ir tiksliai apibūdintų patyčių reiškinį ir atspindėtų elgesio įvairovę kuris yra būdingas šiam veiksmui. Lietuviškoje terminijoje šiuo metu dažniausiai vartojama „patyčių“ sąvoka (Targamadžė, Valeckienė, 2007). Lietuvių didžiajame žodyne (2002) kitą asmenį žeminantis elgesys gali būti charakterizuojamas įvairiais žodžiais, kurie gali būti naudojami kaip sinonimai: patyčios, tai ko nors darymas tyčia, kieno

pasityčiojimui, pajuokai, apmaudui. Tokį elgesį gali apibūdinti skirtingos sąvokos: priekabauti – ieškoti priekabių, nuolat barti, raginimą daryti; užgaulioti – įžeidinėti; erzinti – tyčiotis, pajuokti; tyčiotis – tyčias daryti, pikta juoktis.

Didelė dalis periodikos leidinių („Dialogas“, „Psichologija Tau“, „Lietuvos rytas“ ir kt.) pateikia faktus, kad net 70% Lietuvos moksleivių patiria smurtą ir patyčias, lygiai tiek pat moksleivių tyčiojasi iš kitų. Pasaulio Sveikatos organizacijos kuruojamo tarptautinio moksleivių gyvenamos ir sveikatos (The Health behavior in School – aged Children – HBSC) studijos pradėtos teikti jau daugiau kaip prieš dvidešimt metų įvairiuose Europos mokyklose. Šios organizacijos apklausos Lietuvoje pradėtos 1994, 1998, 2002 metais. Pateiktų apklausų duomenų analizė parodė, kad Lietuvos mokyklose vidutiniškai kas trečias 11 – 15 metų moksleivis tampa dažnų patyčių auka. Berniukai dažniau nei mergaitės tampa patyčių aukomis. Dažniausiai tyčiojamosi iš trylikos metų vaikų, rečiausiai – penkiolikos metų berniukų ir mergaičių. Analizuojant patyčių paplitimo dažnį pagal gyvenamą vietą, rezultatai parodė, kad kaime gyvenantys vaikai patiria 1,5 karto daugiau patyčių, nei vaikai gyvenantys mieste. 2002 metais atlikto tyrimo duomenis palyginus su 1994 ir 1998 metais atliktų tyrimų duomenimis, galime teigti, kad 2002 metais patyčių mastas mokyklose mažėjo. Berniukai (apie 40%) yra linkę dažniau tyčiotis iš kitų nei mergaitės (apie 28%). Nepaisant lyties, tyčiojimosi iš kitų dažnis didėjo pagal amžių. Apžvelgiant 1994 ir 1998 metų tyrimus pastebima, kad kaime gyvenantys moksleiviai buvo labiau linkę tyčiotis iš kitų, nei mokiniai gyvenantys mieste, tačiau 2002 metais šis skirtumas buvo nereikšmingas. Remiantis pateiktais visais trijų tyrimų duomenimis, Lietuva pirmauja Europoje. Šie skaičiai verčia susimąstyti ir imtis griežtų priemonių stabdant šį reiškinį (Zaborskis ir kt., 2005).

Remiantis 2006 metais atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis, matome, kad Lietuva buvo įvardinta kaip dažniausiai susidurianti su patyčių problema tarp visų dalyvavusių Europos šalių. Atskleidus tyrimo rezultatus, matome, kad net 26% mergaičių ir 27% berniukų yra patyrę patyčias. 16% mergaičių ir 30% berniukų teigė, kad jie tyčiojasi iš kitų bendraamžių (Damijonaitis, 2009).

A. Zaborskio ir I. Vareikienės (2008) atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad vidutiniškai 2 – 3 kartus per mėnesį daugiau kaip pusė (52,3%) Lietuvos moksleivių patirdavo patyčias, o 18,3% buvo tapę kitų moksleivių patyčių aukomis arba patys tyčiojosi iš kitų moksleivių (17,9%). 16,1% mokinių buvo tapę patyčių aukomis ir patys tyčiojosi iš kitų. Į patyčias įsitraukia tiek merginos, tiek vaikinai, tačiau patyčių paplitimas tarp lyčių skiriasi. Tyrimų duomenys atskleidžia, kad patyčių veiksmuose reikšmingai dažniau dalyvauja berniukai (57,9%) nei mergaitės (46,4%). Užsienio ir Lietuvos tyrimų duomenys rodo, kad vaikinai dažniau tyčiojasi iš kitų nei merginos (Gini, 2008; Olweus, 2003; Estevez, Margui, Musitu, 2009; Girdvainis,

Pocevičienė, 2009; Zaborskis, Vareikienė, 2008). Tyrimų rezultatai skiriasi kalbant apie patyčių aukas. Kad vaikinai patiria daugiau patyčių iš bendraamžių nei merginos teigia I. Vareikienė (2009), G. Girdvainis ir R. Pocevičienė (2009). Kiti mokslininkai (Gini, 2008; Estevez, Margui, Musitu, 2009) teigia, kad lyčių skirtumo tarp patyčių aukų nėra. G. Širvinskienė, N. Žemaitienė, A. Didžiokienė (2008) ir A. Zaborskis, I. Vareikienė (2008) teigia, kad merginos dažniau tampa patyčių aukomis nei vaikinai. Patyčių reiškinių tyrimai taip pat rodo, kad vaikinai agresyviomis aukomis tampa dažniau nei merginos (Gini, 2008; O' Brennan, Bradshaw, Sawyer, 2009).

Paauglių įsitraukimas į patyčių situaciją skiriasi ne tik pagal lytį, tačiau skiriasi ir pagal vaidmenį, kurį paauglys prisiima patyčių procese. Tarptautinio HBSC tyrimo duomenimis, vidutiniškai 11% mokinių tampa patyčių aukomis, apie 20% mokinių patiria patyčias Lietuvoje. Patyčių iniciatoriai vidutiniškai yra 10% mokinių. Šio tyrimo duomenimis, iš daugelio Europos valstybių, Lietuvoje užfiksuotas didžiausias, net 20% agresyvių aukų paplitimas (Nansel, Craig, Overpeck, Saluja, Ruan, 2004).

2012 metais atlikto tyrimo „Patyčios elektroninėje erdvėje“ duomenimis matome, kad beveik trečdalis paauglių yra buvę įskaudinti elektroninėje erdvėje, o penktadalis patys tyčiojėsi. Lyginant berniukus ir mergaites, rezultatai rodo, kad berniukai dažniau tyčiojasi nei mergaitės. Užgaulios ir grasinančios SMS žinutės bei pašalinimas iš pokalbių svetainės ar jo įskaudinimas pokalbių svetainėje – dažniausiai pasitaikančių elektroninių patyčių būdai. Apžvelgiant tyrimo rezultatus, pastebima, kad vaikų tradicinė patyčių patirtis daug didesnė nei elektroninių patyčių. Net 41,5% respondentų prisipažino buvę tokių patyčių aukomis, o 34,3% respondentų buvo patys skriaudėjai. 14,4% respondentų dažniau nei kartą ar du yra patyrę patyčias, o patys tyčiojosi 6,9% vaikų. Mergaitės ir berniukai nurodė vienodai dažnai buvę patyčių aukomis, o tuo tarpu patyčių iniciatoriais prisipažįsta dažniau buvę berniukai. Galime teigti, kad vaikai tampantys tradicinių patyčių aukomis, taps patyčių objektais ir elektroninėje erdvėje (Gedutienė ir kt., 2012).

Duomenys apie įvairiose šalyse paplitusias elektronines patyčias labai skiriasi, nes kyla nesutarimų dėl šio reiškinių apibrėžimo, taip pat labai skiriasi įvertinimo būdai (Heirman, Walrave, 2008; Katzer, 2009). Todėl yra labai sudėtinga palyginti elektroninių patyčių paplitimo mastą skirtingose šalyse.

Apžvelgus JAV, Europos šalyse (Švedijoje, Olandijoje, Čekijoje), Kanadoje atliktus tyrimų duomenis, matome, kad nuo 4% iki 25% paauglių yra bent kartą patyrę elektronines patyčias, o nuo 4% iki 16% nurodė, kad patys tyčiojosi iš kitų vaikų (Ybarra, Mitchell, 2004; Slonje, Smith, 2008; Ševčikova, Šmahel, 2009). Turkijoje ir Kinijoje atliktų tyrimų rezultatai skiriasi. Turkijoje net 36% 12 – 19 metų paauglių nurodė, kad tyčiojosi elektroninėje erdvėje ir tik 6% prisipažino patyrę elektronines patyčias (Arıcak et al., 2008). Priešingi rezultatai Kinijoje,

čia net 33% apklaustųjų nurodė patyrę elektronines patyčias, o 7% nurodė, kad patys tyčiojosi elektroninėje erdvėje (Li, 2008). Apžvelgus tyrimų rezultatus galime teigti, kad rizika patirti patyčias kai kuriomis elektroninėmis bendravimo priemonėmis yra didesnė.

Apibendrinant galime teigti, kad patyčios gausiai paplitusios ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse. Deja, Lietuvos mokyklose patyčias patiriančių ir iš kitų besityčiojančių mokinių dažnis yra didesnis nei kitose Europos šalyse. Pastarųjų metų tyrimų rezultatai rodo, kad patyčios mokyklose vis dar yra plačiai paplitusios. Matome, kad atsiranda ir smarkiai plinta elektroninių patyčių problema, tačiau norint imtis kryptingos elektroninių patyčių prevencijos, reikia išsamesnės šio reiškinių analizės.

1.3. Patyčių formų grupavimas mokslinėje literatūroje

Patyčios pasireiškia įvairiomis formomis ir apima platų elgesio spektrą, nuo reketo ar daiktų atiminėjimo ir laužymo, ignoravimo ar atstūmimo iki fizinių išpuolių, žodinių užgauliojimų. Patyčių iniciatoriai skriaudžia auką ir stiprina savo padėtį tarp bendraamžių įvairiomis formomis, todėl labai sudėtinga jas klasifikuoti. Taigi, patyčios apima visą vaikų ir paauglių agresyvaus elgesio spektrą, kurį galima skirstyti į tiesiogines ir netiesiogines patyčias (Zaborskis, Vareikeinė, 2008). Tobulėjant informacinėms technologijoms, patyčios persikelia ir į virtualią erdvę, todėl jos yra dar skaudesnės, nes apie jas sužino plati auditorija.

Tiesioginės patyčios pasireiškia gan atvirai – kai vaikas yra akivaizdžiai puolamas, įžeidinėjamas savo bendraamžių. Vaikas yra stumdomas, pravardžiuojamas žeidžiančiais žodžiais, jam grasinama, ant jo rėkiama, rodomi nepadorūs gestai, jis erzinamas, mušamas ir pan. (Craig, Pepler, Blais, 2007; Olweus, 1993; Olweus, 2008; Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006). Čia gali egzistuoti tiek fizinė tiek verbalinė agresija. Mokslininkų teigimu, tiesioginės patyčios būdingesnės berniukams, o netiesioginės – mergaitėms (Robichaud, 2007).

Netiesioginės patyčios pasireiškia tokiais veiksmais, kaip atstūmimas iš grupės, ignoravimas, nebendravimas, apkalbinėjimas, skaudinimas nevarojant tiesioginės agresijos, neapykantos kurstymas prieš auką (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006; Girdvainis, Pocevičienė, 2009). Ši patyčių forma yra šiek tiek subtilesnė, nes auka skaudinama nenaudojant tiesioginės agresijos. Netiesiogines patyčias iš pažiūros sudaro visai nekalti, subtilūs veiksmai, bet jie lygiai taip pat, kaip ir užgauliojimai bei smūgiai, gali labai įskaudinti (Olweus, 1993). Netiesiogines patyčias yra kur kas sunkiau pastebėti ir laiku sustabdyti, nei tiesiogines patyčias. Atrodo, kad tuo metu skriaudėjas nieko blogo nedaro, todėl yra sunku jį nubausti ar jam kažką prikišti. Retkarčiais kiti patyčias maišo su pajuokavimu, tačiau tai yra visai kas kita. Labai svarbu laiku

atkreipti dėmesį į šią mažiau pastebimą patyčių formą, nes jos dažnai gali būti skaudesnės už tas kurios aiškiai matomos (Girdvainis, Pocevičienė, 2009).

Taip pat yra išskiriamos patyčių formos pagal tai, kokia agresija yra naudojama aukai įskaudinti:

- *Žodinės patyčios* – kai vaikas yra skaudinamas tyčiojantis raštu arba žodžiu. Ši forma apima tokį elgesį, kaip erzinimas, prasivardžiavimas, įžeidinėjimas, grasinimas, negatyvūs komentarai, pašaipios replikos apie religiją, žmogaus kūno sudėjimą, negalią, rasę, išvaizdą, tautybę, gąsdinančių žinučių siuntinėjimą elektroniniu paštu, mobiliuoju telefonu ir pan. (Targamdzė, Valeckienė, 2007; Povilaitis, Jasiulionienė ir kt., 2007).
- *Fizinės patyčios* – kai iš vaiko yra tyčiojama fiziniais veiksmais. Fizinės patyčios apima: mušimą, pargriovimą, įspyrimą, ar spardymą, kumščiovimą, stumdymą, rankos užlaužimą, spjaudymą, daiktų gadinimą ir atiminėjimą, drabužių gadinimą, plaukų pešiojimą, kitaip tariant atvirą į vaiką nukreiptą agresyvių elgesį (Targamdzė, Valeckienė, 2007; Povilaitis, Jasiulionienė ir kt., 2007; Girdvainis, Pocevičienė, 2009).
- *Sudėtinės patyčios* – tai tokio elgesio formos, kurios apima ir verbalinius ir fizinius veiksmus. Tai gali būti reketas, vertimas vaiką atlikti ką nors prieš savo valią. Sudėtinės patyčios gali būti akivaizdžios arba užslėptos. Užslėptas patyčias pastebėti sunkiau. Įtarti, kad vaikas patiria patyčias galima tik iš pasikeitusio elgesio. Vaikas pradeda dažnai skustis bloga savijauta, staiga atsiranda nenoras eiti į mokyklą, arba suprastėja pamokų lankomumas, pakinta elgesys (pvz.: nemiga, apetito praradimas, rytinis pykinimas, pykčio protrūkiai, nerimas ir t.t.), pablogėja mokymosi rezultatai, padaugėja sugadintų daiktų, greičiau prarandami pinigai, suplėšyti drabužiai, mušimo žymės (Povilaitis, Jasiulionienė ir kt., 2007).
- *Socialinės patyčios* – ši patyčių forma yra susijusi su vaikų tarpusavio santykiais. Vaikas yra atskiriamas arba pašalinamas iš bendros veiklos. Šios patyčios yra subtilesnės ir mažiau pastebimos. Ignoravimas ir kitų vaikų skatinimas mažiau bendrauti su patyčių auka, kiti izoliavimo būdai, pavyzdžiui, „Nežaiskite su Rūta“, „Nekvieskite Jono į šventę“, puikiai atskleidžia socialinių patyčių charakteristiką (Povilaitis, Jasiulionienė ir kt., 2007).
- *Patyčios kibernetinėje erdvėje* – tai nemalonios žinutės, elektroniniai laiškai, skaudinantis bendravimas pokalbių svetainėse. Patyčiomis galime pavadinti ir tokią situaciją, kai kibernetinėje erdvėje yra paviešinamos asmens gyvenimo detalės ir jis dėl kažkokių asmeninių bruožų yra išjuokiamas. Kibernetinių patyčių bruožų yra labai daug ir įvairių, tačiau visi šie veiksmai yra susiję su technologijų naudojimu (Povilaitis, Jasiulionienė ir kt., 2007).

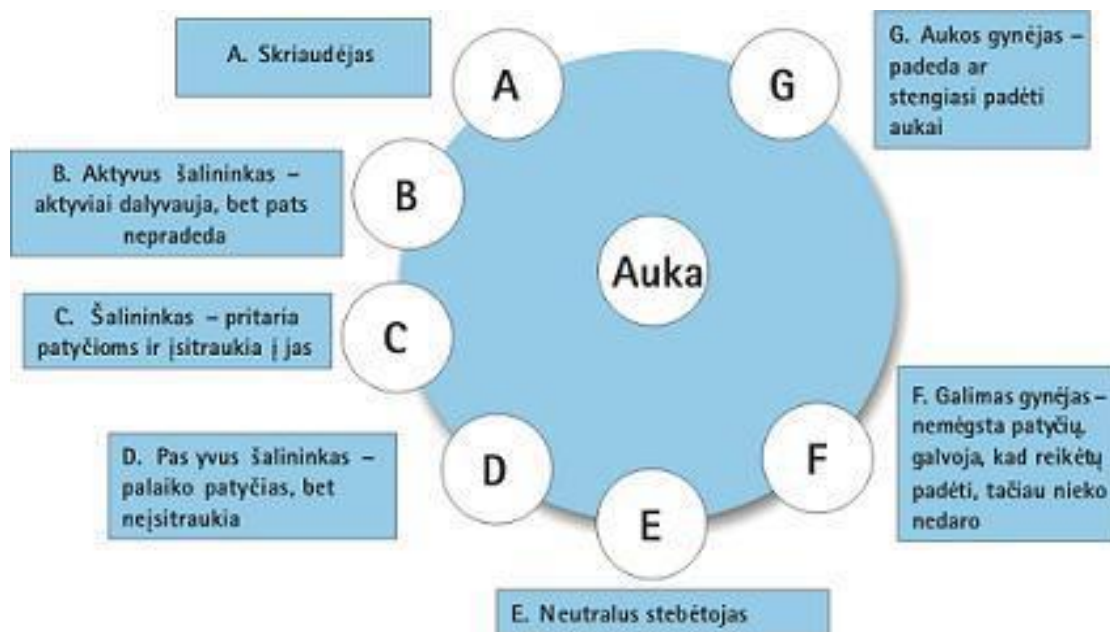
Dažnai, kaip atskira patyčių forma yra išskiriamos ir seksualinės patyčios. Jos pasireiškia įžeidinėjamomis užuominomis, komentarais apie išvaizdą, nepageidaujamais prisilietimais, pasiūlymais su seksualine potekste, pornografijos demonstravimas, platinimas ir pan. (Valeckienė, 2007).

Taip pat mokiniai turintys negalią ar specialiųjų ugdymo (-si) poreikių, patyčias patiria žymiai dažniau nei kiti mokiniai. Dažniausiai jie patiria tiek tiesiogines tiek netiesiogines patyčių formas, tai priklauso nuo jų pačių negalės (Targamadžė, Valeckienė, 2007).

Taip pat patyčios gali būti skirstomos ir į rasines patyčias – kai tyčiojama už jų priklausymą rasei ar etinei bendruomenei, religines patyčias – kai tyčiojama už jų priklausymą tam tikrai religinei bendruomenei ar tikėjimą, talento patyčios – kai tyčiojama dėl aukšto lygio gebėjimų ar pastangų.

Pasak R. Povilaičio ir J. Valiukevičiūtės (2006) patyčių situacijoje vaikai gali užimti skirtingus vaidmenis (žr. 1 pav.). Jie skirstomi į:

- *auka* – tai vaikas, kuris patiria kitų vaikų patyčias;
- *skriaudėjas* – tai tam tikras lyderis, kuris dažniausiai inicijuoja ir pradeda patyčias. Jis ieško palaikymo, stengiasi įtraukti kitus;
- *aktyvus šalininkas* – tai vaikas, kuris palaiko patyčias, jis prisijungia prie skriaudėjo (antrina jam), tačiau nėra linkęs pirmas pradėti tyčiotis;
- *šalininkas* – palaiko tyčiojimąsi. Jis pritaria patyčioms ir jose dalyvauja (tačiau ne taip aktyviai, kaip skriaudėjas ar šalininkas);
- *pasyvus šalininkas* – pritaria patyčioms, tačiau aktyviai neįsitraukia;
- *neutralus stebėtojas* – tikrai stebi, kas vyksta. Jis stengiasi likti nuošalyje ir jeigu jo asmeniškai tai neliečia, stengiasi niekaip neįsivelti;
- *galimas gynėjas* – vaikas nepritariantis patyčioms, kuris norėtų padėti aukai, tačiau nieko nedaro, greičiausiai bijodamas pats tapti patyčių objektu;
- *aukos gynėjas* – vaikas, kuriam nepatinka ir nėra priimtinos patyčios. Jis stengiasi padėti aukai apsiginti arba bando sustabdyti patį priekabiavimą.

1 pav. Vaikų vaidmenys patyčių situacijose (pagal Olweus (1993) iš Povilaitis ir kt., 2007).

Taigi, remiantis mokslininkų patyčių apibrėžimais, galima teigti, kad patyčios dažniausiai apibūdinamos kaip tam tikra agresyvaus elgesio forma. Joms dažniausiai yra būdinga žodinių ar fizinių veiksmų, sukeliančių skausmą, panaudojimas, sąmoningas ir tyčinis kito asmens įžeidimas bei šių veiksmų nuolatinis pasikartojimas. Dažniausiai šie veiksmai kyla dėl psichinės ar fizinės jėgos pusiausvyros tarp iniciatoriaus ir jo aukos nebuvimas.

1.4. Patyčių egzistavimo aspektai edukacinėje aplinkoje

Mokykla, tai vieta, kur vaikai praleidžia didžiąją dalį savo laiko, čia susitinka visi suaugusieji kurie augina vaikus. Mokykloje ne tik semiamasi žinių, bet ir įgyjamos emocinės ir socialinės kompetencijos. Mokykla gali suteikti puikias galimybes padėti ne tik vaikams, bet ir suaugusiems spręsti patyčių problemą, suteikti tam reikiamų žinių ir įrankių. Ugdymo įstaiga gali imtis konkrečių veiksmų, kad ugdytų pagarbą, skatintu šiltus santykius, kad pagerintu bendravimo klimatą, stiprintu socialinius ir emocinius įgūdžius ne tik tarp pačių mokinių, bet ir tarp mokinių bei mokyklos darbuotojų. Mokykla gali rinktis nuosekliai plėtoti socialinį ir emocinį ugdymą visoje mokykloje, nes pastarasis visiškai sutampa su patyčių prevencija ir gali būti įtrauktas į socialinio ir emocinio ugdymo sistemą (Šukytė, 2010).

Patyčių reiškinys tarp vaikų yra labai opi socialinė problema. Tai klastingas, antisocialus elgesys, kiekvienais metais traumuojantis milijonus vaikų. Šiandien, tai labai paplitęs reiškinys daugelio šalių, taip pat ir Lietuvos, mokyklose (Feinberg, 2003).

Apžvelgus mokslinę literatūrą, matome, kad daugiausia patyčių vyksta mokyklose – tai aplinka, kurioje ilgą laiką būna daug vaikų. Ugdymo įstaigose patyčios vyksta pačiose įvairiausiose vietose, dažniausiai ten, kur suaugusieji nesistengia sustabdyti besityčiojančių vaikų, kur mažiausiai suaugusiųjų priežiūros. Mokiniai, kurie tyčiojasi iš kitų, puikiai supranta, kad toks elgesys yra nepriimtinas, netinkamas ir nepageidaujamas (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006). Mokiniai tyčiotis vieni iš kitų gali įvairiausiose vietose. Dažniausiai tai vyksta klasėje, koridoriuje, tualete, valgykloje, bibliotekoje, sporto salėje, mokyklos teritorijoje, pakeliui į mokyklą ar einant iš jos (Kalliotis, 2000; Piskin, 2002). Patyčių reiškinys yra pastebimas ne tik mokyklos teritorijoje, bet ir kitose vietose. Jis vyrauja šalia namų, kieme, parkuose, žaidimo aikštelėse ir panašiose vietose, kur vaikų lankomumas yra dažniausias. Ten vaikai praleidžia savo laisvalaikį, kai tuo tarpu suaugusieji nemato kas vyksta.

Šių dienų mokyklose mokiniai kasdien susiduria su patyčiomis: naudojama emocinė ir psichologinė prievarta, kurios metu nepaisoma individualumo, objektyvumo, kuriama nesaugumo ir baimės atmosfera. G. Girdvainio (2010) atlikto tyrimo duomenys atskleidžia, kad didžioji dalis mokinių, susidūrę su bendraamžių patyčiomis, savo skriaudėjams stengiasi parodyti kad tai jų visai nejaudina (85,2%), kiti (80,2%) skriaudėjams atsako tuo pačiu. Apie savo patiriamą skriaudą mokiniai rečiau papasakoja savo draugams (57,9%). Patyčių situacijos metu 56,8% vaikų nesiima jokių veiksmų. Rečiausiai vaikai apie patiriamas patyčias mokyklose papasakoja socialiniam pedagogui (11,6%). Atsižvelgiant į tyrimo duomenis, galime teigti, kad mokiniai patiriantys patyčias yra likę tai nusišluoti ir nesiimti jokių veiksmų. Tačiau toks patyčių vengimas, tik skatina jų plėtimąsi.

G. Girdvainio (2010) tyrimų rezultatai rodo, kad moksleiviai ne tik dažniausiai patiria žodines patyčias, bet ir patys naudoja šį patyčių būdą siekdami pažeminti ir įskaudinti kitą asmenį. Didžioji dalis mokinių prisipažino, kad per paskutinius 2 mėnesius apkalbinėjo, erzino, pravardžiavo kitus moksleivius su savo bendraamžiais. J. Sareikienės ir B. Šilėnienės (2013) atlikto tyrimo duomenimis matome, kad dažniausiai yra tyčiojamasi prasivardžiuojant, erzinant (37%) ir apkalbinėjant (38%).

Klausiant, ar lytis įtakoja patyčias, tyrimai rodo, kad patyčias patiria ir berniukai ir mergaitės. Tačiau, šiek tiek daugiau berniukų nei mergaičių mokykloje patiria kitų patyčias. Berniukai ne tik dažniau patiria kitų patyčias, bet ir patys kur kas dažniau tyčiojasi iš kitų.

Remiantis atliktų tyrimų rezultatais, matome, kad didžioji dalis mokinių dažniausiai patiria patyčias koridoriuose bei mokyklos kieme ar jos teritorijoje. Kabinetuose patyčios

patiriamos rečiau. Pastebėtas faktas, jog mokyklų tualetuose, kur, atrodo, palankiausios sąlygos patyčioms, nes nėra mokytojų kontrolės, patyčių atvejai rečiau (Girdvainis, 2010; Sereikienė, Šilėnienė, 2013).

Patyčios siejamos su įvairiais aspektais: vaiko asmenybe, jį supančia mikro – makro aplinka, rasės skirtumu ir pan. Patyčios paprastai neskatina tokių socialinių ryšių, kaip bendravimas ir draugystė, jos griaua mokymuisi būdingą gerą klimatą. Nuolat pasikartojantis patyčių reiškinyms palieka vaiko elgesyje, emocinėje būklėje trumpalaikius ir ilgalaikius pėdsakus, o patirta prievarta vaikystėje neigiamai veikia tiek psichinį tiek fizinį žmogaus vystymąsi (Račkauskas, Šilėnienė, 2010).

Patyčių priežastys esti labai įvairios. Mokykloje patyčias ragina tokie veiksmai, kaip: perdėtas dėmesys neigiamam veikų elgesiui negu teigiamam, gėdinimas, suaugusiųjų priežiūros stoka, mokytojų tyčiojimas, grasinimai siekiant suvaldyti klasę, mokytojų nuostata, kad patyčios – tai nėra nieko bloga, vyraujantys neteisingi įsitikinimai apie patyčias – ir tarp suaugusiųjų ir tarp vaikų, nesugebėjimas ugdyti bendros veiklos įgūdžių bei bendradarbiavimo (Karmaza ir kt., 2007; Lukavičienė, Šilėnienė, 2011). Taip pat, dažna patyčių priežastimi tampa mokinio charakterio ir būdo bruožai, temperamentas. Dažniausiai patyčias patiria tylūs ir ramūs vaikai, bendraamžiai tyčiojasi iš jų nedrąsaus būdo. Patyčias patiria gabūs ir neeilinių sugebėjimų turintys vaikai. Patyčias patiria ir tie mokyklos mokiniai, kuriems trūksta bendravimo įgūdžių. Dažnai nukenčia mokiniai, kurie nenori ir nemoka bendrauti. Patyčias skatina interesų skirtumai, nuomonių nesutapimas, pavydas (Lukavičienė, Šilėnienė, 2010).

V. Lukavičienės, B. Šilėnienės, (2010) ir J. Sereikienės, B. Šilėnienės, (2013) atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad mokinių apranga, jų stilius, kurie išsiskiria į turtinę nelygybę ir paauglišką mados, stiliaus suvokimą, daro didelę įtaką patyčių skatinimui. Tyčiojamas ir iš mokinių kūno išvaizdos ar iš jų kūno dalių. Apranga ir išvaizda išsiskiriantys mokiniai sulaukia įvairių bendraamžių patyčių formų: prasivardžiavimo, apstumdymo ar užgauliojimo. Draugai ir jų grupės daro didelę įtaką patyčių proveržiams. Šiuolaikinės technologijos, tokios kaip: televizija, internetas, žiniasklaida ir pan., daro vaikams savotišką įtaką nuo mažų dienų. Ji prasideda nuo animacinių filmukų vaikystėje ir tęsiasi paauglystėje naudojantis televizija ir kompiuteriais. Taip pat patyčių paplitimą įtakoja ir socialinė aplinka.

Patyčių atsiradimui didelės įtakos turi įvairūs aplinkos veiksniai, vienas iš jų, noras lyderiauti. Mokinių tarpusavio konkuravimas ir dominavimas skatina patyčias mokykloje. Paauglystės pradžioje vyksta greiti asmenybės, socialinio gyvenimo pokyčiai, kurie yra siejami su lytiniu brendimu bei kūno formų didėjimu. Šis amžiaus tarpsnis yra labai svarbus vaikui, nes jis turi įgyti tam tikrą statusą tarp savo bendraamžių. Šio tikslo siekiama naudojant agresiją bei įvairias patyčių formas. Patyčios vyksta ir tarp amžių grupių – vyresni prieš jaunesnius. Taip pat

patyčios vyrauja tarp senbuvų ir naujokų. Jaunesniame amžiuje vyrauja lyčių, tarp berniukų ir mergaičių, patyčios (Pelegri, Long, 2002; Lukavičienė, Šilėnienė, 2010).

Šeima, gali būti viena iš priežasčių patyčių atsiradimui mokyklose. Socialinių įgūdžių stoka, kaip agresyvaus elgesio formavimasis, dažniausiai aiškinamas vaikui artimiausios aplinkos įtaka. Todėl, vaikams, kuriems stinga socialinių įgūdžių, susiduria su gan dideliais sunkumais siekdami į save atkreipti kitų dėmesį, atsiskleisti ar įsitvirtinti savo bendraamžių grupėje. Socialiniai ir ekonominiai šeimų sunkumai, blogi santykiai ir problemos šeimoje, vaikų auklėjimo šeimoje spragos, nepilna šeima, tėvų profesija ir darbas, pavardė, visi šie veiksniai gali įtakoti patyčias tarp mokinių (Targamadzė, Valeckienė, 2007; Lukavičienė, Šilėnienė, 2010).

Pasak, A. Zaborskio, I. Vareikienės (2008) atliktų tyrimo rezultatų, matome, kad mokykloje patiriamos patyčios palieka didelių neigiamų pėdsakų asmenybės raidoje, pažeidžia tiek psichinę, tiek fizinę sveikatą. Patyčias patiriantys vaikai išgyvena liūdesį, vienišumą, kaltę, nerimą ir bejėgiškumą, nesaugumą. Be to, jie išsiskiria iš kitų nes stokoja savigarbos, yra mažiau patenkinti savo padėtimi. Patyčių aukos patiria įvairių psichosomatinių negalavimų: pilvo, galvos, skrandžio skausmus, pykinimą, miego sutrikimus ir pan. Dėl nuolat mokykloje patiriamo streso vaikai serga įvairiomis infekcinėmis ligomis. Nuo užgauliojimo kenčiantys vaikai išgyvena mokyklos fobiją, stokoja mokymosi motyvacijos, krenta jų mokymosi rezultatai (Girdvainis, 2013).

Apibendrinant, galime teigti, kad patyčios viena iš labiausiai paplitusių vaikų agresyvaus elgesio formų mokykloje. Patyčių atsiradimą lemia individualūs ir aplinkos veiksniai. Patyčios dažniausiai pasireiškia edukacinėje aplinkoje, tose vietose, kur mažiausiai stebi suaugusieji. Patyčias patiria kas antras vaikas bent kartą per 2 mėnesius. Patyčios kyla dėl tam tikrų vaiko asmenybinių skirtumų: negalios, išskirtinės išvaizdos, rasės ir pan. Šio reiškinio atsiradimas siejamas su socialinių įgūdžių trūkumu, su siekiu dominuoti, kontroliuoti, įgyti tam tikrą statusą bendraamžių grupėje. Mokinio šeimos bei mokinių tarpusavio priešpriešos, taip pat yra viena iš priežasčių kilti patyčioms. Dėl patiriamų patyčių mokykloje iškyla įvairių psichosomatinių negalavimų yra susergama įvairiomis ligomis. Todėl patyčias kenčiantys vaikai linkę į depresiją, savęs nuvertinimą, nerimą, bejėgiškumą ir pan.

1.5. Patyčių prevencija ugdymo įstaigose

Prevencija (lot. preventio) – išankstinis kelio užkirtimas, užbėgimas už akių, ypač teisės normų pažeidimui (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Prevencija - šalinimas užbėgant už akių“ (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011 – 2015 metų programos patvirtinime (2011 sausio 3d. Nr. A1 – 2 Vilnius) yra teigiama, kad prevencija – tai veikla, skirta nusikalstamo elgesio rizikai mažinti, imantis visuomenės švietimo, informavimo priemonių, neleidžiančių atsirasti smurtui prieš vaikus. Prevencija yra nusikalstamam elgesiui mažinti ir siekimui užkirsti kelią bet kurioms smurto raiškos formoms ne tik priemonė, būdas, bet ir veikla. Prevencinė veikla – auklėjimo, mokymo priemonė, veikla, siekianti užkirsti kelią netinkamam mokinių elgesiui, padedanti išmokti tinkamų elgesio modelių.

Prevencija siekiama – suteikti vaikams žinių apie visas smurto ir patyčių formas, ugdyti saugios elgsenos įgūdžius, skatinti bendravimą ir bendradarbiavimą, stiprinti vaikų savigarbą, stiprinti vaikų pasitikėjimą savimi, skatinti bendrauti ir bendradarbiauti su bendraamžiais, mokytojais, tėvais, ugdyti pagarbą kitiems, padėti suvokti jų atsakomybę, mokyti savitvardos, skatinti vaikus mąstyti pozityviai, įgytas žinias pritaikyti praktikoje (Sruoga, Jakubkaitė, 2002; Gumuliauskienė, Juodaitytė, Malinauskienė, 2010).

Apibendrinus, galime teigti, kad prevencija – tai veiklą, skirtą mažinti nusikalstamo elgesio riziką, visuma, skirta vaikų psichologiniam ir fiziniam saugumui užtikrinti.

Pagrindiniai smurto ir patyčių prevencijos principai (Karmaza ir kt., 2007):

- Kiekvienas asmuo yra atsakingas už smurto grėsmės mažinimą ir saugumo užtikrinimą.
- Kiekvienas asmuo turi mokėti atpažinti smurto požymius ir žinoti, kaip neleisti smurtui plisti.
- Kiekvienas asmuo turi mokėti tinkamai sureaguoti kritinėje situacijoje.

1996 m. Smurto tyrimų ir prevencijos centras (Kolorado valstija, JAV) įvertino 600 smurto prevencijos programų efektyvumą ir iš jų nustatė vienuolika efektyviausiai veikiančių programų. Iš visų vyraujančių prevencinių programų Lietuvoje paplitusios tik dvi programos, tai yra – „Vyresnis brolis, vyresnė sesuo“ („Big Brothers, Big Sisters“) ir patyčių prevencijos programa – „Olweus“. Likusios programos yra labai mažai žinomos arba visai nežinomos bei nėra diegiamos Lietuvoje. Šiuo metu yra sukurta labai daug įvairių smurto prevencijos programų, todėl turėtumėme kelti klausimą ne „ką daryti su vaikų agresyvumu?“, o paklausti „kodėl pas mus nėra taikomos žinomos ir efektyvios smurto prevencinės priemonės?“. Tačiau galime pasidžiaugti tuo, kad šiuo metu Lietuvoje yra adaptuota „Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“, kuri gali būti viena iš priemonių, tinkančių veiksmingai smurto prevencijai (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006).

Šiomis dienomis, privatūs asmenys ir visuomeninės organizacijos, atsižvelgdamos į didelį patyčių mastą Lietuvoje, pradėjo diegti sėkmingai veikiančias prevencines programas jaunimui, tokias kaip: „Vaikų linija“, „Nustok tyčiotis“ ir „Be patyčių“. Vėliau į šias iniciatyvas

buvo atsiliepta ir politiniu lygmeniu. 2007m. buvo pristatyta ir patvirtinta Lietuvos psichikos sveikatos strategija. Joje pirmą kartą prioritetine veiklos kryptimi skelbiama psichikos sveikata. Priimta strategija remiasi 18 naujausiais Pasaulio sveikatos organizacijos, Europos Sąjungos ir kitais tarptautiniais dokumentais. Šiuose dokumentuose psichikos sveikata įvardijama kaip prioritetas sveikatos ir socialinės politikos srityje (Damijonaitis, 2009).

2010 metų kovo 22 dieną vykusiame Memorandume „Vaikystė be patyčių“, valstybinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų, tėvų ir mokinių atstovai, suprasdami didelę patyčių žalą vaiko asmenybės bei gerovės formavimuisi bei pritardami principams, kurie buvo išdėstyti nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, įsipareigoja vieningai siekti, kad vaikai augtų sveikoje ir saugioje aplinkoje, kurioje nebūtų užgauliojimų, skaudinimo, smurto ir diskriminacijos. Pripažindami, kad:

- patiriamos patyčios vaikui sukelia fizinį ir dvasinį skausmą bei psichikos sveikatos ir elgesio sutrikimų;
- kiekvienas vaikas turi teisę augti ir mokytis psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje;
- patyčios pažeidžia vieną iš pagrindinių Jungtinių Tautų Žmogaus teisių deklaracijoje bei Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintų vaiko teisių – būti apsaugotam nuo visų formų fizinio ar psichologinio smurto bei įžeidimų (Memorandumas „Vaikystė be patyčių“, 2010).

Lietuvoje pradėtos įgyvendinti pasaulyje plačiu mastu taikomos prevencinės programos:

- „Olweus“ patyčių prevencijos programa. Ši norvegų smurto programa yra viena veiksmingiausių. Ji sėkmingai taikoma ne tik Norvegijoje, bet ir kitose šalyse – JAV, Švedijoje, Danijoje, Islandijoje, Airijoje, Škotijoje, Anglijoje, Danijoje, Japonijoje. Programa skirta mažinti patyčių ir smurtinį elgesį, išmokyti visą mokyklos personalą pastebėti, atpažinti ir tinkamai reaguoti į patyčias. Programa yra išskirtinė tuo, kad dirbti smurto prevencijos srityje yra mokoma visa mokyklos bendruomenė. „Olweus“ programos įgyvendinimo rezultatai rodo ženkliai sumažėjusį patyčių tarp bendraamžių mokykloje skaičių (30 – 70%), taip pat santykiškai pasitaisė ne tik tarp bendraamžių, bet ir tarp mokinių ir mokytojų. Šios programos dalyviai įgijo didesnę socialinę kompetenciją, pastebėtas žymus asocialių poelgių mažėjimas (muštynių, vagysčių, vandalizmo, pamokų praleidinėjimo). „Olweus“ patyčių programa Lietuvoje pasirodė 2008 metais. Ši patyčių prevencijos programa yra įtraukta į *Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008 – 2010 m.* programos įgyvendinimo priemones. Programos įgyvendinimą pradėjo 29 Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos. 2009 m. į programą įsitraukė dar 64 mokyklos. 2011 – 2012m. pradėtas III-iasis įgyvendinimo etapas. Šiuo

metu pradedamas vykdyti IV – asis „Olweus“ programos vykdymo etapas (Olweus patyčių ir smurto prevencijos programa, 2008).

- „*Zipio draugai*“ ankstyvosios smurto prevencijos programa. Ši programa pritaikyta ikimokyklinėms įstaigoms ir orientuota 5 – 7 metų vaikams. Šios programos tikslas – siekiant geresnės emocinės vaikų savijautos padėti pastariesiems įgyti socialinių ir emocinių sunkumų įveikimo gebėjimų. Tikima, kad ankstyvajame amžiuje įgiję šių gebėjimų, vaikai lengviau susidoros su kritinėmis situacijomis ne tik ankstyvajame amžiuje, bet ir paauglystėje bei suaugę. Ši programa viena sėkmingiausių prevencinių programų, įgyvendinamų Lietuvos ugdymo įstaigose. Įvertinus šios programos veiksmingumą ir pozityvų poveikį vaikams, programa 2008 m. įtraukta į *Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008 – 2010 metų programą (LRV 2008 m. balandžio 24 d. Nr. 392 nutarimas; V, 2008, Nr. 51-1892)* bei sulaukė finansinės valstybės paramos. Lietuvos respublikos vyriausybė savo nutarimu rekomenduoja programą plėtoti ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Nuo programos „Zipio draugai“ įgyvendinimo pradžios 2000 metais, joje jau yra dalyvavę daugiau kaip 85 tūkstančiai vaikų, parengta beveik 3 tūkstančiai pedagogų, 59 programos konsultantai ir 87 pedagogai – konsultanto padėjėjai. Šiuo metu programą „Zipio draugai“ įgyvendina 19 pasaulio valstybių (Socialinių įgūdžių ugdymo programa „Zipio draugai“, 2010).
- „*Smurtas prieš vaikus*“ prevencinė programa. Tikslas – ugdyti visuomenės nepakantumą smurtui prieš vaikus, kompleksiskai šalinti smurto prieš vaikus priežastis, sukurti pagalbos vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ir jų šeimų nariams pagalbos ir prevencijos priemonių sistemą, mažinti smurto prieš vaikus paplitimą. Vykdam šią programą, mokyklos bendruomenė yra skatinama ieškoti naujų teisės pažeidimų prevencijos galimybių, stiprinant bendradarbiavimą su socialiniais partneriais (Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011–2015 metų programa, 2014).
- „*Antras žingsnis*“ prevencinė programa. Šios programos tikslas – mažinti vaikų agresyvių elgesį, išmokyti juos susitvarkyti su savo jausmais bei išspręsti konfliktus, atsispirti impulsyviam elgesiui, išspręsti problemas ir suprasti savo elgesio pasekmes. Tai socialinius – emocinius įgūdžius ugdanti bei stiprinant programa. Vykdam šią programą vaikai tampa laisvesni, nebijo reikšti savo nuomonę, suranda daugiau ir įvairesnių sprendimų, išmoksta reikšti savo jausmus žodžiu, o ne muštynėmis, sumažėja agresyvių konfliktų sprendimo variantų, be to, vaikai, dalyvaujantys programoje, geba labiau sukaupti dėmesį, pradeda geriau mokytis (Smurto prevencinė programa „Antras žingsnis“).

- „*Paauglystės kryžkelėse*“ prevencinė programa. Tai dar viena Lietuvoje įgyvendinama Lions Quest programos dalis. Programos tikslas – lavinti esminius socialinius ir emocinius įgūdžius, savimone, savitvardą, lavinti bendravimo, sprendimų priėmimo gebėjimus. Ši programa, puiki pagalbininkė mokytojams, nes ji yra įdomi, pritaikyta vaikui – įvairios veiklos formos, ją lengva naudoti pamokoje (Damijonaitis, 2009).

Nepaisant mokyklose diegiamų prevencinių programų įvairovės, Lietuvoje vis dar trūksta efektyvaus prevencinių programų diegimo. Diegiant patyčių prevencines programas yra skiriama per mažai dėmesio paaugliams ir tėvystės įgūdžių lavinimui.

Vykdam patyčių prevenciją mokyklose, būtina atkreipti dėmesį į keletą aspektų. Atliktų prevencinių tyrimų analizės duomenimis, dauguma sėkmingai vykdytų programų, kurios apima visą mokyklos bendruomenę yra žymiai efektyvesnės nei dirbant individualiai (Valeckienė, 2007). Prevencinės strategijos efektyviausios tada, kai apima mokyklos lygmenį, nukreiptą į visą mokyklos kultūros ir atmosferos kūrimą. Klasės lygmenyje strategijos, kuriose dalyvauja mokytojai ir kiti dirbantys suaugę asmenys nėra tokios efektingos kaip individualaus lygmens strategijos, kurios yra nukreiptos į skriaudėją ir patyčių auką (Girdvainis, Pocevičienė, 2009).

Vykdam patyčių prevenciją mokyklos lygmeniu, svarbu sužinoti patyčių paplitimo mastą. Todėl didžioji dalis mokslininkų teigia, kad labai svarbu mokykloje atlikti patyčių raiškos tyrimus (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006). Siekiant efektyvios pagalbos, reikia pagerinti strateginį patyčių prevencijos planą, reikia suformuoti prevencinę komandą. Mokykla turi organizuoti mokymus suaugusiems (mokytojams, tėveliams, kitam mokyklos personalui) ir patiems mokiniams. Vykdam šį planą, reikia stebėti tas mokyklos vietas, kuriuose patyčios vyksta dažniausiai. Reikia siekti sukurti vieningo elgesio kontrolės sistemą, kuri pasireikštų paprastų taisyklių forma (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006).

Klasės lygmens patyčių prevenciją būtina integruoti į mokymo programą. Reikia sukurti klasės taisykles (svarbiausia, kad taisyklės būtų prievarta priskirtos suaugusiųjų, o kad vaikai turėtų galimybę patys jas kurti, siūlyti naujas taisykles bei jas koreguoti), skatinti mokinių draugišką tarpusavio bendravimą, rengti klasės valandėles, ugdyti socialinius gebėjimus, aptarti patyčių situacijas, naudojant nekaltinantį požiūrį stebėti situaciją ir tinkamai reaguoti į patyčias (Girdvainis, Pocevičienė, 2009).

Patyčių prevenciją taikant individualiu lygmeniu, pagalbą reikia teikti ne tik aukai, bet ir patyčių iniciatoriui įtraukiant ir tėvus. Pagalba turi būti nukreipta į mokinių socialinių kompetencijų tobulinimą, taikant interaktyvius mokymo metodus (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006).

Susitaikyti su tuo, kad patyčios egzistuoja mokyklose, yra pirmas žingsnis kovojant su šiuo reiškiniu. Nėra nei vienos mokyklos, kuri būtų apsaugota nuo patyčių reiškinių, todėl

kiekvienas suaugusysis yra atsakingas už tai, kad patyčios neviešpatautų tarp vaikų. Kiekvienoje mokykloje turėtų būti vykdoma efektyvi patyčių prevencinė programa, užtikrinanti vaikų saugumą ugdymo įstaigose. Prevencijos yra vykdomos mokyklos, klasės ir individualiu lygmeniu. Efektyviausia patyčių prevencinė programa yra vykdoma mokyklos lygmeniu, kai įsitraukia visa bendruomenė. Tad tinkamai organizuojama bendruomenės veikla skatins vaikų toleranciją, pagarbą, bendravimo įgūdžius.

2. 10 – 18 METŲ UGDYTINIŲ RAIDOS IR BENDRAVIMO PSICHOPEDEGOGINIS KONTEKSTAS

2.1. Vėlyvosios vaikystės psichofizinės raidos ypatumai

E. Eriksonas raidos stadijas skirstė pagal kiekvieno asmens ryšį su socialine aplinka. Jis teigė, kad vaiko raida priklauso nuo auklėjimo, kultūrinės aplinkos ir visuomenės lūkesčių. Jis išskyrė aštuonias žmogaus raidos stadijas ir pažymėjo tai, kad kiekvienoje stadijoje žmogus susiduria su augimo krize, kurią reikia įveikti. E. Eriksonas teigė, kad tolimesnė raida gali priklausyti nuo to, kaip bus išspręsta problema vienoje ar kitoje raidos stadijoje. Jei žmogus pozityviai įveiks krizę, padidės jo jėgos (Žukauskienė, 2007).

6 – 11 metų vaikai yra priskiriami jaunesniajam mokykliniam amžiui, o nuo 8 iki 11 – 12 metų vaikai antrajai vaikystei (Gučas, 1990). 6 – 11 metų amžiaus vaikų pagrindinės užduotys yra – draugystė, įgūdžių mokymasis, savęs įvertinimas, konkrečios operacijos ir komandiniai žaidimai. Pats svarbiausias šio amžiaus veikų procesas yra mokymasis ir ugdymas (Pileckaitė-Markovienė, Nasvytienė, Bumblytė, 2004).

Šis amžiaus tarpnis yra skirstomas į tris vystymosi kryptis: 1) vaiko išėjimas iš namų į išorinę savo draugų grupę; 2) bręstančios nervų sistemos bei raumenų galių naudojimas žaidžiant; 3) vaiko įėjimas į suaugusiųjų logikos, sąvokų, emocijų ir simbolikos pasaulį (Černius, 2006).

Jaunesnysis mokyklinis amžius – tai laikotarpis, kai mokymasis tampa pagrindine vaiko veikla. Vaikas, pradėjęs lankyti mokyklą, atranda naujų mokymosi formų, kurios pildo senąsias. Mokymasis tampa planingas, organizuotas, privalomas. Vaiko darbo uždavinius pradeda nurodyti suaugusieji ir nustato darbų atlikimo terminus. Taip mokymasis nutolsta nuo žaidimo ir priartėja prie darbo (Gučas, 1990). Šis periodas yra ypač svarbus „siekančio savęs“ sutvirtinimui. Šiuo laikotarpiu vaikui yra labai svarbu įgyti meistriškumo ir kompetenciškumo jausmą. Jaunesniame mokykliniame amžiuje tobulėja vaiko suvokimas, loginis mąstymas, lavinasi vaizduotė, kalbiniai sugebėjimai, žodynas, lavėja dėmesys ir atmintis. Šiuo laikotarpiu vaikas pradeda geriau suvokti kitų žmonių požiūrį ir nuomonę, jis geba savo nuomonę palyginti su kitų, jį supančių žmonių nuomonėmis. Vaikas pradeda daugiau bendrauti ir kalbėti su aplinkiniais. Bendraujant vaikas susipažįsta su taisyklėmis ir normomis, kurios atitinka mąstymo dorovę, kurią siūlo ir patvirtina kiti (Žukauskienė, 2002).

Pasak A. Gučo (1990), pradinių klasių mergaitės yra pranašesnės už berniukus, jos dirba greičiau ir tiksliau. Šiuo laikotarpiu tobulėja fiziniai ir protiniai gebėjimai, vaikai išgyvena meistriškumo prieš menkavertiškumą krizę.

Vėlyvosios vaikystės laikotarpiu vaikas vis geriau suvokia priklausomybę tam tikrai lyčiai, ir tai, kad jis kaip asmenybė yra unikalus, tvirtėja tapatumo jausmas. Jaunesniame mokykliniame amžiuje formuojasi vaiko savęs vertinimas. Vaikas, vertindamas savąjį „Aš“ iš pradžių apibūdina savo veiksmus, vėliau – save pagal išorinius bruožus. Vaikai dažniausiai save vertina pagal tai, kaip jį vertina kiti, koks jų statusas. Pagal tai, kaip klostosi santykiai su kitais, vaikai gali pajusti ir įvertinti savo gebėjimus ir darbštumą. Didelę įtaką savęs vertinimui daro suaugusiųjų bendravimo stilius (Černius, 2006).

Jau vaikystėje pastebima saviuklos užuomazgų. Vaikai mokosi iš kitų elgesio, kalbos, tapatina savo veiksmus su suaugusiųjų veiksmais. Todėl jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai yra linkę nesąmoningai mėgdžioti, kopijuoti kitus, patys siekia saviuklos. Vaikas jau puikiai susiorientuoja ką daryti, kaip taisyti netinkamą elgesį (Jovaiša, 2003).

Mokantis mokykloje, vaiko pasaulyje telpa jau ne tik namai. Jo vystymosi krizėms kilti įtakos pradeda turėti ir socialinės institucijos. Mokykloje vaikas įgyja patirties, kaip atrasti balansą tarp meistriškumo ir nepilnavertiškumo. Jei vaiko meistriškumo niekas neskatina namuose, jį vystyti padeda mokyklos pedagogas. Todėl ar vaikas vysto meistriškumą ar pilnavertiškumą jau nebeprislauso nuo tėvų, tai prislauso nuo kitų suaugusiųjų ir valstybinių institucijų (Eriksonas, 1997).

Apibendrinant galime teigti, kad vėlyvosios vaikystės amžius yra pats „darbingiausias“ vaikų gyvenime. Tai intensyvus vaiko asmenybės formavimosi amžiaus tarpsnis. Šiuo metu yra gerai išsivystęs nevalingas dėmesys, todėl viskas, kas įdomu, nauja, ryšku, traukia vaikų dėmesį, todėl šiuo amžiaus tarpsniu vaikai aktyviai mėgdžioja, kopijuoja kitus. Šiuo laikotarpiu yra labai svarbus bendraamžių vertinimas. Vėlyvosios vaikystės amžius yra siekimas pasidaryti savarankiškam, pačiam planuoti ir veikti nepriklausomai nuo tėvų ir kitų suaugusiųjų. Mokymasis vėlyvosios vaikystės amžiuje – tai pati pagrindinė vaikų veiklos rūšis.

2.2. Paauglystės psichofizinės raidos ir tarpusavio santykių ypatumai

Paauglystė – labai sudėtingas pereinamasis amžius žmogaus raidos kelyje. Šis periodas sudėtingas ne tik patiems paaugliams, bet ir aplinkiniams – tėvams, mokytojams bei kitiems asmenims (Bulotaitė, 2002). Tai amžiaus tarpsnis, kuriame vyksta emocinė, fizinė, kognityvinė, socialinė raida. Šis amžiaus tarpsnis bene audringiausias ir pavojingiausias žmogaus gyvenime. Tai amžius, kai itin stipriai ima reikštis žmogaus agresija, konfliktai,

veržimasis į priekį, puolimas į gyvenimą, rungtyniavimas (Černiaus, 2006). Paauglystė – vaikų raidos laikotarpis nuo 11 – 12 iki 15 – 16 metų. Šį laikotarpį psichologai vadina pereinamuoju laikotarpiu, nes žmogaus raidos etapu tolydžiai pereinama iš vaikystės į suaugusiųjų pasaulį (Žukauskienė, 1996).

Mokslinėje literatūroje paauglystė skirstoma į tris fazes:

1. *Ankstyvoji paauglystė* (nuo 11 – 12 iki 14 metų). Šis paauglystės periodas pasireiškia greitais biologiniais pokyčiais. Vaikus kankina gana didelis stresas ir palyginti maži įveikos sugebėjimai;
2. *Vidurinioji paauglystė* (nuo 14 iki 16 metų). Šiuo laikotarpiu vyksta nuoseklūs biologiniai pokyčiai. Pradedama mažėti stresas, o įveikos sugebėjimai didėja;
3. *Vėlyvoji paauglystė* (nuo 16 iki 18 – 19 metų). Šiuo periodu stresas sumažėja, o įveikos sugebėjimai pasireiškia maksimaliai. Pasiekę šią fazę paaugliai subręsta taip, kad atrodo kaip suaugusieji (Žukauskienė, 2012).

Ankstyvosios paauglystės periodu prasideda aktyvus lytinis ir biologinis brendimas. Atsiranda kognityvinių galimybių padidėjimas bei ryškus kūno augimo pagreitis. Šiuo laikotarpiu keičiasi paauglio asmenybė: formuojasi kritinis mąstymas, kinta poreikiai, gilėja peržiūros vertybės ir išgyvenimai, išryškėja paauglio visuomeniškumas, siekimas bendrauti tiek su bendraamžiais tiek su vyresniais žmonėmis, aktyvumas, atsiranda didesnis atsiribojimas nuo suaugusiųjų. Atsiranda stiprus nepriklausomumo nuo suaugusiųjų ir autonomijos poreikis, padidėja bendraamžių grupės įtaka. Šie pokyčiai iškelia tokias problemas kaip: konfliktų tarp bendraamžių, tėvų, suaugusiųjų padidėjimas, atsiranda socialinių problemų (Petruolytė, 2001).

Paauglystės pradžioje stipriausi yra fiziologiniai pokyčiai. Ankstyvoje paauglystėje jaunuoliai įdėmiai stebi savo išvaizdą bei kūno pokyčius, tačiau jiems vis dėl to aktualiausi yra asmeniniai išgyvenimai. Paaugliai gyvena dabartim ir šiuo metu jie labai stipriai išreiškia savo neliečiamumo jausmą, todėl jiems sunku įvertinti ir suvokti savo elgesio pasekmes. Šiam amžiaus tarpsniui nuotaikų kaita ir padidintas fizinis aktyvumas yra įprasta, kasdienė būseną (Žemaitaitienė, Jaruševičienė, 2000). Ankstyvosios paauglystės laikotarpiu paaugliams būdinga turėti tos pačios lyties draugus ar priklausyti bendraamžių grupei. Jiems svarbiausia, būti kartu, nesvarbu ką jie veiktų. Tokiose grupėse paaugliai siekia savo svajonių ir idėjų realizacijos. Ankstyvoje paauglystėje vaikai nori kuo greičiau suaugti, todėl tai skatina suaugusiųjų elgesio pamėgdžiojimą.

Pasak V. J. Černiaus, apibūdinami ankstyvosios paauglystės tarpsnį, galime įžvelgti šias charakteristikas:

- kupini energijos, gyvybingi;
- drąsūs, mėgsta rizikuoti;

- idealistai, neabejingi šalies ir pasaulio ateičiai;
- dažnai prieštarauja pripažintoms vertybėms, filosofijai ir institucijoms;
- jaučiasi nepriklausomi;
- yra lankstūs, geba prisitaikyti;
- į gyvenimą žiūri pozityviai;
- rimtai ieško savojo „Aš“.

Galime teigti, kad ankstyvoji paauglystė yra atskiras pasaulis nuo vaikystės ir suaugusiojo gyvenimo. Biologiniu požiūriu, pasikeičia paauglių fizinė, lytinė branda todėl daugeliui pagerėja savijauta (Petrušytė, 2001). Gera paauglių psichologinė savijauta leidžia geriau prisitaikyti prie aplinkos. Pasak R. Žukauskienės ir K. Ignatavičienės (2000), paauglių psichologinei savijautai turi reikšmės šie veiksniai:

- *Socialinė aplinka* (šeimoms tradicijos, finansinė bei socialinė padėtis, ugdymo proceso organizavimas);
- *Gyvenimo būdas* (mityba, darbo ir poilsio režimas, santykiai su aplinkiniais, fizinis aktyvumas, žalingi įpročiai);
- *Asmeninės nuostatos ir įpročiai*.

Mokslininkai teigia, kad didelę neigiamą įtaką mokinio psichologinei savijautai daro negatyvūs kitų žmonių vertinimai, kurie ugdo nepasitikėjimą savimi. Didžioji dalis mokytojų vertindami mokinių elgesį, mokymąsi orientuojasi į jų klaidas ir nesėkmes, taip formuodami paauglio žemą savęs vertinimą.

Vidurinioji ir vėlesnioji paauglystė – tai savotiškas perėjimas iš vaikystės į jaunystę, į pirmąją brandos pakopą. Šis amžiaus tarpsnis yra audringo ir prieštaringo vystymosi laikotarpis. Paauglystė pakeičia sąlyginai ramų vidurinėsios vaikystės amžiaus vaikų augimo ir jėgų kaupimo laikotarpį. Šis amžiaus tarpsnis tarsi veidrodis atspindi „augimo procesą“, kitaip tariant, „gyvenimo periodą nuo pat brendimo pradžios iki visiško subrendimo“. Tai periodas, kuriame pereiname iš visiško priklausomybės nuo tėvų iki visiškos socialinės ir ekonominės nepriklausomybės (Žukauskienė, 2012).

Pasak Martišauskienės (2004), paauglystė, tai pasirengimo būti atviriems patirčiai laikotarpis. Perėjimas prie asmeninės, unikalios individualios pažiūros ir vertybinių orientacijų sistemos – vienas svarbiausių pasikeitimų paauglystės laikotarpiu. Paaugliai – tai imliausia visuomenės dalis. Ji atkartoja tėvų, giminių, kaimynų gyvenimą, tačiau diegdama vertybes interpretuoja ir pritaiko dinamiškai dabarčiai kitaip. Tačiau jaunam žmogui nėra lengva išsiugdyti aukščiausias žmonijos vertybes, nes kiekvienas individas yra linkęs į moralinius ir religinius išgyvenimus (Legkauskas, 2001).

Apžvelgus paauglystės raidą, pastebime, kad dalis paauglių susiduria su tam tikrais sunkumais. Jie dažniausiai yra susiję su raidos pasikeitimais, tokiais kaip spartesnis ar lėtesnis kūno augimas nei bendraamžių ir pan. Tokie veiksniai apsunkina paauglio fizinių pokyčių priėmimą, stabdo asmeninio tapatumo paiešką. Todėl nustatytos kokios nors brendimo normos yra itin sąlygiškos, nes daugelis paauglių vienu ar kitu brendimo aspektu išsiskiria iš savo bendraamžių bei susiduria su skirtingo masto sunkumais. Paaugliai šiame amžiaus tarpsnyje išgyvena daug psichosocialinių konfliktų, ilgėja jų savarankiškumo instinkto įgijimo laikotarpis, todėl fizinė, psichologinė ir socialinė brandos raida gali būti ne visiškai tolygi. Šie faktoriai lemia konfliktus, kurie paauglystės laikotarpiu yra vertinami kaip norma. Paauglys daugiausia konfliktuoja su sau artima socialine aplinka, todėl šeima ir mokykla turi atrasti tinkamus sprendimus konfliktų sprendimams. Ir tik išskirtiniais atvejais jų sprendimui prireikia profesionalios pagalbos (Navaitis, 2001).

Paaugliai, didelį dėmesį skiria savo galimybių apmąstymams, o ne realybei. Jų mąstymas dažniausiai būna nekonkretus, nutolęs nuo tikrovės, nesiremiantis patyrimu. Tačiau jie moka sukurti puikias naujas, bendras logines taisykles tinkančias visiems. Paauglys, kuris susidūrė su problema, jau geba vadovautis bendra teorija, kuri apima visus galimus veiksnius, nuo kurių priklauso rezultatas: galimybės prasideda nuo problemų sprendimo strategijų ir tada prieina prie realybės (Žukauskienė, 1996).

Paauglystės amžiuje, žmogus ieško savęs, kovoja ne tik su aplinka ir jį supančiais artimiausiais, brangiausiai žmonėmis, bet ir su savimi. Šiame amžiaus tarpsnyje yra labai svarbus pasirinkimas, paauglys visada renkasi, dvejoja, abejoja. Todėl būtent šiame amžiaus tarpsnyje yra ypač svarbi bendraamžių įtaka. Bręsdamas paauglys pradeda suvokti, kad jis nėra visiškai priklausomas nuo tėvų. Jo požiūris, jausmai, mintys daugelyje situacijų skiriasi. Todėl ima keistis paauglio požiūris į šeimą (Barkauskaitė, Židonienė, 2001).

Paauglio savimonė, noras save suvokti kaip asmenybę – tai vienas iš svarbiausių momentų asmenybės raidoje. Savęs suvokimas, vertinimas, pozicijos gyvenime ieškojimas, „savęs“ vaizdo sudarymas – tai vadinama identiškumo arba tapatumo formavimusi. Paauglio asmenybės formavime taip pat didelę įtaką daro jį supanti aplinka, draugai, šeima, o tai skatina formuotis paauglio elgesį bei požiūrį į tam tikrus dalykus.

Bendravimas su bendraamžiais yra savitas emocinio kontakto būdas. Paauglio suvokimas, kad jis priklauso kokiai nors grupei, draugų bendradarbiavimas palengvina ne tik paauglio savarankiškumo formavimąsi, bet ir suteikia ypatingai jam svarbų emocinio pasitenkinimo ir pastovumo jausmą. Užtarnauta bendraamžių pagarba ir meilė formuoja paauglio pagarbą sau (Doll, 1996). Santykiai su bendraamžiais ir tėvais, paauglystėje yra vienas svarbiausių faktorių lemiančių savęs vertinimo formavimąsi. Nėra nuomonės, kas reikšmingesni,

tėvai ar draugai. Autoriai nesutaria, ar paauglystės laikotarpiu tėvų vaidmuo išlieka svarbiausias, ar vis dėl to didesnę įtaką turi draugai (Ramanauskienė ir kt., 2004).

Apibendrinant galime teigti, kad paauglystė yra labai painus ir itin svarbus laikotarpis individo gyvenime. Tai tarpsnis tarp vaikystės ir suaugusiųjų, kuriame vyksta sparti individo fizinė, socialinė, emocinė raida. Paauglystės laikotarpiu vyksta savęs tyrinėjimo, pažinimo ir atradimo metas, kuris turi didelę įtaką nulemti tolimesnį individo gyvenimą. Šis paauglystės periodas pasireiškia greitais biologiniais pokyčiais. Jam būdinga ryški nuotaikų kaita. Išgyvenimai paauglystėje tampa gilesni ir pastovesni. Staigiai kinta paauglio jausmai, jis gali labai jautriai sureaguoti į smulkmenas ir būti abejingas itin reikšmingiems gyvenimo įvykiams. Paaugliai, mokydamiesi daryti svarbius pasirinkimus ir priimti riziką, pradeda suprasti savo galią, kiek daug jie gali kontroliuoti savo gyvenimą ir ko jie gali tikėtis iš ateities. Šis amžiaus tarpsnis suvokimas, kaip pats sudėtingiausias ir reikšmingiausias amžius asmenybės ugdyme.

2.3. 10 – 18 metų ugdytinių bendravimo ypatumai bendraamžių tarpe

Vėlyvosios vaikystės ir paauglystės amžiaus tarpsniai, tai tarsi tiltas iš vaikystės į suaugusiųjų pasaulį. Tai audringiausias ir pavojingiausias amžiaus tarpsnis žmogaus gyvenime. Tai amžius, kai itin stipriai ima reikštis žmogaus agresija, konfliktai, veržimasis į priekį, puolimas į gyvenimą, rungtyniavimas. Šiuose amžiaus tarpsniuose itin didelis dėmesys pradedamas skirti ne šeimai, o draugams. Vaikams, pasidaro itin svarbus bendraamžių požiūris ir nuomonė į juos bei pats bendravimas su aplinkiniais. Todėl šiuo laikotarpiu vyksta dažniausi patyčių atvejai. Statistiniai duomenys rodo, kad patyčių atvejų Lietuvoje vis daugėja, neretai jie turi labai skaudžias pasekmes tiek patyčių aukai, tiek aukos artimiesiems. Ši problema dažniausiai pasireiškia ten, kur vaikas praleidžia daugiausia laiko – mokykloje, tarp savo bendraamžių. Vaikai mokykloje praleidžia didžiąją dalį savo dienos laiko, ten jie susiranda draugų ar priešų, su kuriais bendrauja, todėl bendravimas turi labai didelę įtaką patyčių reiškiniui.

Bendravimas – tai žmonių sąveika, kurios metu apsikeičiama mintimis, emocijomis, susipažįstama, pasiekiamas socialinis brandumas. Žmogaus egzistavimui, atsiradimui ir tobulėjimui, bendravimas yra būtinas, nes bendraudamas žmogus tampa kaip informacijos perdavimo mechanizmas, kaip sudėtinga žmonių tarpusavio santykių sistema, kaip abipusio pažinimo ir suvokimo procesas, kaip socializacijos pagrindas, kaip asmenybės dorovinio brandimo prielaida (Barkauskaitė, 2001). Galime teigti, jog bendravimas vaiko gyvenime yra viena svarbiausių vertybių, viena iš pagrindinių vaiko vystymosi sąlygų. Todėl bendravimas

vertinamas ne tik kaip socialinis reiškinys, bet ir kaip daugiausia ugdomųjų galimybių turintis veiksnys, socializacijos pagrindas.

Tik būdamas aplinkoje tarp žmonių ir gaudamas iš jos poveikį, žmogus gali atskleisti savo vidinį pasaulį. Pažindamas save ir bendraudamas su bendraamžiais, individas gali pajusti savo vertę, palyginti save ir kitus, įvertinti, užmegsti kontaktus, taip žmogus kaupia savo socialinę patirtį, santykių vertybes, kitaip tariant, jis socializuojasi. Žmogus visada tiesiogiai ir netiesiogiai, noriai ir nenoriai sąveikauja su kitu žmogumi, bendruomene, grupe, jo tapimas asmenybe tiesiogiai priklauso nuo „santykių su kitais žmonėmis“ (Barkauskaitė, 2001).

Didelę įtaką asmenybės formavimuisi turi vaiko santykiai su bendraamžiais formaliuose ir neformaliuose kolektyvuose. Neigiami santykiai su bendraamžiais stabdo asmenybės psichinę ir fizinę raidą. Todėl kiekvienam vaikui yra ypač svarbūs ir reikšmingi bendraamžių draugystės, jų pripažinimo poreikiai. Noras bendrauti su bendraamžiais yra toks stiprus, kad dėl draugų vaikai yra pasiryžę atsisžadėti net šeimos ir mokyklos. Vaikai siekia bendraamžių pripažinimo, todėl jiems vien bendros veiklos nebeužtenka. Jie yra pasirengę rodyti geriausius jausmus, didžiausias pastangas, pasiryžę ginti savo draugų ir visos grupės garbę bei reikalus. Todėl iš grupės narių jis tikisi to paties. Vaikai išskiria tam tikras nerašytas taisykles, reikalavimus draugui, iš kurių svarbiausia – pasitikėjimas, ištikimybė, sugebėjimas išlaikyti paslaptį ir pan. (Barkauskaitė, 2001). Dažnai, vaikai nesugebantys prisitaikyti prie bendraamžių sukurtų taisyklių, tampa patyčių aukomis. Jie savo išvaizda, elgesiu išsiskiria iš bendraamžių ir jų sukurtų normų, todėl jie nepritampa ir dažnai tampa patyčių objektu.

Vaiko išvaizda, elgesys, apranga, kalba kartais gali būti nepriimtini jo bendraamžiams, todėl jis pasijunta atstumtas. Bendraamžiai jo nekviečia į šventes, gimtadienius, nepriima kartu žaisti, per pertraukas jį stumdo, užgaulioja ar juokiasi iš jo. Vengiama ir tų vaikų, kurių tėvai, bendraamžių nuomone, yra pernelyg pasiturintys arba vargšai, yra ne tokios rasės, tautybės ar religijos nei kiti. Tokį atstūmimą vaikas išgyvena labai skausmingai, jam atrodo, kad griūna visas jo sukurtas pasaulis. Jam dar sunkiau jei jis nesupranta arba negali pakeisti atstūmimo priežasčių. Atstūmimą arba pripažinimą gali lemti socialiniai įgūdžiai tokie kaip: nemokėjimas bendrauti ir pradžiuginti bendraamžių, nemokėjimas dalintis turimais daiktais, nežinojimas kaip užmegzti draugystę. Vaikai neturintys šių įgūdžių yra sunkiai priimami į buriamas grupes, todėl jie tampa atstumtieji. Jei vaikas tarp bendraamžių yra nepopuliarus, jis tampa patyčių objektu. Iš tokio vaiko bendraamžiai galimai nuolat ims tyčiotis, specialiai jį kankins – stumdys, baus, muš, tampys, atiminės priešpiečius, uždarys tualete ir kt. (Žukauskienė, 1996).

Mokykliniame amžiuje, bendravimas skirstomas pagal priklausomybę lyčiai, mergaitės buriasi į mažas grupėles ar poras, o berniukai į dideles grupes. Bendravimui tarp mergaičių yra būdingos emocijos: įtampa, pavydas, konfliktai, atstūmimas. Joms būdingas pavydo jausmas ir

baimė būti atstumtoms, todėl jų socializacijai svarbus artumo ir priklausomybės siekimas bei socialinis pasitenkinimas. Tuo tarpu berniukams būdingi draugiški santykiai orientuoti į bendrą veiklą. Mergaitės yra linkusios kurti mažas, išskirtines ir labiau integruotas grupes, pasirenkant drauges, didesnę dėmesį skiria socialinei patirčiai. Tuo tarpu vaikinai į socialinius skirtumus nekreipia dėmesio. Tačiau mergaičių draugystė yra stipresnė, abipusiškesnė nei berniukų. Jos stengiasi saugoti paslaptis bei būti panašios viena į kitą. Dažniausiai mergaičių draugystė yra brandesnė, tobulesnė nei berniukų, jos sugeba apie tai kalbėti ir analizuoti. Berniukų draugystė nėra tokia stipri kaip mergaičių, tačiau ji stabilesnė, patvaresnė, trunka ilgiau (Žukauskienė, 2007).

Kuo intensyvesnis bendravimas vyrauja su bendraamžiais grupėje, tuo dažnesni tampa asocialūs poelgiai, ir tai neleidžia pastebėti pozityvių bendravimo aspektų socializacijai ir socialiniams įgūdžiams. Ne visada elgesio nukrypimams turi įtakos bendravimas bendraamžių grupėje. Jis gali turėti tik tam tikrą poveikį įtakojantį formuojantis kai kurioms asocialaus elgesio formoms, tačiau itin svarbūs yra ir kiti socialiniai bei asmeniniai veiksniai. Vienas iš jų – bendravimas šeimoje. Kuo santykiai su tėvais blogesni, tuo paauglį lengviau gali paveikti bendraamžiai (Žukauskienė, 2007).

Apibendrinant galime teigti, kad bendravimas, tai veiksmas egzistuojantis kiekvieno žmogaus kasdienybėje, kurio dėka žmonės keičiasi informacija, emocijomis, mintimis, susipažįstama ir pasiekiamas socialinis brandumas. Bendraujant žmogus atsiskleidžia bendraamžių tarpe. Abipusių santykių lyginimas lemia elgesio ir principų vertinimai, su kuriais susiduria bendraamžiai. Todėl nepritapimas ir prastas draugų vertinimas yra vienas iš pagrindinių veiksnių patyčioms. Vaikai, kurie išsiskiria savo išvaizda, nemoka bendrauti ir draugauti, nepriima bendraamžių sukurtų taisyklių ir reikalavimų, dažniausiai tampa patyčių aukomis.

3. NEFORMALIOS MUZIKINĖS VEIKLOS TEORINIS KONTEKSTAS

3.1. Neformalaus ugdymo samprata Lietuvos švietimo sistemoje

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281) švietimą reglamentuoja kaip veiklą, kuria siekiama suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus. Mokyti yra kiekvieno žmogaus prigimtine teisė. Švietimas, kaip asmens, visuomenės ir valstybės ateities kūrimo būdas, grindžiamas žmogaus nelygstamos vertės, jo pasirinkimo laisvės, dorinės atsakomybės pripažinimu, demokratiniais santykiais, šalies kultūros tradicijomis. Švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę, perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidų, valstybės – pažangų ir saugų. Švietimas savo paskirtį geriausiai atlieka tada, kai jo raida lenkia bendrąją visuomenės raidą. Jis yra prioritetiškai valstybės remiama visuomenės raidos sritis.

Lietuvoje švietimas, valstybiniuose dokumentuose ir mokslinėje literatūroje skirstomas į:

- *Formalusis ugdymas.* Jis vyksta švietimo ir mokslo įstaigose. Šiai ugdymo sričiai būdinga, iš anksto numatyta tvarka, metodai ir mokymosi priemonės, turinys. Besimokantieji gauna pripažintus diplomus ir kvalifikacijas (*Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija*, ISAK-2795/A1-347, 2008).
- *Neformalusis ugdymas.* Jis vyksta šalia pagrindinių švietimo ir mokymo sistemų. Neformalusis mokymasis priskiriamas kvalifikacijos tobulinimo sričiai. Neformaliuoju mokymusi gali rūpintis visuomeninės organizacijos ir grupės, taip pat organizacijos, įkurtos formaliai sistemai papildyti (meno, muzikos sporto veikla). Jis gali būti teikiamas darbo vietose (*Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija*, ISAK-2795/A1-347, 2008).
- *Savaiminis mokymasis.* Tai natūralus, kiekvieną dieną vykstantis mokymasis. Jo pagrindinės savybės yra asmeninių, šeimos, socialinių poreikių tenkinimas. Šis mokymasis neįteisintas įstatymuose, studijų kokybės dokumentuose ar registruose (*Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija*, ISAK-2795/A1-347, 2008).

Kultūrinės saviraiškos poreikis šiuo metu yra labai didelis. Todėl jis sukuria didžiulį spaudimą formaliajam švietimui, kuris dažnai nepajėgus atliepti visų poreikių ir lūkesčių, nesukurdamas formaliojo turinio perkrovos pavojaus. Valstybinėje švietimo 2013 – 2022 metų strategijoje teigiama, kad „vien formaliuoju ugdymo turiniu nesuteikiama pakankamai galimybių saviraiškai, lyderystei realizuoti, charakteriui ir tapatybei sukurti, tautinei savimonei atsirasti, kultūros kūrėjo vaidmeniui įsisąmoninti, kūrybos laisvei ir kūrybiškumui skleisti, gamtos

pažinimui ir verslumui ugdyti“. Asmuo turi turėti galimybę tenkinti saviraiškos poreikius, papildomai plėtoti savo gabumus, tobulėti.

Vaikų laisvai pasirenkamai popamokinei veiklai, Lietuvos Respublikos teisės aktuose, reglamentuojančiuose švietimo sritį, apibūdinti naudojamos skirtingos sąvokos: neformalusis ugdymas, neformalusis vaikų švietimas, vaikų užimtumas, saviraiška, jaunimo neformalusis ugdymas, popamokinė veikla ir kt. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme vartojama sąvoka „neformalusis švietimas“ apima ikimokyklinį ugdymą, neformalųjį vaikų ir suaugusiųjų švietimą, priešmokyklinį ugdymą, . Šias visas sritis priskiriame vienam neformaliajam švietimui, tačiau jų organizavimo, programų rengimo ir veiklos finansavimo principai skiriasi (Neformalioji vaikų švietimo koncepcija, 2012).

Dokumentuose teigiama, kad papildomas ugdymas – neprivalomas ir mokinių laisvai pasirenkamas. Būtų viskas puiku, tačiau, jeigu per visus mokyklinius metus vaikas nenorės papildomos veiklos, tai ir užaugęs abejingas viskam, o vėliau galbūt ir jaus nepasitenkinimą savo pilnavertiškumu. O tokie veiksniai lemia patyčių situacijas bendraamžių tarpe. Tad reikėtų sudominti vaikus, kad jie patys norėtų papildomos veiklos, sužadinti norą kažkuo užsiimti, kad „tinginystės puota“ nebūtų didžiai vertinamas malonumas (Dapkienė, 2002).

Neformaliojo vaikų švietimo ar ugdymo sąvoka, Lietuvos dokumentuose ir mokslinėje literatūroje, nebuvo aiškiai apibrėžta iki 2003m. Tačiau 2003 m. priėmus naująjį Švietimo įstatymą, papildomojo ugdymo sąvoka buvo pakeista į neformalųjį ugdymą (švietimą), kurio paskirtis – tenkinti mokinių pažinimo, ugdymo/si ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais. Taip pat 2003 m. „Bendrosios programos ir išsilavinimo standartuose“ buvo apibrėžta ir neformaliojo ugdymo samprata. Ji įvardijama kaip sudėtinė švietimo sistemos dalis, kuri egzistuoja lygiagrečiai formaliojo švietimo. Ji skirta tikslingam ir tęstiniam bei įvairaus amžiaus vaikams prigimtinių galių, įvairių gebėjimų, saviraiškos poreikių, polinkių atskleidimui, turtingo laisvalaikio praleidimui, pažintinių interesų tenkinimui, kūrybiškumo plėtojimui, kultūrinių vertybių puoselėjimui, socializacijai ir nusikalstamumo prevencijai skirtingose ugdymo institucijose ir jų centruose. Nuo 2011 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujamai Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo redakcijai, yra įteisinta nauja neformaliojo vaikų švietimo dalis – formalųjį švietimą papildantis ugdymas. 2012 metų Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme vartojamą sąvoką „neformalusis vaikų švietimas“ siūloma pakeisti į sąvoką „pasirenkamas vaikų ugdymas“ (Neformalioji vaikų švietimo koncepcija, 2012). Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje (2012) yra apibrėžiama kokią vietą Lietuvos švietimo sistemoje užima neformalusis ugdymas. Koncepcijoje pateikiama neformaliojo švietimo tikslai ir uždaviniai, kaitos kryptys ir vykdymo principai, rezultatų vertinimai, ugdymo

proceso organizavimas, reikalavimai švietimo teikėjams, informavimo ir finansavimo principai bei šių priemonių taikymo mechanizmai.

Pasirenkamojo ugdymo paskirtis – tenkinti pagal bendrojo ugdymo programas besimokančių vaikų ir jaunimo iki 19 metų (specialiųjų poreikių – iki 21 metų) pažinimo, ugdymosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais. Pasirenkamąjį vaikų ugdymą siūloma skirstyti į:

- *Formalųjį švietimą papildantį ugdymą.* Jo paskirtis – pagal ilgalaikes programas sistemiškai plėsti tam tikros srities žinias, stiprinti gebėjimus ir įgūdžius bei suteikti asmeniui papildomų dalykinių ir bendrųjų kompetencijų. Formalųjį švietimą papildančio ugdymo programas gali vykdyti muzikos, dailės, menų, sporto ir kitos mokyklos (Neformalioji vaikų švietimo koncepcija, 2012);
- *Neformalųjį vaikų ugdymą.* Jo paskirtis – ugdyti vaiko gyvenimo įgūdžius, asmenines, socialines ir kitas bendrąsias kompetencijas. Neformaliojo vaikų ugdymo programas gali vykdyti neformaliojo vaikų švietimo mokyklos ir kitos švietimo įstaigos, laisvieji mokytojai, kiti švietimo teikėjai (Neformalioji vaikų švietimo koncepcija, 2012).

Pasirenkamojo vaikų ugdymo tikslas – ugdyti kompetencijas, teikiančias galimybių asmeniui tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje, padėti tenkinti pažinimo ir saviraiškos poreikius. Yra išskiriami šie pasirenkamojo vaikų ugdymo uždaviniai:

- ugdyti ir plėtoti vaikų kompetencijas per saviraiškos poreikio tenkinimą;
- ugdyti pagarbą žmogaus teisėms, orumą, pilietiškumą, tautiškumą, demokratišką požiūrį į pasaulėžiūrų, įsitikinimų ir gyvenimo būdų įvairovę;
- ugdyti gebėjimą kritiškai mąstyti, rinktis ir orientuotis dinamiškoje visuomenėje;
- spręsti socialinės integracijos problemas: mažiau galimybių turinčių (esančių iš kultūriškai, geografiškai, socialiai ir ekonomiškai nepalankios aplinkos ar turinčių specialiųjų poreikių), ypatingų poreikių (itin gabių ir talentingų) vaikų, iškritusių iš švietimo sistemos, integravimas į visuomeninį gyvenimą, socialinių problemų sprendimas;
- padėti spręsti integravimosi į darbo rinką problemas;
- tobulinti tam tikros srities žinias, gebėjimus ir įgūdžius, suteikti asmeniui papildomų dalykinių kompetencijų (Neformalioji vaikų švietimo koncepcija, 2012).

Taigi, apibendrinant galime teigti, kad neformalusis švietimas užima labai svarbią vietą vaikų ugdyme. Jo nauda nenuginčijama. Neformalusis ugdymas išsprendžia šiuo metu esantį labai didelį kultūros saviraiškos poreikį ir papildo formalųjį ugdymą suteikdamas vaikams visapusišką išsilavinimą, auklėdamas kultūringą ir kūrybingą, laisvą asmenybę. Neformalusis švietimas yra organizuojamas remiantis konceptualiais ir strateginiais valstybiniais dokumentais, įstatymais, per Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos įsteigtas įstaigas, kuriose vykdoma įvairiapusė neformaliojo švietimo veikla moksleiviams.

3.2. Neformaliojo ugdymo veiklos formų apžvalga

Vaikas, kuris dalyvauja neformaliojo ugdymo procese tampa kūrybiškesnis, aktyvesnis, dažnai pasikeičia jo elgesys. Tačiau daugelis nesusipratimų, patyčių situacijų ir asmenybės problemų priežastimi tampa nelygiateisis bendravimas tarp vaikų, todėl bręstančiai asmenybei itin svarbios yra tos situacijos, kuriuose jie jaučiasi saugiai, gali išreikšti save ir išgyvena savo gebėjimų skleidimosi džiaugsmą (Žemaitytė, 2006). Šiuos veiksnius nulemti ir formuoti sveiką asmenybę gali padėti tik neformalusis švietimas.

Lietuvos neformalusis švietimas skirstomas į tris sritis:

- *Ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą.* Ikimokyklinis ugdymas, pagal ikimokyklinio ugdymo programą teikiamas vaikams nuo gimimo iki 6 metų. Ikimokyklinis ugdymas yra neprivalomas, teikiamas tėvams pageidaujant. Ikimokyklinį ugdymą teikia valstybiniai bei nevalstybiniai lopšeliai – darželiai, darželiai, mokyklos – darželiai. Priešmokyklinis ugdymas trunka vienerius metus. Tai ugdymas, kurio paskirtis, geriau paruošti vaikus mokyklai. Šis ugdymas teikiamas šešiamėčiams (kartais išimtinai penkerių) metų vaikams. Jis yra nemokamas ir neprivalomas. Priešmokyklinio ugdymo grupės steigiamos vaikų darželiuose arba mokyklose. Priešmokyklinėse grupėse vaikai pasirengia mokyklai ir išmoksta tokių dalykų kaip: bendrauti su bendraamžiais, svetimais suaugusiais, susiorientuoti naujoje aplinkoje. Vaikas ugdomas daugiausiai per žaidimus. Priešmokyklinėje grupėje jis įgyja socialines, sveikatos saugojimo, pasaulio pažinimo ir menines kompetencijas. Jei tėvai pageidauja, vaikui nemokamai teikiama specialioji pedagoginė, psichologinė pagalba (Švietimo ir mokslo ministerija, 2012).
- *Laisvalaikio užimtumą.* Ši ugdomoji veikla, nukreipta į vaikų ir jaunimo pramoginį užimtumą ir jų saviraišką.

- *Profesinės linkmės ugdymas.* Šis ugdymas, skirtas mokiniams, kurie siekia meninės, muzikinės, sportinės ar kitos specializacijos, dalykinės kompetencijos bei tolimesnio mokymosi pagal atitinkamos studijų srities programas.

Neformaliojo vaikų švietimo sričiai šiuo metu yra priskiriama: vaikų ir jaunimo organizacijos, vaikų ir jaunimo klubai, laisvalaikio centrų veikla, muzikos, meno, teatro, sporto, dailės ir kitų analogiškų mokyklų veikla. Ilgalaikės neformaliojo vaikų švietimo mokyklų programos ir keletą mėnesių trunkančios būrelio programos siekia skirtingų ugdymo tikslų. Jos yra parengtos, vykdomos bei finansuojamos skirtingais principais (Neformalioji vaikų švietimo koncepcija, 2012).

Laisvalaikio užimtumas ir profesinės linkmės ugdymas yra vykdomas bendrojo lavinimo mokyklose bei neformaliojo vaikų švietimo mokyklose. Tai specializuotos dailės, muzikos, sporto mokyklos, jaunųjų gamtininkų, turistų ir technikų centrai, plataus ugdomojo spektro moksleivių namai, kraštotyros ugdymo įstaigos ir pan.

Užimtumo pasirinkimo įvairovė yra gan plati, tačiau vis dėl to, didžioji dalis mokinių neformaliojo ugdymo būrelius lanko mokykloje ir tik nedidelė dalis neformaliojo vaikų švietimo įstaigose. Siūloma neformaliojo švietimo veikla nėra itin specializuota, vaikams siūloma įvairiapusė veikla, tad jie, išbandydami įvairias neformaliojo užimtumo formas, gali rasti juos dominančios veiklos bei plėtoti savo gabumus (Ruškus ir kt., 2009).

Apžvelgiant neformaliojo vaikų švietimo užimtumo pasirinkimus, matome, kad sportas yra gan populiarus tarp visų klasių mokinių. Gyvenamoji vieta, mokykla, klasė – šie faktoriai nelemia vaikų pasirinkimo. Jis yra populiarus visur. Sporto veikloje ryškiai dominuoja berniukai. Vaikai, sporto būrelius dažniausiai pasirenka lankyti neformalioje vaikų švietimo įstaigoje, mažiau lankosi bendrojo lavinimo mokyklose. Tuo tarpu, muzika yra antroje vietoje su labai maža persvara. Muzikinė veikla yra populiari tarp visų klasių mokinių. Taip pat ji yra populiari ir visuose gyvenamuosiuose vietovėse. Statistiškai, muziką renkasi daugiausiai merginos. Tarp muzikinių veiklų populiariausios yra: dainavimas, grojimas pučiamaisiais instrumentais, bendrasis muzikinis lavinimas, grojimas fortepijonu, smuiku. Vaikų tarpe, muzika yra labai populiari visose klasėse, todėl matome tendenciją, kad ji yra linkusi „augti“. Galime sakyti, kad mokiniai bręsdami atranda savyje muzikinius talentus ir interesus bei įsitraukia į papildomą muzikinį ugdymą. Šis faktas yra labai reikšmingas, liudijantis apie pakankamai didelį ir vis dar augantį vaikų domėjimąsi muzika. Tad galime teigti, kad būtina plėtoti muzikinio lavinimo galimybes. Dailė ir šokiai – taip pat pakankamai populiarios neformaliojo vaikų švietimo veiklos, neatsižvelgiant į klasę, vietovę, mokyklos tipą. Šios veiklos populiarios tarp visų klasių mokinių. Jaunimo organizacijos dėl ryškios pilietinio ugdymo misijos yra įdomus neformaliojo vaikų švietimo segmentas. Jos yra palyginti patrauklios. Tačiau intelekto lavinimo, tautinės

kultūros, užsienio kalbų, gamtos mokymasis, informacinės ir kitos technologijos nėra tokios populiaros ir gerokai nusileidžia kitoms neformaliojo vaikų švietimo veikloms (Ruškus ir kt., 2009).

Nagrinėjant neformalaus meninio ugdymo pasirinkimo galimybes, svarbu išskirti meninio ugdymo paskirties ypatumus. Meninis ugdymas – tai meninės veikos (muzikos, dailės ir pan.) srities gebėjimų ir mokėjimų ugdymas (Jovaiša, 2007).

Meninį ugdymą sudaro keturios pagrindinės veiklos: muzika, dailė, teatras ir šokis. Visas šias veiklas jungia trys ugdomosios sritys, kurių turinys yra apibrėžiamas „Pagrindinio ugdymo bendrosiose programose“ (2008). Jį sudaro:

- Kūrybinė meninė (dailės, muzikos, šokio, teatro) raiška;
- Meninės (dailės, muzikos, šokio, teatro) raiškos stebėjimas, estetinis suvokimas, nagrinėjimas, vertinimas;
- Įgytų kūrybinių meninių, estetinių gebėjimų ir žinių taikymas aplinkos socialiniame kultūriniame gyvenime.

Kultūra yra vienas iš muzikinio ugdymo tikslų. Muzikinis auklėjimas – tai ugdytinių emocijų, dvasios ir intelekto turtinimas, jo dorinimas, remiantis gilią muziką, susijusią su gyvenimo ir būties vertybėmis, meniniu pažinimu (Piličiauskas 2002).

Apibendrinant galime teigti, kad neformalusis ugdymas yra papildoma po pamokų organizuojama veikla, kurios dėka vaikas įgyja kompetencijas, tapti gebančia kritiškai vertinti gyvenimo reiškinius asmenybe, sugebančia atsakingai ir išradingai spręsti savo problemas, aktyviai dalyvauti visuomenėje bei prisitaikyti prie kintančios aplinkos. Lietuvoje vyrauja didelė pasirinkimo galimybė, tačiau papildomą ugdymą renkasi palyginti mažas mokinių skaičius, todėl turime atkreipti dėmesį į šį faktorių ir sudominti vaikus lankyti neformaliojo ugdymo užsiėmimus. Nes neformalusis ugdymas yra vienas iš laisvalaikio praleidimo būdų, kur vaikai ne tik atsipalaiduoja, bet ir tobulindami savo žinias ir gebėjimus tampa pilnaverte asmenybe.

3.3.Neformalaus muzikinio ugdymo specifika

Pasak L. Jovaišos (1995), ugdant asmenybę apimamas visos žmogus: biofizinė sandara, psichika, santykiai, dvasia ir kultūra. Todėl, vienas iš pozityvių vaikų raidą stabdančių reiškinių yra nepakankamas visuomenės dėmesys į vaikų/jaunuolių neformalaus ugdymo organizavimą, kurių pasakoje atsiranda vis daugiau patyčių, nusikalstamumo, bei kitų negatyvių reiškinių. Todėl turime atkreipti dėmesį į neformalaus ugdymo specifika ir ją pakreipti taip, kad vaikui būtų patrauklu leisti laisvalaikį, atsipalaiduoti, tobulinti savo žinias bei meninį išprusimą dalyvaudamas neformaliajame ugdyme.

Lietuvoje sistemingas muzikinis ugdymas teikiamas jau pradedant eiti į darželį. Čia muzikinis ugdymas apibrėžiamas kaip veiklos sričių įvairovė: dainavimas, grojimas, muzikos klausymasis ir judėjimas pagal ją, muzikos pažinimas, kūryba ir improvizavimas. Vaikų darželyje muzikinis ugdymas yra suteikiamas kiekvienam vaikui, neatsižvelgiant į vaiko gabumus. Ugdant vaikus siekiama skirtingų muzikinės veiklos sričių dermės ir sąveikos, taip pat siekiama glaudaus ryšio su kitomis ugdymo sritimis. Darželyje, pagrindinis muzikinio ugdymo tikslas – ugdyti ir puoselėti vaikų muzikinius gebėjimus, padėti jiems išryškėti ir atsiskleisti (Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa, 2002).

Privatus ankstyvasis muzikinis ugdymas įgauna populiarumą ir vis sparčiau plečiasi visuomenėje. Pastaruoju metu steigiami vis daugiau individualių muzikinio ugdymo įstaigų skirtų ikimokyklinio amžiaus vaikams, tokių kaip: „*Strazdanėlės*“, „*Kindermusik*“, „*Yamahos muzikos mokykla*“ ir pan. Šios ikimokyklinio muzikinio ugdymo mokyklėlės siūlo programas skirtas vaikams nuo gimimo iki septynerių metų, kurios apima visus vaikų raidos aspektus – kalbą, socialinę ir emocinę brandą, motoriką, muzikalumą, pasaulio pažinimą per muziką. Mokyklėlės, mokymo programas skirsto pagal amžiaus grupes ir temas. Jos orientuojasi ne į rezultatą, o patį mokymosi procesą, to pasakoje siekiama, kad pats ugdymo procesas būtų įdomus ir saugus vaikui.

Muzikos mokykla – specializuota įstaiga, kuri vykdo muzikinio ugdymo programas ir užtikrina ugdymo kokybę bei galimybę įgyti kompetenciją. Tai viena iš populiariausių muzikinio ugdymo formų Lietuvoje. Ją vaikai dažniausiai renkasi, nes ji yra prieinamiausia ir turi didžiausią veiklų pasirinkimo spektrą, kurios padeda tenkinti visokeriopą muzikinį vaikų ugdymą. Muzikos mokyklos dirba pagal patvirtintas ugdymo programas ir išduoda baigimo pažymėjimus. Jų veiklos strategija paremta tradicijų suformuotais tikslais ir uždaviniais, aiškiais siekiais bei rezultatais. Pastaroji siekia tenkinti moksleivių ugdymosi, gabumų, ir kūrybiškumo atsiskleidimo, saviraiškos poreikius, suteikti meninę brandą. Taip pat siekia ugdyti atsakingą, savarankišką žmogų, kuris gebės mylėti muzikos meną, mokės jį vertinti ir puoselėti (*Muzikos mokyklų programiniai reikalavimai, ISAK-986, 2002*).

Visos Lietuvos muzikos mokyklos dirba pagal bendruosius programinius reikalavimus. Muzikos mokykloje mokomi šie moksleivių meninę raišką užtikrinančio muzikinio ugdymo branduolio dalykai:

- *Muzikos instrumentas arba dainavimas*. Pagrindinio muzikavimo programoje (1–3 mokymo metai) dalykas padeda susipažinti su instrumento (dainavimo) technika, meninės išraiškos priemonėmis. Pagrindinio muzikavimo programoje (4–7 mokymo metais) dalykas plėtoja muzikavimo, instrumento technologijos pažinimo ir muzikinės saviraiškos galimybes. Moksleiviai tęsia pasirinkto instrumento studijas arba gali rinktis ir naujus

muzikos instrumentus. Šias dalyko programas rekomenduojama derinti su mokyklos mokomojo kolektyvo programomis (Muzikos mokyklų programiniai reikalavimai, 2002).

- *Antrasis muzikos instrumentas.* Dalyko tikslas – plėtoti muzikos suvokimą, muzikinį komunikabilumą, muzikavimo įgūdžius. Moksleiviai gali rinktis šiuos antruosius instrumentus: fortepijoną, akordeoną, smuiką, gitarą, saksofoną ir kt. Bendru antruoju muzikos instrumentu rekomenduojamas fortepijonas (pianinas) (Muzikos mokyklų programiniai reikalavimai, 2002).
- *Muzikos rašto ir kultūros pažinimas.* Dalyko tikslas – lavinti muzikinę klausą integruojant solfedžio, muzikos kūrinių klausymo ir muzikos istorijos elementus.
- *Kryptingas muzikinis ugdymas mokomuosiuose kolektyvuose.* Dalyko tikslas – plėtoti ansamblinio ir kolektyvinio muzikavimo, sceninės kultūros, meno interpretacijos ir meninės saviraiškos įgūdžius, siekti demokratiškumo, tarpkultūrinio pažinimo, bendravimo kompetencijos. Mokomajame kolektyve rekomenduojama bendras moksleivių ir jų pedagogų muzikavimas (Muzikos mokyklų programiniai reikalavimai, 2002).

Muzikos mokykla, vykdanči muzikinio ugdymo programas ir užtikrinanti ugdymo kokybę, visgi susiduria su nemažai problemų pačiame meninio ugdymo procese. Plačioje visuomenėje vis dar susiduriame su ta problema, kad meninis ugdymas suprantamas tik kaip gabių vaikų rengimas menininko profesijai. Ugdymo procesas per menkai išskirstytas į dalis: visi vaikai yra mokomi pagal vienodas programas, siekiant daug finansinių išteklių ir pedagoginio laiko reikalaujančio profesionalumo, o tuo tarpu daugumos muzikos mokyklas lankančių vaikų tikslas yra tik kryptingas, kokybiškas, bendrakultūrinis meninis ugdymas paremtas stipriai išreikšta vertinamąją aplinka (Kriščiūnaitė, Strakšienė, Deveikytė, 2011).

Apibendrinant, galime teigti, kad Lietuvoje sistemingas muzikinis ugdymas teikiamas jau vaikų darželiuose ir yra apibrėžiamas kaip meninės veiklos sričių įvairovė. Nepriklausomai nuo vaikų muzikinių gebėjimų, darželyje yra lavinamas kiekvienas įstaigą lankantis vaikas. Vis plačiau visuomenėje sklindanti informacija, apie meninio ugdymo naudą vaikams jau nuo pirmųjų gimimo mėnesių, skatina populiarumą ir spartesnę individualių muzikinių ugdymo įstaigų steigimąsi ikimokyklinio amžiaus vaikams. Tačiau mokyklinio amžiaus vaikų tarpe populiariausia išlieka muzikos mokykla. Ji yra prieinamiausia ir turi didžiausią veiklų pasirinkimo spektrą, kurios padeda tenkinti visokeriopą muzikinį vaikų ugdymą. Pastaroji turi susiformavusias galias tradicijas, tikslus bei uždavinius, linkusi mažai kisti, todėl dažnai nebeatitinka sparčiai besikeičiančios visuomenės poreikių. Šie veiksniai skatina sukelti tokias problemas kaip: visuomenės požiūrį į muzikos mokyklą, kaip profesionalaus atlikėjo rengimą, menką programų diferencijavimą, nepakankamą meno vartotojų ugdymą ir t.t.

3.4. Neformalaus muzikinio ugdymo įtaka vaikų asmenybės vystymuisi

Iš neformaliojo ugdymo veiklų yra išskiriamas meninis – muzikinis ugdymas. Šis ugdymas nuo seno yra suvokiamas pirmiausia, kaip bendruomenės, tautos kultūrinio tapatumo išsaugojimo garantas. Daugelyje visuomenių kultūrinis ir meninis lavinimas suprantamas kaip svarbi sritis, būtina asmeninei kultūrai, kūrybingumui, visavertei asmenybei ugdyti. Meninis – muzikinis ugdymas svarbus kaip sritis, galintis reikšmingai paveikti ne tik visapusišką asmenybės ugdymą, asmens kultūrinės kompetencijos plėtrą, bet turėti ir teigiamos įtakos švietimo sistemos procesams (*Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija, 2008, Nr. ISAK-43*). Svarbiausias meninio ugdymo tikslas – plėtoti vaikų dvasines, kūrybines ir fizines galias, suteikti meninės ir estetiškos kompetencijos bei dorinės, socialinės kultūrinės ir pilietinės brandos pagrindus, ugdyti mąstantį, jautrų, kūrybingą, išvalgų meno suvokėją, aktyvų jo vartotoją (Bendrosios ugdymo programos ir išsilavinimo standartai, 2003).

Muzika turi įtakos vaiko raidai net ir mamos įsčiose, todėl nėra net menkiausios abejonės, kad ji ir vėlesniuose amžiaus tarpsniuose padeda vaikų asmenybės vystymuisi. Žmogus iš prigimties

yra veiklus, todėl jis tampa pilnaverte asmenybe, kai aktyviai veikia ir jungia aplinkos pažinimą su išgyvenimais. Todėl muzikinis ugdymas laikomas tam tikra kalba ir komunikacijos priemone, kuri yra puikus kelias vaikui į pasaulio pažinimą bei jo suvokimą. Vaikui gebant klausyti, išgyventi ir suvokti muzikinius kūrinius, tenkinamas jo meninio pažinimo interesas, didinamas sąmoningumas, išplečiamos objektyviojo ir ypač subjektyviojo pasaulio pažinimo ribos (Bendrosios ugdymo programos ir išsilavinimo standartai, 2003). Tinkamai organizuoti muzikiniai užsiėmimai ugdo vaiko asmenybę, tarpasmeninį bendravimą ir socialinius įgūdžius, kurie padės vaikui ateityje siekti tikslų ir integruotis į visuomenę. *Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje* (2005) teigiama, jog meniniu – muzikiniu ugdymu siekiama išplėtoti bendruosius gebėjimus: asmeninius, socialinius, komunikacinius, darbo ir veiklos.

Muzikinio ugdymo funkcija skirstoma į dvi dalis:

1) *akivaizdžioji (artimoji)* – vadovauti ugdytinių muzikinių gebėjimų tobulinimui, kūrybos gebėjimų ugdymui bei muzikinio intelekto turtinimui;

2) *nepastebimoji (ilgalaikė, latentinė)* – vadovauti žmonijos estetiškos – dvasinės kultūros įsisavinimui, žmogaus kaip socialinio bei būties fenomeno asmeninei brandai.

Pirmoji muzikinio ugdymo funkcija pabrėžia mokymo – lavinimo aspektą, o antroji – auklėjimo aspektą, nors mokymas ir auklėjimas vyksta kartu (Rinkevičius, 2005).

Vienas svarbiausių muzikinio ugdymo tikslų – išugdyti kiekvieno vaiko muzikinę kultūrą. Ji apibrėžiama kaip asmenybės poreikį ir gebėjimą rinktis, pajauti, priimti ir suprasti

muzikoje koduojamą žmogaus dvasinį gyvenimą – jausmų pasaulį, siekius, idealus, nuostatas (Rinkevičius, 2005).

Meninio – muzikinio ugdymo dėka asmenybė formuojasi ir darosi vis ryškesnė visuomenėje, visuomeninių santykių sistemoje, kur vertybių standartus nusako ne teoriniai samprotavimai, o žmonių elgsenos praktika (Kievišas J., Gaučaitė R., 2000). Vaikui bręstant, jo gyvenime pasidaro itin svarbus bendravimas su bendraamžiais. Laikui bėgant vis silpnesnę įtaką asmenybės formavimuisi turi tėvai, o draugų įtaka vis stiprėja. Todėl dalyvavimas neformalioje muzikinėje veikloje pasidaro labai svarbus vaiko gyvenime. Muzikinio ugdymo veiklos būreliuose, mokyklose, įvairiuose institucijose daro teigiamą įtaką vaiko asmenybės vystymuisi. Dalyvavimas tarptautiniuose projektuose, koncertuose, renginiuose, konkursuose sudaro palankią ir saugią aplinką bei galimybes mokinių pažinimui, lavinimuisi, saviraiškai, teigiamam bendravimo poreikio tenkinimui, vertybinių nuostatų formavimui, socializacijai ir integracijai į visuomenę. Šios muzikinio ugdymo veiklos suartina vaikus ir skatina siekti bendro tikslo, o tai atitolina bendraamžių nepasitenkinimą vienas kitu bei patyčių situacijas. Neformalųjį muzikinį ugdymą reikia stiprinti ir plėsti, kad vaikai atrastų prasmingą veiklą kur galėtų sėkmingai save realizuoti. O svarbiausia, kad neformalusis muzikinis ugdymas praturtintų ir nukreiptų vaiką humaniškam bendravimui, gerumo ir grožio kūrimui, formuotų imunitetą depresijai, vienišumui, agresyvumui, patyčioms, savižudybei ar kitų žudymui. Neformaliojo muzikinio ugdymo siekiama, kad ugdytiniai susiformuotų optimalius elgsenos modelius, kaip prielaidą sėkmingai sąveikauti su visuomene ir jos nariais. Labai svarbu suvokti, kad teigiamos vertybinės nuostatos įtvirtinamos, tik tada, kai pats vaikas aktyviai įsitraukia į muzikinę veiklą (Barkauskaitė, 2003).

Apibendrinant galime teigti, kad neformalusis muzikinis ugdymas yra reikšminga veikla, orientuota į vaiko saviraišką, savirealizaciją, meninius gabumus, kūrybą, prasmingą laisvalaikio praleidimą, skirtą visapusiškam asmenybės tobulėjimui. Neformaliojo muzikinio ugdymo veikla suteikia kompetencijas, kurios leidžia vaikams įsitraukti į visuomenės gyvenimą, padeda suprasti darnaus gyvenimo principus bei taisykles, plėtoti asmeninius gebėjimus, siekti teigiamo bendravimo su aplinkiniais ir veikti sudėtingame šiandienos pasaulyje. Muzikos įtaka vaikui yra labai reikšminga, ji yra viena psichinės pusiausvyros formavimo priemonių. Neabejojant muzikinio ugdymo nauda, siekiame, kad visos švietimo ir kultūros institucijos, bendruomenė bendradarbiautų plėtojant neformalųjį muzikinį vaikų ugdymą.

4. PATYČIŲ APRAIŠKOS MUZIKOS MOKYKLOJE: MUZIKOS MOKYKLOJE BESIMOKANČIŲ MOKSLEIVIŲ IR MOKYTOJŲ PATIRTIES TYRIMAS

4.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Mokslinėje literatūroje teigiama, kad muzikinė veikla ugdo ne tik vaikų įgūdžius, bet ir skatina pastarųjų pilietiškumą, padeda aktyviai dalyvauti ir sėkmingai veikti visuomeninėje veikloje, skatina tarpusavio bendradarbiavimą bei bendravimą, toleranciją kitiems, ugdo pasitikėjimą savimi, ugdo atsakomybės bei pilnavertiškumo jausmą. Todėl muzikinę ugdymą galime traktuoti kaip viena iš prevencinių priemonių patyčių paplitimui mažinti. Nagrinėjant mokslinę literatūrą bei atliktus tyrimus buvo pastebėta, kad patyčios mokyklose yra opi problema, o tai inspiravo idėją atskleisti patyčių raiškos tendencijas muzikos mokyklose.

Pagrindiniu tyrimo metodu pasirinkta anketinė apklausa. Tyrimu siekta išsiaiškinti mokinių bei mokytojų požiūrį į patyčių reiškinį. Pasirinktas anketinės apklausos tyrimo metodas, kad respondentai jaustųsi drąsiai išreikšdami savo nuomonę. Išanalizavus gautų tyrimų rezultatus, galima atskleisti kaip smarkiai paplitusios patyčios muzikos mokykloje, kaip jos pasireiškia, koks yra mokinių ir mokytojų požiūris į šią problemą, kokių veiksmų imasi mokiniai ir mokytojai, kad muzikos mokykloje nebūtų patyčių ir pan.

Tyrimas buvo organizuojamas dviem etapais. Pirmajame etape atlikta anketinė mokinių apklausa, o antrajame – anketinė mokytojų apklausa. Skirtingos respondentų grupės pasirinktos siekiant palyginti kuo skiriasi mokinių ir mokytojų požiūris į patyčių reiškinį bei jo raiškos galimybes.

Pirmajam etapui pasirinktas kiekybinis – *anketinės apklausos* metodas. Tyrimo anketa sudaryta remiantis teorine mokslinės literatūros analize. Anketos (žr. 1 priedą) pagrindą sudaro uždaro tipo klausimai ir 3 atviro tipo klausimai. Anketa suskirstyta į 8 blokus:

- 1) *Bendroji dalis* (nominalinė skalė), skirta išsiaiškinti mokinių lytį, amžių, klasę. Bloką sudaro 3 klausimai.
- 2) *Saugumo jausena muzikos mokykloje* (ranginė skalė), siekiama atskleisti, kaip saugiai/nesaugiai mokiniai jaučiasi muzikos mokykloje. Bloką sudaro 1 klausimas.
- 3) *Tyčiojimas iš respondento muzikos mokykloje* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti ar iš respondento šaipomasi muzikos mokykloje, kokiais būdais, kaip respondentas reaguoja į tyčiojimus, ar skriaudžiamasis gauna pagalbą ir iš kokių asmenų dažniausiai tos pagalbos sulaukia. Bloką sudaro 22 klausimai.

- 4) *Respondento tyčiojimaisi iš kitų mokinių muzikos mokykloje* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti ar pats respondentas tyčiojasi iš kitų mokinių, muzikos mokykloje, kokiais būdais tyčiojimas pasireiškia. Bloką sudaro 9 klausimai.
- 5) *Respondento elgesys pamačius patyčias* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti, kaip respondentas elgiasi, kai muzikos mokykloje pamato patyčių situaciją. Bloką sudaro 5 klausimai.
- 6) *Patyčioms tinkamiausios erdvės* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti, kokiose vietose mokiniai tyčiojasi vieni iš kitų. Bloką sudaro 4 klausimai.
- 7) *Mokinių ir mokytojų pastangos užkirsti kelią patyčias* (atviras klausimas), siekiama išsiaiškinti ką pats respondentas yra padaręs kad sustabdytų patyčias tarp draugų ir ką jų manymu yra padarę pedagogai. Bloką sudaro 2 klausimai.
- 8) *Patyčios iš suaugusiųjų*. Siekiama išsiaiškinti ar respondentas yra patyręs patyčias iš muzikos mokyklos pedagogų. Bloką sudaro 2 klausimai: uždaro ir atviro tipo.

Tyrimas vyko 2015 m. sausio – kovo mėn.

Išdalinta 100 anketų, grįžo 81, atrinkta tinkamų tyrimo uždaviniams – 76; kelios anketos (iš viso 5) buvo atmestos, nes jose rasta daug neatsakytų klausimų.

Duomenų apdorojimui buvo taikomi statistikos metodai (procentų, vidurkių, standartinių nuokrypių, dažnių analizė). Empiriniai duomenys statistiškai apdoroti ir grafiškai apipavidalinti kompiuterinėmis programomis SPSS (Statistical Packet for Social Sciences 15.0) ir Microsoft Excel.

Antrajame etape taip pat pasirinktas kiekybinis – *anketinės apklausos* metodas. Tyrimo anketa sudaryta remiantis teorine mokslinės literatūros analize. Anketos (žr. 2 priedą) pagrindą sudaro uždaro tipo klausimai ir 1 atviro tipo klausimas. Anketa suskirstyta į 11 blokų:

- 1) *Bendroji dalis* (nominalinė skalė), skirta išsiaiškinti lytį, amžių, išsilavinimą. Bloką sudaro 3 klausimai.
- 2) *Patyčių samprata* (ranginė skalė). Siekiama išsiaiškinti, kaip patys pedagogai supranta, kas yra patyčios. Bloką sudaro 5 klausimai.
- 3) *Asmenys, padedantys nukentėjusiam nuo patyčių* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti, kur pedagogų nuomone reikia kreiptis vaikui, patyrusiam patyčias. Bloką sudaro 6 klausimai.
- 4) *Temos, aktualios muzikos mokykloje* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti, kokios prevencinės temos aktualios muzikos mokykloje. Bloką sudaro 8 klausimai.
- 5) *Patyčių priežastys* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti dėl ko, pedagogų nuomone, vaikai tyčiojasi vieni iš kitų. Bloką sudaro 9 klausimai.
- 6) *Patyčioms tinkamiausios erdvės* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti, kokiose vietose mokiniai tyčiojasi vieni iš kitų. Bloką sudaro 8 klausimai.

- 7) *Prevenčinės priemonės* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti prevencinės priemonės, kurios vykdomos muzikos mokykloje, prieš patyčias.
- 8) *Mokytojų elgesys pamačius patyčias* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti, kokių veiksmų imasi pedagogai pastebėję patyčias. Bloką sudaro 5 klausimai.
- 9) *Slepiamų patyčių priežastys* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie priežastis, dėl kurių vaikų slepia patiriamas patyčias.
- 10) *Priežastys, įrodančios, kad vaikas patiria patyčias* (ranginė skalė), siekiama išsiaiškinti kas pedagogų nuomone rodo, kad vaikas patiria patyčias. Bloką sudaro 6 klausimai.
- 11) Saugios mokyklos įvaizdis. Bloką sudaro atviro tipo klausimas, kuriuo siekiama išsiaiškinti, kokia, pedagogų nuomone turi būti „saugi“ muzikos mokykla.

Tyrimas vyko 2015 m. sausio – kovo mėn.

Išdalinta 80 anketų, grįžo 63, atrinkta tinkamų tyrimo uždaviniams – 63.

Duomenų apdorojimui buvo taikomi statistikos metodai (procentų, vidurkių, standartinių nuokrypių, dažnių analizė). Empiriniai duomenys statistiškai apdoroti ir grafiškai apipavidalinti kompiuterinėmis programomis SPSS (Statistical Packet for Social Sciences 15.0) ir Microsoft Excel.

4.2. Tyrimo imties demografinė charakteristika

4.2.1. Mokinių tyrimo imties demografinė charakteristika

Anketinės apklausos tyrimo imčiai sudaryti taikyta atsitiktinė tikslinė atranka. Pagrindiniai tyrimo dalyvių atrankos kriterijai – 10-19 metų ugdytiniai, kurie mokosi muzikos mokykloje.

Anketinėje apklausoje dalyvavo 76 ugdytiniai, kurie mokosi muzikos mokykloje.

1 lentelėje pateikiami duomenys apie respondentų pasiskirstymą pagal lytį ir amžių.

1 lentelė

Mokinių demografiniai duomenys (lytis ir amžius) (N=76)

Požymiai	Kintamieji	N	%
Lytis	Mergaitė	46	61
	Berņiukas	30	39
Amžius	10	1	1,3
	11-13	-	-
	14	5	6,6
	15	17	22,4
	16	17	22,4
	17	28	36,8
	18	5	6,6
	19	2	2,6

Tyrimė dalyvavo 46 mergaitės ir 30 berniukų. Tyrimė dalyvavo įvairaus amžiaus mokiniai. Daugiausiai mokinių (28) buvo 17 metų amžiaus. 15-16 metų amžiaus buvo po 17 mokinių. 14 ir 18 metų amžiaus buvo po 5 mokinius. Mažiausiai buvo 10, 13 metų amžiaus mokinių, tik po 1. 19 metų amžiaus mokinių buvo 2.

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma tyrimė dalyvavusių mokinių yra 15-17 metų amžiaus mergaitės. Rezultatai rodo, kad neformalusis muzikinis ugdymas daugiausia paplitęs tarp mergaičių paauglystės amžiuje.

4.2.2. Mokytojų tyrimo imties demografinė charakteristika

Anketinės apklausos tyrimo imčiai sudaryti taikyta atsitiktinė tikslinė atranka. Pagrindiniai tyrimo dalyvių atrankos kriterijai – muzikos mokyklose dirbantys mokytojai.

Anketinėje apklausoje dalyvavo 63 mokytojai, kurie dirba muzikos mokykloje.

2 lentelėje pateikiami duomenys apie mokytojų pasiskirstymą pagal lytį ir amžių.

2 lentelė

Mokytojų demografiniai duomenys (lytis ir amžius) (N=63)

Požymiai	Kintamieji	N	%
Lytis	Moteris	46	73
	Vyras	17	27
Amžius	18-24	-	-
	25-34	6	9,5
	35-44	22	34,9
	45-54	26	41,3
	55 ir daugiau	9	14,3
Išsilavinimas	Aukštasis neuniversitetinis	4	6,3
	Aukštasis universitetinis	59	93,7

Anketinėje apklausoje dalyvavo 46 moterys ir 17 vyrai, mokytojai dirbantys muzikos mokyklose. Netolygų vyrų ir moterų pasiskirstymą lėmė didesnis mokytojų, moterų, skaičius švietimo sistemoje. Tyrimė dalyvavę respondentai buvo nuo 25 m. iki 65 m. amžiaus. Daugiausiai buvo 45-54 m. amžiaus respondentų, jie sudarė net 41,3% visų apklaustųjų. Mažiausiai buvo 25-34 m. amžiaus apklaustųjų, jie sudarė tik 6,3% visų apklaustųjų. Tyrimo metu nebuvo nė vieno respondento, kuris būtų 18-24 m. amžiaus. Pastebėta tendencija, kad nuo 25 iki 54 m. mokytojais dirbančiųjų palaipsniui daugėja, o nuo 54 m. pradeda sparčiai mažėti. Dauguma respondentų (93,7%) yra įgiję aukštąjį universitetinį išsilavinimą. Tik 6,3% muzikos mokytojų yra įgiję aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą.

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma tyrime dalyvavusių mokytojų yra 45-54 m. moterys, įgijusios aukštąjį universitetinį išsilavinimą. Tai liudija, kad muzikos pedagogo specialybę renkasi daugiausiai moteriškos lyties atstovės. Vienas iš svarbiausių demografinio bloko kintamųjų buvo respondentų amžius. Tikėtina, jog šis kintamasis gali turėti įtakos patyčių paplitimui muzikos mokykloje. Kaip rodo tyrimo rezultatai, didžioji dalis dirbančiųjų sudaro 45-54 m. amžiaus pedagogai. Tai suponuoja mintį, kad į muzikos mokyklas ateina dirbti mažai ką tik mokslus pabaigusieji pedagogai. Todėl tikėtina, kad šis faktorius gali nulemti patyčių paplitimą muzikos mokykloje, nes vyresnio amžiaus pedagogai, negauna pakankamai informacijos apie patyčių prevencijos priemones ir galimai nepastebi patyčių ar nežino kaip elgtis pamačius patyčių situaciją.

4.3. Patyčių apraiškų muzikos mokykloje prielaidos

4.3.1. Mokinių tyrimo rezultatų analizė

Siekiant nustatyti patyčių raiškos ypatumus muzikos mokyklose atlikta kiekvieno jų dažnių analizė, t.y. apskaičiuotas komponentų įverčio vidurkis¹ (M), standartinis nuokrypis², taip pat apskaičiuota kiekvieno teiginio procentinė išraiška. Mokiniai vertindami savo saugumo jauseną muzikos mokykloje rinkosi iš keturių atsakymo variantų: visada nesaugiai, dažniau nesaugiai, dažniau saugiai ir visada saugiai. Kiekvienas atsakymas buvo užkoduotas skaičiais nuo 1 iki 4. 1 reiškia, kad mokiniai muzikos mokykloje jaučiasi visada nesaugiai, o 4, kad visada saugiai. Remiantis pateiktu paaiškinimu buvo apskaičiuotas kiekvieno komponento įverčio vidurkis.

3 lentelėje pateikiami duomenys, kaip mokiniai patys vertina savo saugumą muzikos mokykloje.

3 lentelė

Mokinių saugumo jausenos vertinimas muzikos mokykloje (N=76)

Saugumo jausena muzikos mokykloje	M	SD	Visai nesaugiai		Dažniau nesaugiai		Dažniau saugiai		Visada saugiai	
			N	%	N	%	N	%	N	%
Kaip saugiai mokiniai jaučiasi muzikos mokykloje	3,67	0,551	1	1,3	-	-	22	29	53	69,7

¹ Vertinimo skalė svyruoja nuo 1 (maža raiška) iki 4 (didelė raiška)

² Standartinis nuokrypis rodo mokinių vertinimo homogeniškumą (iki 1 – vertina panašiai, daugiau kaip 1 – nuomonės išsiskyrė).

(Tas pats paaiškinimas tinka 4-9 lentelėms).

Gauti tyrimo rezultatai parodė, kad tik 1 mokinys muzikos mokykloje jaučiasi visai nesaugiai. Daugiausiai (69,7%) mokinių teigė, kad muzikos mokykloje jie visada jaučiasi saugiai. Trečdalis respondentų (29%) teigė, kad mokykloje jie jaučiasi dažniausiai saugiai. Nebuvo nė vieno mokinio, kuris teigtų, kad muzikos mokykloje jaučiasi dažniausiai nesaugiai.

Ištyrus, kaip mokiniai vertina savo saugumą muzikos mokykloje, paaiškėjo, kad respondentai dažniausiai jaučiasi saugiai. Tačiau tyrimo analizės eigoje buvo suabejota rezultatų validumu, nes respondentų atsakymai į kitus anketos klausimus parodė, kad muzikos mokykloje besimokantys mokiniai patiria įvairiausių formų patyčias bei patys yra linkę tyčiotis iš kitų.

4 lentelėje pateikiami duomenys apie tyčiojimąsi iš respondentų dažnumą.

4 lentelė

Patiriamų patyčių dažnumas (N=76)

Patiriamų patyčių dažnumas	M	SD	Niekada		Kartais (kartą per mėnesį)		Dažnai (kartą per savaitę)		Labai dažnai (kasdien)	
			N	%	N	%	N	%	N	%
Kaip dažnai iš tavęs tyčiojasi muzikos mokykloje kiti mokiniai	1,42	0,678	51	67,1	19	25	5	6,6	1	1,3

Daugumos respondentų teigimu (67,1%) jie patyčių muzikos mokykloje nepatiria. Tačiau ketvirtadalis respondentų (25%) teigia, kad patyčias jie patiria kartą per mėnesį. Kartą per savaitę patyčias patiria (6,6%) apklaustųjų. 1 mokinys teigia, kad patyčias patiria labai dažnai, kiekvieną dieną. Visgi tenka konstatuoti faktą, kad muzikos mokykloje nors ir nežymios, tačiau patyčių apraiškos stebimos. Jas rečiau ar dažniau patiria daugiau negu trečdalis mokinių. Sąlyginai didelė minėtų rezultatų procentinė išraiška rodo, kad patyčios yra gajos, žmonės yra per mažai susipažinę su Lietuvos ugdymo įstaigose egzistuojančia patyčių problema, neįsivaizduojamas tikras šio reiškinio mastas. Patyčios mūsų visuomenėje yra taip paplitusios ir įsisenėjusios, kad vaikai šį procesą traktuoja kaip normalų reiškinį, stengiasi į jį nereaguoti ir ignoruoti. O toks požiūris į šią problemą gali sukelti ne tik psichinius sutrikimus vaikams, bet laikui bėgant peraugti į fizinės sveikatos problemas ir padaryti skaudžias pasekmes tolesnei asmenybės raidai.

5 lentelėje pateikiami duomenys apie patyčių veiksmus, kuriuos patiria respondentai, besimokantys muzikos mokykloje. Vertinimo skalė svyruoja nuo 1 (maža raiška) iki 3 (didelė raiška).

Patiriamų patyčių išraiškai veiksmais (N=76)

Veiksmas	M	SD	Niekada		Kartais		Dažnai	
			N	%	N	%	N	%
Prasivardžiavo, erzino	1,46	0,720	51	67,1	15	19,7	10	13,2
Apkalbinėjo	1,45	0,755	54	71,1	10	13,2	12	15,8
Grasino ar gąsdino	1,04	0,196	73	96,1	3	3,9	-	-
Ignoravo ar nebendravo su	1,16	0,402	65	85,5	10	13,2	1	1,3
Stumdė, mušė ar įspyrė	1,04	0,196	73	96,1	3	3,9	-	-
Gadino daiktus	1,04	0,196	73	96,1	3	3,9	-	-
Atėmė pinigus ar daiktus	1,00	0,000	-	-	-	-	-	-
Rašė įžeidinėjančius užrašus	1,12	0,325	67	88,2	9	11,8	-	-

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kokios patyčių formos dažniausiai egzistuoja muzikos mokykloje. Apklaustos metu nustatyta, kad dažniausiai mokiniai patiria žodines patyčių formas. Atlikę įverčių vidurkių analizę galime teigti, kad mokiniai, besimokantys muzikos mokyklose, konkrečių veiksmų, susijusių su patyčių išraiška nepatiria, arba jas patiria kartais. Mokiniai teigė, kad dažniausios patyčių formos yra prasivardžiavimas ir apkalbos. 13,2 % mokinių teigia, kad juos dažnai pravardžiuoja, erzina, o 15,8% mokinių teigė dažnai patiriantys apkalbas. Taip pat 1 mokinys teigė, kad yra dažnai ignoruojamas. Nė vienas mokinys nenurodė, kad iš jo būtų atimtinėjami pinigai ar daiktai. Visgi muzikos mokykloje besimokantys mokiniai dažniau ar rečiau patiria įvairių formų patyčias. Dažniausiai pasirenkamos tokios patyčių formos, kurios visuomenėje yra priimamos kaip norma pvz. prasivardžiavimas, apkalbinėjimas, ignoravimas, rašymas įžeidžiančių užrašų. Dauguma suaugusių tokius veiksmus laiko paauglių bendravimo norma, o ne patyčių apraiškomis.

Vaikai patiriantys žodines patyčias, užsisklendžia savyje ir stengiasi pasislėpti nuo visuomenės, o tai sukelia socioedukacines problemas, vaikų – tėvų ar mokinių – mokytojų nesusikalbėjimą. Dažniausiai patyčių aukos susikaupusią neapykantą, nuoskaudas išlieja ant kitų, todėl tai savotiškai išauga į „užburtą ratą“. Vaikus, kurie yra psichologiškai silpnesni, patyčių situacija gali privesti ir prie skaudžių pasekmių – savižudybių ar pykčio proveržių (Olweus, 2008).

6 lentelėje pateikiami duomenys apie tai, kaip respondentai reaguoja, jeigu iš jų tyčiojamasi.

Patiriamų patyčių išraiškai veiksmais (N=76)

Veiksmas	M	SD	Niekada		Kartais		Dažnai	
			N	%	N	%	N	%
Atsakau skriaudėjams tuo pačiu	1,37	0,629	54	71,1	16	21	17	7,9
Papasakoju tėvams	1,32	0,594	57	75	14	18,4	5	6,6
Papasakoju mokytojams	1,25	0,436	57	75	19	25	-	-
Papasakoju draugams	1,25	0,465	58	76,3	17	22,4	1	1,3

Apklausos metu buvo svarbu išsiaiškinti, kokia yra mokinių reakcija ir elgesys patyčių situacijos metu. Nustatyta, kad mokiniai kartais arba dažnai atsako skriaudėjui tuo pačiu (28,9%) arba papasakoja tėvams (25%). Ketvirtadalis mokinių teigia, kad kartais pasipasakoja mokytojams, 22,4% mokinių teigia, kad apie patiriamas patyčias kartais papasakoja draugams, penktadalis mokinių kartais atsako skriaudėjui tuo pačiu arba papasakoja tėvams. Tačiau tik vienas mokinys teigė, kad dažnai apie patiriamas patyčias pasipasakoja draugams. Galime daryti prielaidą, kad nors patyčių mastai muzikos mokykloje ir nėra dideli, tačiau mokiniai, kurie patiria patyčias, nėra linkę aktyviai ieškoti pagalbos, dažniausiai apie jas nutyli ir slepia. Todėl, galime daryti prielaidą, kad mokiniai bijo kalbėti apie šią problemą, o tai daro didelę žalą patyčių aukai, nes skriaudėjas matydamas, kad gali nevaržomai šaipytis, tai pradeda kartoti vis dažniau kol tai tampa kasdieniu įpročiu, kurio ne taip lengva atsikratyti. Tokie rezultatai parodo, kad muzikos mokyklose trūksta prevencinių programų prieš patyčių reiškinių, į jį nėra efektingai reaguojama, o galbūt visai nereaguojama. Todėl blogiausia tai, kad mokiniai nėra linkę aktyviai ieškoti pagalbos, jie apie tai nutyli. 7 lentelėje pateikti duomenys rodo, ar patyčias patiriantys mokiniai gauna pagalbą.

7 lentelė

Pagalbos, patyčias patyrusiam, gavimas muzikos mokykloje (N=76)

Pagalbos gavimas mokykloje	M	SD	Neieškojau		Ne		Taip	
			N	%	N	%	N	%
Ar gavai pagalbą patyrus patyčias	1,26	0,640	64	84,2	4	5,3	8	10,5

Apklausos metu buvo svarbu išsiaiškinti, ar muzikos mokykloje mokiniai gauna pagalbą patyrus patyčias. Atketinės apklausos analizė atskleidė, kad mokiniai, patyrę patyčias, muzikos mokykloje pagalbos neieško (84,2%), o 5,3% jos išvis nesulaukė. Manau, kad tam galėjo turėti įtakos keletas veiksnių. Vienas jų, kad muzikos mokykloje patyčių apraiškos nėra labai ryškiai stebimos, tad ir pagalbos ieškančių nėra daug. Kita vertus, tolesnė apklausta atskleidė, kad

muzikos mokyklose mažai specialistų, tokių kaip socialiniai pedagogai, psichologai, kurie galėtų profesionaliai padėti patyčias patyrusiam mokiniui. Nėra pritaikytų patyčių prevencinių programų muzikos mokykloms, nevedama paskaitų ar apmokymų šiuo klausimu. Tačiau dešimtadalis apklaustųjų sakėsi sulaukę pagalbos. 4 mokiniai teigė, kad reikiama pagalba jiems patyrus patyčias, nebuvo suteikta. Visgi, nors tai tik mažas procentas vaikų, patiriančių patyčias, muzikos mokykloje, tačiau tai įrodo, kad jos egzistuoja. Todėl norėdami sukurti kiekvienam vaikui palankią terpę muzikuoti, turime atsižvelgti į šį faktą ir nedelsiant imtis priemonių naikinant šią problemą, kad ji neišplistu didesniu mastu. 8 lentelėje pateikiami duomenys apie tai, į kokius asmenis kreipiasi respondentai, patyrę patyčias.

8 lentelė

Asmenys, į kuriuos dažniausiai kreipiamasi patyrus patyčias (N=76)

Asmenys, į kuriuos kreipiamasi patyrus patyčias	M	SD	Niekada		Kartais		Dažnai	
			N	%	N	%	N	%
Į direktorių	1,03	0,161	74	97,4	2	2,6	-	-
Į pavaduotoją	1,04	0,196	73	96,1	3	3,9	-	-
Į specialybės mokytoją	1,18	0,534	67	88,2	4	5,2	5	6,6
Į kitus mokytojus	1,09	0,372	71	93,4	3	3,9	2	2,6
Į grupės draugus	1,12	0,399	69	90,8	5	6,6	2	2,6
Į tėvus	1,28	0,645	63	82,9	5	6,6	8	10,5

Tyrime buvo siekiama išsiaiškinti į kokius asmenis dažniausiai kreipiamasi pagalbos patyrus patyčias. Analizė atskleidė, kad mokiniai, patyrę patyčias, mažiausiai linkę kreiptis į administracijos atstovus: direktorių ir pavaduotoją. Į direktorių kartais arba dažnai kreipiasi tik 2,6% mokinių, o į pavaduotoją 3,9%. Šiuo klausimu mokinių atsakymai buvo labiausiai homogeniški. Tik 2 respondentai teigė, kad kartais kreipiasi į direktorių ir 3, kad į pavaduotoją. Nė vienas mokinytis į minėtus asmenis dėl patiriamų patyčių nesikreipia dažnai. Dažniausiai vaikai, patyrę patyčias, pagalbos kreipiasi į savo tėvus. Į juos kartais kreipiasi 6,6%, o dažnai 10,5 % mokinių. Reikia pažymėti, kad vis dėlto įverčių vidurkiai yra gana žemi. Galime daryti prielaidą, kad mokiniai, patyrę patyčias, nelingę kreiptis į kitus asmenis, ieškodami pagalbos, dažnai apie patiriamas patyčias nutyli. 9 lentelėje pateikiami duomenys apie tai, kaip dažnai respondentai yra linkę tyčiosi iš kitų muzikos mokyklos mokinių.

Patyčių dažnumas iš kitų, muzikos mokykloje besimokančių mokinių (N=76)

Tyčiojimas iš kitų mokinių dažnumas	M	SD	Niekada		Kartais (kartą per mėnesį)		Dažnai (kartą per savaitę)		Labai dažnai (kasdien)	
			N	%	N	%	N	%	N	%
Kaip dažnai pats tyčiojaisi iš kitų mokinių	1,63	0,585	32	42,1	40	52,6	4	5,3	-	-

Išanalizavus gautus rezultatus matome, kad daugiau negu pusė respondentų teigia, kad iš kitų muzikos mokykloje besimokančių mokinių tyčiojasi kartais, kartą per mėnesį. Trečdalis apklaustųjų teigė, kad nesityčioja visai. 4 apklaustieji sakėsi tyčiojantys iš kitų mokinių dažnai, maždaug kartą per savaitę. Nė vienas respondentas nesityčioja iš kitų mokinių dažnai, kiekvieną dieną. Reikia pastebėti, kad respondentai dažniau tyčiojai iš kitų, negu patys susilaukia patyčių (2 lentelė $M=1,42 < M=1,63$). 10 lentelėje pateikiami duomenys, kokiais būdais respondentai tyčiojasi iš kitų muzikos mokykloje besimokančių mokinių.

10 lentelė

Sukeliamų patyčių išraiškai veiksmais (N=76)

Veiksmas	M	SD	Niekada		Kartais		Dažnai	
			N	%	N	%	N	%
Prasivardžiavimas, erzinimas	1,62	0,711	32	42,1	40	52,6	4	5,3
Apkalbinėjimas	1,53	0,621	41	53,9	30	39,5	5	6,6
Grasinimas ar gąsdinimas	1,21	0,442	61	80,3	14	18,4	1	1,3
Ignoravimas ar nebendravimas	1,46	0,576	44	57,9	29	38,2	3	3,9
Stumdymas, mušimas	1,14	0,354	65	85,5	11	14,5	-	-
Daiktų gadinimas	1,11	0,349	69	90,8	6	7,9	1	1,3
Pinigų ar daiktų atėmimas	1,09	0,291	69	90,8	7	9,2	-	-
Įžeidžiančių užrašų rašymas	1,16	0,367	64	84,2	12	15,8	-	-

Tyrime buvo išsiaiškinta, kad net 52,6% respondentų kartais tyčiojasi iš kitų mokinių. Todėl buvo siekiama išsiaiškinti kokios patyčių formos pasireiškia muzikos mokykloje. Dažniausia patyčių išraiškos priemonė yra prasivardžiavimas arba erzinimas. Kartais prasivardžiuojantys teigė net daugiau negu pusė respondentų, o dažnai tai darančių yra dešimtadaliu mažiau. Taip pat respondentai nevengia apkalbų. Kartais kitus apkabinėja 39,5% respondentų, o dažnai 6,6%. Rečiau pasitaikančios patyčių formos yra grasinimai ar gąsdinimai. 80,3 % mokinių teigė nesiimantys tokios patyčių formos. Stumdymasis, mušimas nepriimtinas 85,5% apklaustųjų, o daiktų gadinimas ir pinigų ar daiktų atėmimas net 90,8% mokinių. Tyrimų duomenys atskleidė, kad patyčių mastas muzikos mokyklose yra gan didelis. Rezultatai rodo, kad dažniausiai vyrauja žodinė patyčių forma. Patyčių iniciatoriai šia forma naudojami siekdami

pažeminti, sumenkinti savo bendraamžius, juos įskaudinti. 11 lentelėje pateikiami duomenys apie respondentų elgesį pamačius patyčias.

11 lentelė

Elgesys pastebėjus patyčias (N=76)

Elgesys	M	SD	Niekada		Kartais		Dažnai	
			N	%	N	%	N	%
Stebiu ir nesikišu, bet tyliai palaikau skriaudėjus	1,09	0,334	70	92	5	6,7	1	1,3
Stebiu ir nesikišu	1,53	0,739	47	61,8	18	23,7	11	14,5
Stebiu ir nesikišu, bet tyliai palaikau patyčias patiriantį vaiką	1,45	0,661	49	64,5	20	26,3	7	9,2
Stengiuosi aktyviai ginti tą, iš kurio tyčiojasi	1,66	0,758	39	51,3	24	31,6	13	17,1
Kreipiuosi į suaugusius	1,37	0,670	56	73,7	12	15,8	8	10,5

Apklaustos metu buvo svarbu išsiaiškinti, kaip mokiniai reaguoja pamatę patyčių situaciją, kai tyčiojama iš kitų mokinių. Galima teigti, kad respondentai vieningai teigia, kad nėra linkę palaikyti skriaudėjų. Mokiniai teigia, kad stengiasi aktyviai ginti tą, iš kurio tyčiojasi (M=1,66). Tačiau šiuo klausimu respondentų nuomonė išsiskyrė labiausiai (SD=0,758). Trečdalis apklaustųjų teigė, kad aktyviai gina skriaudėją kartais ir tik šeštadalis mokinių teikė, kad tai daro dažnai. Nemažai mokinių linkę stebėti patyčių situaciją ir nesikišti, tai kartais ar dažnai daro net 75,8% apklaustųjų. 26,3% respondentų kartais arba dažnai pagalbos kreipiasi į suaugusiuosius. Galime teigti, jog mokiniai supranta patyčių neigiamybę ir suvokia, kad teisinga yra kalbėti apie patyčių reiškinių, tačiau realiai jie vis dar ignoruoja ir nutyli patyčių veiksmus. Pastebima tendencija, kad vaikai linkę patyčių problemas dažniau spręsti patys arba jų išvis nespręsti, negu, kad kreiptis į suaugusiuosius. Šitoki mokinių elgesį gali įtakoti nepasitikėjimas suaugusiais arba specialistų (socialinių pedagogų, psichologų) stoka muzikos mokykloje. Tačiau mokiniai nesuvokia realios patyčių grėsmės, tikėtina, kad tai yra informacijos stoka šio reiškinio atžvilgiu muzikos mokykloje. Todėl ne tik kiekvienoje bendrojo lavinimo mokykloje, bet ir neformaliojo ugdymo įstaigose turėtų būti intensyviai vykdoma patyčių prevencinė programa. Mokytojai turi būti informuoti, kaip elgtis sužinojus ar pamačius patyčių situaciją, mokiniai būtinai turi būti įtraukti ir supažindinti su mokykloje vykdoma programa. Ir pedagogus ir mokinius reikia supažindinti su patyčių formomis, bei pateikti informaciją, kur galima kreiptis iškilus patyčių grėsmei. Šiomis dienomis muzikos mokykloje į patyčias vis dar žiūrima „pro pirštus“, jos ignoruojamos, tarsi jų nebūtų. Niekas nediskutuoja šiuo klausimu ir neviešina šios problemos. Tačiau norint sustabdyti patyčias muzikos mokykloje, visų pirma reikia apie tai pradėti kalbėti. 12 lentelėje pateikiami duomenys, kokiose vietose vaikai dažniausiai tyčiojasi.

Vietos, kuriose vaikai tyčiojasi vieni iš kitų (N=76)

Vieta	M	SD	Niekada		Kartais		Dažnai	
			N	%	N	%	N	%
Klasėse	1,92	0,583	16	21	50	65,8	10	13,2
Koridoriuose	2,00	0,730	20	26,3	36	47,4	20	26,3
Tualete	1,28	0,556	59	77,6	13	17,1	4	5,3
Mokyklos kieme ar teritorijoje	1,97	0,800	25	32,9	28	36,8	23	30,3

Respondentai teigia, kad vaikai dažniausiai vieni iš kitų tyčiojasi koridoriuose ir mokyklos kieme. Net 73,7% apklaustųjų teigė, kad koridoriuose patyčias pastebi kartais arba dažnai. Mokyklos teritorijoje patyčias pastebi 75% apklaustųjų. Mažiausiai, anot apklaustųjų, vaikai vieni iš kitų tyčiojasi tualete. 13 lentelėje pateikiami duomenys, apie pairiamas patyčias muzikos mokykloje iš suaugusiųjų.

13 lentelė

Iš suaugusiųjų patiriamos patyčios muzikos mokykloje (N=76)

	Ne		Taip	
	N	%	N	%
Patiriamos patyčios iš suaugusiųjų	71	93,4	5	6,6

Atliekant tyrimą buvo siekiama išsiaiškinti ne tik, ar respondentai patiria patyčias iš bendraamžių, ar patys tyčiojasi iš bendraamžių, bet ir ar mokiniai patiria patyčias iš suaugusiųjų (mokytojų, administracijos, kitų muzikos mokyklos darbuotojų). Dauguma (N=71) respondentų teigia, kad patyčių iš suaugusiųjų muzikos mokykloje nepatiria. 5 respondentai teigė patiriantys patyčias. Patiriantys patyčias respondentai savo atsakymus pakomentavo. Vienas jų teigė „mokytojai beveik visi tyčiojasi iš mokinių, žemina prieš klase“. Kitas respondentas pritarė ir teigė, kad „fortepijono mokytoja ir keletas bendrojo lavinimo mokytojų negražiai elgiasi, tyčiojasi“. Pasitaikė respondentas, kuris įvardino konkrečius mokytojo žodžius, kuriais, anot mokinio, po kurių jis jautėsi patyręs patyčias „sakė, kad esu netikusi ir didžiausia žioplė“.

Mokiniai taip pat atsakė į klausimą, ką jie yra padarę, kad sustabdytų patyčias tarp draugų, muzikos mokykloje. Dažniausiai mokiniai patys imasi iniciatyvos užstodami tą, kurį skriaudžia „Bandau užtarti tą vaiką, iš kurio tyčiojamais“, „Sustabdu agresorių fiziškai“, „Išskyrčiau skriaudėjus“, „Stojau į apstotojo pusę“. Keletas respondentų teigė, kad jų mokykloje patyčių nėra, dėl to nieko daryti nereikia „Pas mus mokykloje nevyksta patyčios, todėl neteko nieko daryti“, „Nemačiau patyčių-nėra o stabdyti“, „Nieko, nes dar taip nebuvo“. Likusioji grupė mokinių kreipiasi pagalbos į suaugusiuosius „Pranešiau mokyklos mokytojai“, „Papasakojau tėvams“.

Atsakydami į klausimą, ką mokytojai yra padarę, kad sustabdytų patyčias muzikos mokykloje, mokiniai pasiskirstė į penkias grupes. Didžioji dauguma mokinių teigė, kad mokytojai nedaro nieko, kad apsimeta, jog patyčių nepastebi ar patys tyčiojai. „Nieko, jie patys tyčiojasi“, „Manau, kad nieko. Informacijos apie mokytojų veiklą niekas neduoda“, „Nežinau, tikriausiai, kad nieko“. Ne maža dalis mokinių teigė, kad mokytojai kreipėsi pagalbos į tėvus „Pasikvietė tėvus“, „Kalba apie tai su tėvais“, „Kviečiasi į pokalbį tėvus“. Nedidelė dalis mokinių teigė, kad mokytojai kreipiasi į socialinį pedagogą. „Veda pas socialinį pedagogą, išsiaiškinti, kas nutiko“, „Nuramino mokinius, išsiuntė pas socialinę pedagogę“. Keletas mokinių teigė, kad patyčių muzikos mokykloje nėra dėl to mokytojai nieko nedaro „Mažai būna patyčių, dažniausiai jų net nematau“. Keletas mokinių paminėjęs prevencines priemones „Veda paskaitas, kurios išties padeda ir galėtų būt dažniau“, „Praveda paskaitą kai vyksta „Savaitė be patyčių“.

Apibendrinant mokinių apklausos duomenis, galima teigti, kad respondentai muzikos mokykloje jaučiasi saugiai, patyčias jie patiria rečiau nei kartą per mėnesį. Dažniausiai pasitaikanti patyčių forma muzikos mokykloje yra prasivardžiavimai ir apkalbos. Respondentai, patyrę patyčias iš bendraamžių, dažniausiai atsako skriaudėjams tuo pačiu, o norėdami sulaukti pagalbos, dažniausiai kreipiasi į tėvus. Mažiausiai apklaustieji yra linkę pagalbos kreiptis į mokyklos administraciją (direktorių, pavadootoją). Respondentai taip pat teigė, kad yra patys linkę kartais (kartą per mėnesį) tyčiotis iš kitų. Dažniausiai pasirenkama patyčių forma yra prasivardžiavimas, erzinimas taip pat nevengiama ir apkalbų. Respondentai pastebėję patyčias stengiasi aktyviai ginti tą, iš kurio tyčiojama. Daugumos respondentų teigimu jie nesulaukia patyčių iš suaugusių (muzikos mokyklos darbuotojų), tačiau keletas mokinių (5), teigė, kad mokytojai prasivardžiuoja nepagarbiai įvardindami jų gabumus. Siekdami sustabdyti patyčias dažniausiai mokiniai imasi iniciatyvos patys ir užstoja nuskriaustąjį. Keletas mokinių teigė, kad jų mokykloje patyčių nėra, dėl to nėra ko stabdyti. Likusi grupė mokinių pastebėję patyčias pagalbos kreipiasi į mokytojus ar tėvus. Mokinių teigimu, mokytojai dažnai apsimeta, kad patyčių nepastebi dėl to nesiima jokių priemonių.

4.3.2. Mokytojų tyrimo rezultatų analizė

Siekiant nustatyti patyčių raiškos tendencijas muzikos mokyklose atlikta kiekvieno jų dažnių analizė, t.y. apskaičiuotas komponentų įverčio vidurkiai³ (M), standartiniai nuokrypiai⁴ taip pat apskaičiuota kiekvieno teiginio procentinė išraiška. Mokytojai kiekvieną teiginį vertino

³ Vertinimo skalė svyruoja nuo 1 (maža raiška) iki 5 (didelė raiška)

⁴ Standartinis nuokrypis rodo mokytojų vertinimo homogeniškumą (iki 1 – vertina panašiai, daugiau kaip 1 – nuomonės išsiskyre).

(Tas pats paaiškinimas tinka 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 lentelėms).

rinkdamiesi iš penkių atsakymo variantų. Atliekant įverčių vidurkių skaičiavimus, kiekvienas atsakymo variantas buvo užkoduotas skaičiais nuo 1 iki 5. 1 reiškia, kad mokytojai su pateiktu teiginiu visiškai nesutinka, 2 – nesutinka, 3 – nėra tikri, 4 – sutinka ir 5 – pilnai sutinka. 14 lentelėje pateikiama, kaip mokytojai supranta, kas yra patyčios.

14 lentelė

Patyčių samprata (N=63)

Patyčių samprata	M	SD	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Nesu Tikras (-a)		Sutinku		Pilnai sutinku	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Nieko rimto į ką reikėtų kreipti dėmesį	1,71	0,923	33	52,4	19	30,2	8	12,7	2	3,2	1	1,6
Tai tik vaikų žaidimai	1,86	1,075	32	50,8	16	25,4	8	12,7	6	3,2	1	1,6
Vaiko užgrūdinimas gyvenimui	1,98	1,129	29	46	16	25,4	9	14,3	8	12,7	1	1,6
Normalus procesas vaiko gyvenime	1,78	0,958	31	49,2	21	33,3	5	7,9	6	9,5	-	-
Rimta problema, kurią reikia spręsti	4,49	0,758	1	1,6	-	-	4	6,3	2	34,9	36	57,1

Siekiant atskleisti mokytojų požiūrį į patyčių aktualumo problematiką muzikos mokykloje, buvo prašoma išsakyti savo nuomonę, kas jų manymų yra patyčios. Dauguma pedagogų vieningai sutinka, kad patyčios yra rimta problema, kurią reikia spręsti. Su minėtu teiginiu sutinka daugiau negu trečdalis pedagogų, o pilnai sutinka net 57,1%. Respondentai vieningai teigė, kad patyčios nėra nieko rimto į ką nereikėtų kreipti dėmesio. Su minėtu teikiniu visiškai nesutiko ar nesutiko net 82,6% mokytojų. Su teiginiu, kad patyčios yra normalus procesas vaiko gyvenime visiškai nesutiko ar nesutiko 82,5% respondentų. Pedagogų nuomonė išsiskyrė dviem klausimais ($SD > 1$), kad patyčios yra tik vaikų žaidimai ir vaiko užgrūdinimas gyvenimui. Apibendrinant galima daryti išvadą, kad pedagogai suvokia patyčių problemišumą, tačiau jų žalą vaikui vertina gana skirtingai. Ne visi pedagogai vienodai suvokia, kokios didelės grėsmės kyla mokiniams patiriantiems patyčias. Todėl tikėtina, kad šis faktorius gali nulemti patyčių paplitimą muzikos mokykloje, nes mokytojai vangiai žiūri į patyčių problema, o tai skatina mokinius slėpti patyčių atvejus. 15 lentelėje siekiama išsiaiškinti į ką vaikai gali kreiptis nukentėję nuo patyčių.

Asmenys į kuriuos derėtų kreiptis patyrus patyčias (N=63)

Asmenys	M	SD	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Nesu Tikras (-a)		Sutinku		Pilnai sutinku	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Tėvus	4,41	0,835	1	1,6	1	1,6	5	7,9	20	31,7	36	57,1
Specialybės mokytoją	4,45	1,099	2	3,2	5	7,9	9	14,3	19	30,2	28	44,4
Socialinę pedagogę	4,46	0,668	-	-	-	-	6	9,5	22	34,9	35	55,6
Psichologę	4,00	1,047	2	3,2	3	4,8	13	20,6	20	31,7	25	39,7
Direktorių	3,40	1,264	7	11,1	9	14,3	11	17,5	24	38,1	12	19
Draugus	3,06	1,148	9	14,3	6	9,5	26	41,3	16	25,4	6	9,5

Tyrime buvo siekiama išsiaiškinti, pedagogų nuomonę į ką turėtų kreiptis vaikai nukentėję nuo patyčių. Pedagogai mano, kad mokiniai, patyrę patyčias, turėtų kreiptis į socialinę pedagogę, specialybės mokytoją, tėvus. Prasčiausi patarėjai patyčias patyrusiesiems, anot respondentų, yra draugai ir direktorius. Į direktorių nepatyrė kreiptis ketvirtadalis respondentų, o į draugus daugiau negu penktadalis apklaustųjų. Tvirčiausiai savo nuomonė respondentai išreiškė dėl tėvų ir socialinio pedagogo. Daugiau negu puse respondentų pilnai sutiko, kad derėtų kreiptis į minėtus asmenis. Reikia pažymėti, kad daugeliu klausimų apklaustųjų nuomonės išsiskyrė ($SD > 1$). Respondentai negalėjo apsispręsti, ar patyčias patyrusieji turėtų kreiptis į direktorių ($SD=1,264$), draugus ($SD=1,148$), specialybės mokytoją ($SD=1,099$) ir psichologą ($SD=1,047$). Reikia pažymėti, kad nors nuomonės pasiskirstė ir ne vienodai, visgi įverčių vidurkiai yra gana aukšti. Todėl galime teigti, kad pedagogai yra mažai susipažinę su patyčių prevencijos priemonėmis. Jie nežino, kur tikslingai nukreipti nukentėjusįjį kreiptis pagalbos. Tuo tarpu mokiniai negavę reikiamos pagalbos nustoja kreiptis į suaugusiuosius ir vis dažniau nutyli patyčių situacijas. 16 lentelėje pateikiami duomenys apie muzikos mokykloje aktualias temas.

16 lentelė

Muzikos mokykloje aktualios temos (N=63)

Aktualios temos	M	SD	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Nesu Tikras (-a)		Sutinku		Pilnai sutinku	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Pamokų lankomumas	4,29	0,633	-	-	1	1,6	3	4,8	36	57,1	23	36,5
Mokymo programų sudarymas	4,10	0,797	-	-	3	4,8	8	12,7	32	50,8	20	31,7
Patyčios	2,27	1,260	23	36,5	15	23,8	15	23,8	5	7,9	5	7,9
Agresyvus mokinių elgesys	2,19	1,216	22	34,9	21	33,3	11	17,5	4	6,3	5	7,9

Konfliktiški santykiai tarp mokinių ir mokytojų	2,35	1,220	18	28,6	21	33,3	13	20,6	6	9,5	5	7,9
Egzaminai, peržiūros, atsiskaitymai	4,14	0,840	-	-	5	7,9	3	4,8	33	52,4	22	34,9
Tvarkaraščiai ir jų laikymosi tvarka	3,89	0,900	-	-	5	7,9	14	22,2	27	42,9	17	27
Mokinių vertinimas	3,89	0,918	-	-	5	7,9	15	23,8	25	39,7	18	28,6

Atlikus apklausą, buvo siekiama išsiaiškinti kokios aktualiausios temos vyrauja muzikos mokykloje ir kiek aktualios patyčios yra pedagogų tarpe. Pedagogai mano, kad mažiausiai aktualios temos yra susijusios su agresyviu mokinių elgesiu, patyčiomis ir konfliktiškais santykiais tarp mokinių. Įdomu tai, kad atsakymai į šiuos klausimus buvo labiausiai heterogeniški. Anot respondentų labiausiai aktualios temos muzikos mokykloje yra pamokų lankomumas. Su minėtu teiginiu sutiko net 93,6% respondentų. Egzaminai, peržiūros, atsiskaitymai svarbūs 87,3% apklaustųjų, o mokymo programų sudarymas 82,5% respondentų. Galima daryti prielaidą, kad muzikos mokyklose dirbantys mokytojai labiau orientuoti į akademinį mokinių pasiekimus, o ne į gerus mokyklos bendruomenės tarpusavio santykius. Todėl tikėtina, kad muzikos mokykloje patyčių atvejį mokytojai pastebi rečiau ir nesiima jokių priemonių, kad išspręstų iškilusią problemą. Tai tampa didelė grėsmė patyčių plitimui, ilgainiui iš patyčių užuomazgų muzikos mokykloje gali išsivystyti didelė patyčių problema, o ją sustabdyti bus žymiai sunkiau, nei tam užkirsti kelią dabar. 17 lentelėje pateikiami duomenys, dėl kokių priežasčių, anot mokytojų, mokiniai tyčiojasi vieni iš kitų.

17 lentelė

Tyčiojimosi priežastys (N=63)

Priežastys	M	SD	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Nesu Tikras (-a)		Sutinku		Pilnai sutinku	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Tyčiojamasi iš aprangos	3,84	0,919	-	-	6	9,5	14	22,2	27	42,9	16	25,4
Iš neturėjimo ką veikti	3,16	0,181	4	6,3	17	27	17	27	15	23,8	10	15,9
Iš keršto ar pavydo	3,68	1,075	2	3,2	8	12,7	13	20,6	25	39,7	15	23,8
Nori parodyti savo „kietumą“	4,00	1,010	2	3,2	4	6,3	7	11,1	29	46	21	33,3
Dėl to, kad muzikiniai gebėjimai yra	3,65	1,246	4	6,3	10	15,9	9	14,3	21	33,3	19	30,2

geresni už kitų												
Dėl neturtingos šeimos	3,59	1,116	3	4,8	7	11,1	18	28,6	20	31,7	15	23,8
Dėl fizinių trūkumų	3,56	1,133	3	4,8	7	11,1	21	33,3	16	25,4	16	25,4
Dėl charakterio savybių	3,65	1,109	3	4,8	7	11,1	14	22,2	24	38,1	15	23,8
Dėl išvaizdos	3,94	0,852	-	-	3	4,8	14	22,2	27	42,9	19	30,2

Analizuojant priežastis, dėl kurių, mokiniai tyčiojasi vieni iš kitų, galima teigti, kad dažniausiai mokiniai tyčiojasi, nes nori parodyti savo „kietumą“, dėl išvaizdos ir aprangos. Su minėtais teiginiais sutinka arba pilnai sutinka apie 75% respondentų. Mokiniai mažiausiai linkę tyčiotis dėl to, kad neturi ką veikti. Dauguma teigė, kad mokiniai tyčiojasi dėl nepatinkančių charakterio savybių, kad muzikiniai gebėjimai yra geresni už kitų, iš keršto ar pavydo. Su teiginiu, kad mokiniai tyčiojasi iš keršto ar pavydo sutiko ar visiškai sutiko apie 60% mokytojų. Labiausiai nuomonės išsiskyrė dėl to, kad mokiniai tyčiojasi, nes muzikiniai gebėjimai yra geresni už kitų (SD=1,246). Galima daryti prielaidą, kad mokytojai negali tiksliai nusakyti priežasčių, dėl kurių mokiniai šaiposi vieni iš kitų. Jiems nėra aktualu muzikos mokyklos bendruomenės tarpusavio santykiai, pedagogai labiau orientuoti į akademinis mokinių pasiekimus. O toks požiūris leidžia tik plisti patyčioms. 18 lentelėje pateikiami duomenys, kuriose vietose mokiniai dažniausiai tyčiojasi vieni iš kitų. Vertinimo skalė svyruoja nuo 1 (maža raiška) iki 3 (didelė raiška).

18 lentelė

Vietos, kuriose mokiniai dažniausiai tyčiojasi vieni iš kitų (N=67)

Vietos	M	SD	Niekada		Kartais		Dažnai	
			N	%	N	%	N	%
Klasėje	2,14	0,724	9	14,3	29	46	18	28,7
Persirengimo kambaryje	2,27	0,670	15	31,7	24	38,1	19	30,2
Tualete	2,20	0,734	25	39,7	22	34,9	16	25,4
Muzikos mokyklos kieme	2,15	0,788	27	41,3	20	31,7	17	27
Koridoriuje	2,33	0,695	13	23,8	26	41,3	22	34,9

Tyrimė buvo siekiama išsiaiškinti, kuriuose vietose mokytojai dažniausiai pastebi patyčias. Mokytojai teigia, kad dažniausiai mokiniai vieni iš kitų tyčiojasi koridoriuje, persirengimo kambaryje, tualete. Net trečdalis respondentų mano, kad minėtos vietos yra populiariausios vietos patyčioms. Saugiausia vieta, anot respondentų, yra muzikos mokyklos kiemas (41,3%). Mokytojų nuomonės pasiskirstė homogeniškai. Galime daryti prielaidą, kad muzikos mokyklos erdvės mokiniams yra saugios. 19 lentelėje pateikiami duomenys apie prevencines priemones, kurios vykdomos muzikos mokykloje siekiant apsaugoti vaikus nuo patyčių.

Preveninės priemonės, vykdomos muzikos mokykloje (N=67)

Preveninės priemonės	M	SD	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Nesu Tikras (-a)		Sutinku		Pilnai sutinku	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Konkursai, ekskursijos	3,40	1,348	7	11,1	12	19,0	7	11,1	21	33,3	16	25,4
Įvairūs standai, lankstinukai	3,43	1,489	11	17,5	9	14,3	4	6,3	20	31,7	19	30,2
Dalyvavimas projektuose	3,59	1,466	8	12,7	11	17,5	4	6,3	16	25,4	24	38,1
Susirinkimai su specialistais	3,30	1,477	11	17,5	11	17,5	6	9,5	18	28,6	17	27,0
Seminarai	3,16	1,461	12	19,0	10	15,9	13	20,6	12	19,0	16	25,4

Atliekant tyrimą, buvo svarbu išsiaiškinti, kokios preveninės priemonės dažniausiai vykdomos muzikos mokykloje. Respondentų teigimu, dažniausiai vykdomos preveninės priemonės, yra dalyvavimas projektuose (63,5%), konkursai, ekskursijos (68,7%), įvairūs standai, lankstinukai (61,9%). Rečiausiai organizuojami seminarai, susitikimai su specialistais. Nors įverčių vidurkiai gana aukšti, tačiau mokytojų atsakymai visais klausimais, buvo heterogeniški ($SD > 1$). Labiausiai išsiskyrė mokytojų nuomonė dėl stendų, lankstinukų rengimo ($SD = 1,489$), susitikimų su specialistais organizavimo ($SD = 1,477$) ir dalyvavimo projektuose ($SD = 1,477$). Išanalizavus gautus rezultatus matome, kad mokytojai kaip prevencinei priemonei patyčioms priskiria dalyvavimą projektuose, konkursuose, ekskursijose. Tikėtina, kad tokia veikla skatins teigiamus mokinių tarpusavio santykius, draugiškumą bei toleranciją kitiems. Deja, nėra ištirta ar tokia veikla veikia kaip prevencija patyčioms, todėl svarbu pažymėti, kad organizuojami seminarai, susitikimai su specialistais ir lankstinukai duotų užtikrintą naudą patyčių atveju. Deja muzikos mokykloje šios priemonės nėra populiaros, o tai gali skatinti patyčių atvejus. 20 lentelėje pateikiami duomenys kaip elgiasi pedagogai, pamatę patyčių situaciją.

Mokytojų elgesys pamačius patyčias (N=67)

Elgesys	M	SD	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Nesu Tikras (-a)		Sutinku		Pilnai sutinku	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Nekreipiu dėmesio	1,97	1,150	28	44,4	20	31,7	7	11,1	5	7,9	3	4,8
Praeinu pro šalį, nieko nepasakau	1,90	1,160	30	47,6	21	33,3	3	4,8	6	9,5	3	4,8
Visuomet sudrausminu	3,92	1,097	3	4,8	3	4,8	13	20,6	21	33,3	23	36,5
Pranešu direktoriui	2,81	1,354	16	25,4	8	12,7	19	30,2	12	19	8	12,7
Pranešu socialiniam pedagogui	3,21	1,494	16	25,4	3	4,8	9	14,3	22	34,9	13	20,6

Tyrimė buvo svarbu išsiaiškinti, kokių veiksmų imasi pedagogai pamatę patyčių situaciją. Respondentai teigia, kad pamačius patyčias visuomet sudrausmina mokinius (69,8%), kai kurie jų, praneša socialiniam pedagogui (55,5%). Kai kurie respondentai atsakymuose pažymėjo, kad jų muzikos mokykloje nėra socialinio pedagogo etato. Pedagogai, pamatę patyčias vengia pranešti apie tai mokyklos direktoriui (38,1%). Respondentai nesutiko su teiginiais, kad pastebėję patyčias jie nekreipia dėmesio (12,7%), praeina pro šalį, nieko nepasakę (14,3%). Visais klausimais pedagogų atsakymai buvo heterogeniški ($SD > 1$). Galime daryti prielaidą, kad pedagogai nežino kaip elgtis pastebėję patyčias. Kiekvienas imasi veiksmų, tačiau konkrečių instrukcijų arba nesilaiko, arba savo mokykloje neturi. Todėl tokioje mokykloje, kur nežinoma kokių tikslų veiksmų imtis pamačius patyčių situaciją, mokiniai nėra saugūs. Jie nėra apsaugoti nuo patyčių ir jiems nėra suteikiama tinkama pagalba patyrus patyčias. Tokia mokykla yra puiki terpė plisti patyčių reiškiniui. 21 lentelėje pateikiamos priežastys dėl ko vaikai slepia patyrę patyčias.

21 lentelė

Patyčių slėpimo priežastys (N=67)

Priežastys	M	SD	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Nesu Tikras (-a)		Sutinku		Pilnai sutinku	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Bijo, kad skriaudėjai kerštaus	4,32	0,618	-	-	-	-	5	7,9	33	52,4	25	39,7
Mano, kad jais niekas nepatikės	3,81	0,780	-	-	2	3,2	20	31,7	29	46	12	19
Dėl patyčių kaltina patys save	3,37	1,036	3	4,8	7	11,1	27	42,9	16	25,4	10	15,9
Mano, kad jiems niekas negali padėti	3,78	0,888	1	1,6	4	6,3	15	23,8	31	49,2	12	19
Jiems gėda	3,94	0,780	-	-	2	3,2	15	23,8	31	49,2	15	23,8
Nežino, kad patyčios rimta problema	3,86	1,090	3	4,8	3	4,8	15	23,8	21	33,3	21	33,1

Atlikus tyrimą, buvo klausama pedagogų nuomonė, kodėl vaikai slepia patyčias. Apžvelgus rezultatus, matome, kad pedagogai vieningai mano, kad mokiniai slepia patyčias, nes bijo, kad skriaudėjas kerštaus (92,1%), taip pat mokiniams gali būti gėda (63%). Mokytojų nuomonė išsiskyrė dviem teiginiais, kad vaikai slepia patyčias, nes nežino, kad patyčios yra rimta problema ($SD=1,090$), dėl patyčių kaltina patys save ($SD=1,036$). Reikia pastebėti, kad įverčių vidurkiai yra gana aukšti. Galime daryti prielaidą, kad patyčių priežastys, anot mokytojų, yra įvairios. Pedagogai yra labiau orientuoti į mokinių akademinį pasiekimą, o ne į tarpusavio bendravimą, šis faktorius ir nulemia, kad pedagogai, nežino tikslios priežasties, kodėl vaikai

slepia patyčias. Deja, bendravimo stoka patyčių klausimu gali turėti didelės žalos patyčių aukai, tiek jų iniciatoriui, tiek visai mokyklos bendruomenei. 22 lentelėje pateikiamos priežastys, įrodančios, kad vaikas patiria patyčias.

22 lentelė

Priežastys, įrodančios, kad vaikas patiria patyčias (N=67)

Priežastys	M	SD	Visiškai nesutinku		Nesutinku		Nesu tikras (-a)		Sutinku		Pilnai sutinku	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Bijo suaugusiųjų	3,13	0,959	3	4,8	11	17,5	29	46	15	23,8	5	7,9
Išsigąsta staigių judesių	3,41	0,909	3	4,8	2	3,2	31	49,2	20	31,7	7	11,1
Tampa pikti ir agresyvūs	3,51	1,176	5	7,9	8	12,7	12	19	26	41,3	12	19
Tampa liūdni, irzlūs, atsiriboję	4,06	0,738	-	-	1	1,6	12	19	32	50,8	18	28,6
Nenori niekur eiti iš namų	3,98	0,813	-	-	-	-	21	33,3	22	34,9	20	31,7
Ima prastai mokytis	3,73	0,865	1	1,6	4	6,3	16	25,4	32	50,8	10	15,9

Siekiant išsiaiškinti, kaip mokytojai identifikuoja vaikus, kurie tapo patyčių aukomis, klausėme, kokios priežastys jų manymu nulemia, kad vaikas patiria patyčias. Mokytojai vieningai mano, kad vaikai, kurie patiria patyčias tampa liūdni, irzlūs, atsiriboję (79,4%), nenori niekur eiti iš namų (66,6%). Respondentai ne vieningai vertino teiginį, kad patyčias patyrę mokiniai tampa pikti ir agresyvūs (SD=1,176). Pedagogai nemano, kad patyčias patyrusieji bijo suaugusiųjų (22,3%). Tačiau būtina pažymėti, kad visų įverčių vidurkiai yra gana aukšti. Galime daryti išvadą, kad mokytojai atpažįsta nukentėjusį vaiką pagal jo emocinę būklę. Mokytojai mano, kad tie kurie patyrė patyčias tampa liūdni, irzlūs, atsiriboję, nenori niekur eiti iš namų.

Į klausimą, kokia turi būti „saugi“ muzikos mokykla atsakė 24 pedagogai. Pastebėta tendencija, kad nuomonės išsiskyrė į tris grupes. Vieni respondantai džiaugiasi, kad jų muzikos mokykla yra saugi ir nemato reikalo nieko keisti. Pažymi, kad muzikos mokyklose vaikai yra „kitokie“ negu bendrojo lavinimo mokyklose: „džiaugiuosi, nes manau, kad mūsų muzikos mokykloje mokosi nuostabūs vaikai“, „mūsų mokykloje vaikai yra saugūs. Muzikinis ugdymas vaiką lavina, jo požiūris į pasaulį ir supratimas yra kitoks, negu bendrojo lavinimo mokyklose.

Kita respondentų grupė mano, kad problemos kyla mokinių šeimose. Norint kurti „saugią“ muzikos mokyklą būtina labiau bendrauti su mokinių tėvais: „Šiuo metu „saugios“ muzikos mokyklos nėra. Problemos kyla mokinių šeimose, mokyklose jos tik atsiskleidžia, nes mokiniai elgiasi atvirai“, „Viskas formuojasi šeimoje. Kai problemų nebus šeimoje, tai mokykloje jų bus daug mažiau. Pedagogai turėtų labiau, daugiau bendradarbiauti su tėvais“.

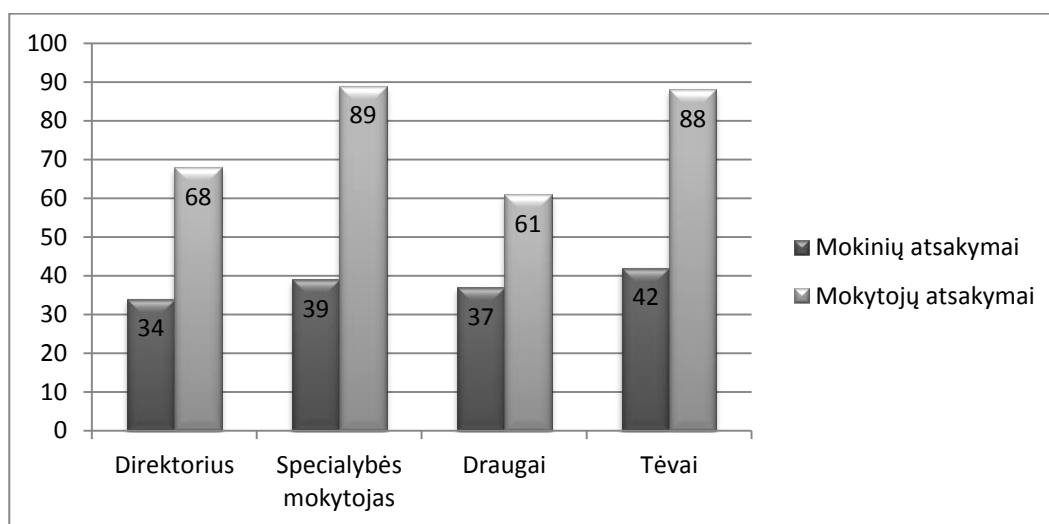
Trečioji respondentų grupė mano, kad būtinas didesnis mokyklos indėlis, siekiant muzikos mokykloje padaryti „saugią“ : „Būtinas didesnis pedagogų dėmesys į šia problemą. Direktorius atsakomybė už savo mokyklą. Didesnis socialinės pedagogės kasdieninis darbas su vaikais, patyrusiais patyčias“, „Reikia rengti bendrus projektus, kartu su kolektyvu“, „Reikia neformaliojo ugdymo mokyklas įtraukti į patyčių prevencijos programas“.

Apibendrinant mokytojų anketinės apklausos rezultatus, galima teigti, kad mokytojų teigimu, patyčios yra rimta problema. Patyrus patyčias mokiniai turėtų kreiptis į socialinį pedagogą, specialybės mokytoją, tėvus. Muzikos mokyklose dirbantys mokytojai labiau orientuoti į akademinis mokinių pasiekimus, o ne į gerus tarpusavio santykius. Mokytojai mano, kad muzikos mokyklos erdvės mokiniams yra saugios. Pastebėję patyčių situaciją mokytojai linkę pagalbos kreiptis į socialinį pedagogą. Respondentai mano, kad patyčių priežastys yra įvairios. Mokytojai vieningai mano, kad vaikai, kurie patiria patyčias tampa liūdni, irzlūs, atsiriboję, nenori niekur eiti iš namų. Apibūdindami „saugią“ muzikos mokyklą respondentų nuomonė išsiskyrė į tris grupes. Vieni mano, kad mokykla ir taip yra „saugi“ ir nieko keisti nereikia, kiti siūlo labiau įtraukti tėvus, tretį mano, kad mokykla pati turi imtis priemonių, siekiant kurti „saugią“ mokyklą.

4.3.3. Mokinių ir mokytojų tyrimo rezultatų palyginimas

Siekiant gauti kuo objektyvesnius tyrimo duomenis atlikta mokinių ir mokytojų anketinių apklausų lyginamoji analizė. Ja siekiama išsamiau išsiaiškinti, kuo skiriasi mokinių ir mokytojų požiūris į patyčių reiškinį bei jo raiškos galimybes.

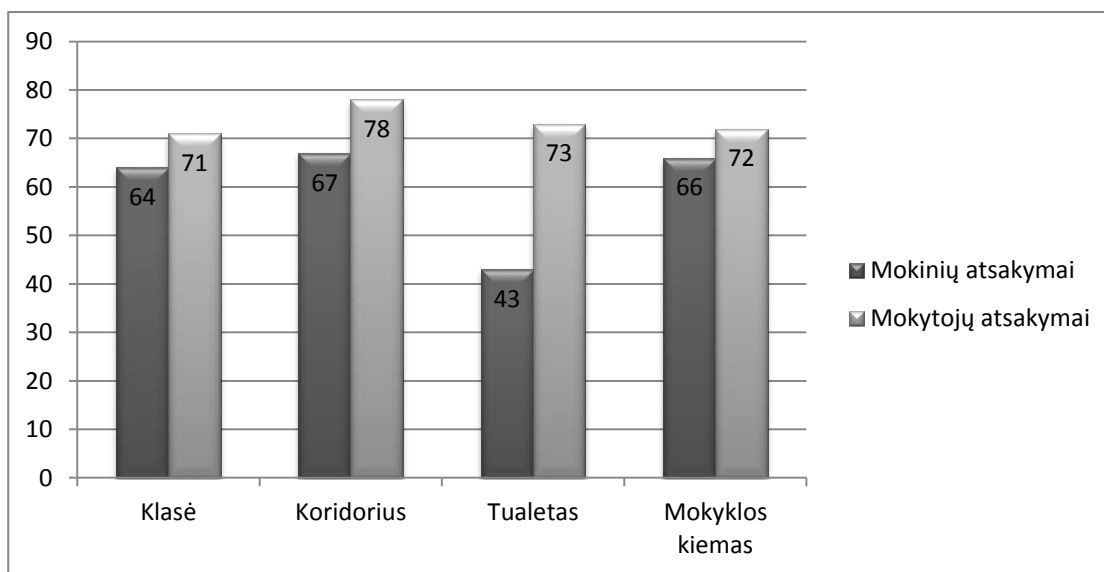
Mokinių ir mokytojų anketinių apklausų lyginamoji analizė, pagalbą patyčias patyrusiam mokiniui suteikiančių asmenų aspektu (žr. 1 pav.).

1 pav. Asmenys, padedantys patyčias patyrusiam mokiniui (N=139)

Atlikus mokinių ir mokytojų anketinių apklausų lyginamąją analizę, pagalbą patyčias patyrusiam mokiniui suteikiančių asmenų aspektu, galima teigti, kad mokiniai linkę pagalbos kreiptis rečiau nei mano mokytojai. Kaip ir mokiniams, taip ir mokytojams prasčiausias patarėjas atrodo mokyklos direktorius. Abi respondentų grupės linkusios pagalbos kreiptis į mokinių tėvus. Sutapo respondentų grupių nuomonės dėl pagalbos kreipimosi į patyčias patyrusio vaiko draugus, abi respondentų grupės mano, kad draugai, nėra geriausi pagalbininkai.

Mokinių ir mokytojų anketinių apklausų lyginamoji analizė, vietų, kuriose tyčiojamasi dažniausiai, aspektu (žr. 2 pav.).

2 pav. Vietos, kuriose tyčiojamasi dažniausiai (N=139)

Atlikus, vietų, kuriose tyčiojamasi dažniausiai, mokinių ir mokytojų lyginamąją analizę, paaiškėjo, kad abiejų respondentų grupių atsakymai daugeliu klausimų sutampa. Tiek mokiniai, tiek mokytojai sutinka, kad dažniausiai tyčiojamasi koridoriuje, ne mažai patyčių mokiniai patiria mokyklos kieme. Kiek mažiau tyčiojamasi klasėje. Respondentų grupių nuomonė išsiskyrė, dėl patyčių tualete. Mokinių teigimu jie minėtoje vietoje patyčias patiria daug rečiau, nei mano mokytojai. Tačiau reikia pastebėti, kad mokytojai visas mokyklos erdves vertina rizikingiau, dėl galimybės patirti patyčias, nei mokiniai.

Apibendrinant lyginamosios analizės duomenis galima teigti, kad mokiniai, patyrę patyčias, pagalbos linkę kreiptis rečiau, nei mano mokytojai. Tiek mokiniai, tiek mokytojai mano, kad mokyklos kieme ir koridoriuje yra didžiausia tikimybė mokiniui patirti patyčias.

IŠVADOS

1. Patyčios yra apibrėžiamos, kaip nuolat pasikartojantis, sąmoningas, neišprovokuotas neigiamas vieno ar kelių asmenų elgesys, nukreiptas prieš kitą asmenį. Jos gali būti įvairaus pobūdžio bei lygmens. Patyčios yra skirstomos į fizines ir psichologines, joms būdinga fizinių ar žodinių veiksmų, sukeliančių skausmą, panaudojimas. Patyčios gali kilti dėl įvairių priežasčių: noro pasijusti stipresniais, įdomesniais savo bendraamžiams, dėl fizinių trūkumų, išskirtinos išvaizdos, būdo savybių. Taip pat patyčių reiškinys egzistuoja tarp vaikų ar paauglių iš skirtingų socialinių sluoksnių šeimų. Dažnai patyčių reiškinys yra kaip pasekmė dėl smurto ir nepriežiūros šeimoje. Patyčios turi daugybę neigiamų pasekmių, jos daro neigiamą įtaką tiek fizinei tiek psichinei sveikatos būklei. Patyčios turi neigiamų veiksnių ne tik tiesiogiai dalyvaujantiems asmenims, bet ir aplinkiniams. Lietuvoje apie 70 proc. vaikų bent kartą yra patyrę bendraamžių patyčias, tuo tarpu beveik trečdalis vaikų mokykloje patiria dažnas (2 – 3 kartus per mėnesį arba dažniau) kitų patyčias.
2. Patyčios viena iš labiausiai paplitusių vaikų agresyvaus elgesio formų mokykloje. Patyčių atsiradimą lemia individualūs ir aplinkos veiksniai. Patyčios dažniausiai pasireiškia edukacinėje aplinkoje, tose vietose, kur mažiausiai stebi suaugusieji. Su patyčių problema susiduria bene kiekviena mokymo įstaiga, o tai daro didelės įtakos mokymosi ir mokymo procesui. Edukacinėje aplinkoje patyčios dažniausiai pasireiškia apkalbinėjimu, pravardžiavimu, erzinimu, apspjaudymu. Dažniausia patyčių vieta mokykloje tai koridoriai, mokyklos kiemas ir jos teritorija. Šiuo metu Lietuvoje didelis dėmesys yra skiriamas patyčių reiškiniui bei jo prevencijos galimybėms. Vis sparčiau mokyklose plinta patyčių prevencijos programos bei akcijos. Lietuvoje paplitusios tik dvi programos, tai yra – „Vyresnis brolis, vyresnė sesuo“ („Big Brothers, Big Sisters“) ir patyčių prevencijos programa – „Olweus“. Prevencijos yra vykdomos mokyklos, klasės ir individualiu lygmeniu. Efektyviausia patyčių prevencinė programa yra vykdoma mokyklos lygmeniu, kai įsitraukia visa bendruomenė. Tad tinkamai organizuojama bendruomenės veikla skatins vaikų toleranciją, pagarbą, bendravimo įgūdžius.
3. Patyčių fenomenas aktualus visose amžiaus grupėse, tačiau aktyviausiai pasireiškia vėlyvosios vaikystės ir paauglystės laikotarpiu. Vėlyvosios vaikystės amžiaus vaikų pagrindinės užduotys yra – draugystė, įgūdžių mokymasis, savęs įvertinimas, konkrečios operacijos ir komandiniai žaidimai. Pats svarbiausias šio amžiaus veikų procesas yra mokymasis ir ugdomasis. Tai intensyvus vaiko asmenybės formavimosi amžiaus tarpnis.

Šiuo laikotarpiu yra labai svarbus bendraamžių vertinimas. Vėlyvosios vaikystės amžius yra siekimas pasidaryti savarankiškam, pačiam planuoti ir veikti nepriklausomai nuo tėvų ir kitų suaugusiųjų. Tuo tarpu paauglystė – labai svarbus ir painus amžiaus tarpsnis, kuriame vyksta emocinė, fizinė, kognityvinė, socialinė raida. Tai pats sudėtingiausias ir reikšmingiausias amžiaus asmenybės ugdyme. Tai savęs tyrinėjimo, atradimo ir savo galimo vaidmens gyvenime nustatymo metas. Paauglystės laikotarpiu ypač svarbūs ir reikšmingi tampa bendraamžių pripažinimo poreikiai, draugystės, bendravimas tarp bendraamžių. Šiame laikotarpyje ryškiausiai pasireiškia patyčių fenomenas.

4. Neformalusis ugdymas – kryptinga veikla, kuri plėtoja vaiko asmenines, socialines ir edukacines kompetencijas. Jo pagalba siekiama ugdyti sąmoningą asmenybę, sugebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime. Neformalusis ugdymas vyksta šalia pagrindinių švietimo ir mokymo sistemų, jis priskiriamas kvalifikacijos tobulinimo sričiai. Lietuvoje esti daug vaikų neformalaus ugdymo formų pasirinkimo galimybių, tačiau viena iš populiariausių vaikų neformalaus ugdymo formų išlieka – muzikinis ugdymas. Jis yra prieinamiausias ir turi platų spektrą veiklų, kurios padeda tenkinti visokeriopą muzikinį ugdymą. Neformalusis muzikinis ugdymas turi susiformavusias galias ir senas ugdymo tradicijas, todėl dažnai nebeatitinka sparčiai besikeičiančios visuomenės poreikių.
5. Išanalizavus mokinių apklausos duomenis, matome, kad mokiniai muzikos mokykloje jaučiasi saugiai, patyčias jie patiria rečiau nei kartą per mėnesį. Dažniausiai pasitaikanti patyčių forma muzikos mokykloje yra prasivardžiavimai ir apkalbos. Mokiniai, patyrę patyčias iš bendraamžių muzikos mokykloje, dažniausiai atsako skriaudėjams tuo pačiu, o norėdami sulaukti pagalbos, dažniausiai kreipiasi į tėvus. Tyrimo duomenys rodo, kad mokiniai yra patys linkę kartais (kartą per mėnesį) tyčiotis iš kitų. Dažniausiai pasirenkama patyčių forma yra prasivardžiavimas, erzinimas taip pat nevengiama ir apkalbų. Daugumos apklaustųjų teigimu jie nesulaukia patyčių iš suaugusių (muzikos mokyklos darbuotojų), tačiau nedidelė dalis mokinių, teigė, kad mokytojai prasivardžiuoja nepagarbiai įvardindami jų gabumus. Mokinių teigimu, mokytojai dažnai apsimeta, kad patyčių nepastebi dėl to nesiima jokių priemonių.
6. Išanalizavus mokytojų anketinės apklausos rezultatus, galima teigti, kad mokytojų teigimu, patyčios yra rimta problema. Muzikos mokyklose dirbantys mokytojai labiau orientuoti į akademinis mokinių pasiekimus, o ne į gerus tarpusavio santykius. Todėl tikėtina, kad muzikos mokykloje patyčių atvejį mokytojai pastebi rečiau ir nesiima jokių priemonių, kad išspręstų iškilusią problemą. Mokytojai vieningai mano, kad vaikai, kurie

patiria patyčias tampa liūdni, irzlūs, atsiriboję, nenori niekur eiti iš namų. Apibūdinami „saugią“ muzikos mokyklą mokytojų nuomonė išsiskyrė į tris grupes. Vieni mano, kad mokykla ir taip yra „saugi“ ir nieko keisti nereikia, kiti siūlo labiau įtraukti tėvus, treči mano, kad mokykla pati turi imtis priemonių, siekiant kurti „saugią“ mokyklą. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad mokiniai, patyrę patyčias, pagalbos linkę kreiptis rečiau, nei mano mokytojai. Tiek mokiniai, tiek mokytojai mano, kad mokyklos kieme ir koridoriuje yra didžiausia tikimybė mokiniui patirti patyčias.

LITERATŪRA

1. Aricak T., Siyhhan S., Uzunhasanoglu A., Saribeyoglu S., Ciplak S., Yilmaz N., Memmedov C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyber Psychology & Behavior*, nr. 11(3), p. 253 – 261.
2. Barkauskaitė M. (2001). *Paaugliai: sociopedagoginė dinamika*. Vilnius.
3. Barkauskaitė M. (2003). Paauglių vertybinės nuostatos ir meninis ugdymas. *Meninis moksleivių ugdymas: grupinio darbo ir projektų metodai taikant kompiuterines technologijas*. Vilnius: Lietuvos alternatyvaus meninio ugdymo centras.
4. Barkauskaitė, M., Židonienė, R. (2001). *Paauglys dabartinėje visuomenėje*. Vilnius.
5. *Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa* (2002). Patvirtinta Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2002 m. birželio 24 d. Įsakymu Nr. 1147.
6. *Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai: priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas* (2003). Vilnius. [interaktyvus], [žiūrėta-2015-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.upc.smm.lt/suzinokime/e-biblioteka/failai/programos.pdf>>.
7. Bulotaitė L. (2002). *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto alba.
8. Bulotaitė L., Pivorienė R., Strulienė N. (2002). *Drauge su vaiku*. Vilnius.
9. Craig W., Pepler D., Blais J. (2007). Responding to Bullying: What Works? *School Psychology International*, nr. 28(4), p. 1-14.
10. Černius V. J. (2006). *Žmogaus vystymosi kelias*. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras.
11. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
12. Damijonaitis, M. (2009) Patyčios Lietuvos mokyklose: problemos ir jų sprendimo būdai. *Švietimo problemos analizė*, nr. 11 (39), p. 1-8.
13. Dapkienė S. (2002). *Papildomojo ugdymo formos*. Šiauliai: Litera.
14. Estevez E., Murgui S., Musitu G. (2009). Psychological adjustment in bullies and victims of school violence. *European Journal of Psychology of Education*, nr. 14 (4), p. 473 – 483.
15. Feinberg T. (2003). Bullying Prevention and Intervention. *Principal leadership*, nr. 9, p. 10-14.
16. Gedutienė, R., Šimulionienė, R., Čepienė, R., Rugevičius, M. (2012). Patyčios elektroninėje erdvėje: jaunesnio amžiaus paauglių patirtis. *TILTAI*, nr. 1, p. 133-148.
17. Gilligan J. (2002). *Smurto prevencija*. Vilnius.

18. Gini G. (2008). Associations between bullying behaviour, psychosomatic complaints, emotional and behavioural problems. *Journal of Paediatrics and Child Health*, nr.44, p. 492 – 497.
19. Girdvainis G. (2010). Patyčių paplitimas tarp Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklų mokinių. *Socialinis ugdymas: smurto ir patyčių prevencija ugdymo įstaigose 5*. Šiauliai, p. 18 – 29.
20. Girdvainis G. (2013). Patyčios tarp mokinių bendrojo lavinimo mokykloje: samprata, dalyviai, priežastys ir padariniai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Vilnius: BMK Leidykla, nr. 2(40), p. 8 – 13.
21. Girdvainis G., Pocevičienė R. (2009). Patyčių problema ir jos prevencijos bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, nr. 4(25), p. 127 – 135.
22. Gučas A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
23. Gumuliauskienė A., Juodaitytė A., Malinauskienė D. (2010). Tyrimais grįsto smurto ir patyčių prevencijos galimybių paieškos. *Mokytojų ugdymas*, nr. 14(1), p. 194 – 207.
24. Heirman W., Walrave M. (2008). Assessing concerns and issues about the mediation of technology in cyberbullying. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, nr. 2(2), p. 1 – 11.
25. Ybarra M., Mitchell K. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Discipline*, nr. 45(7), p. 1308 – 1316.
26. Jovaiša L. (2003). *Hodegetika: auklėjimo mokslas*. Vilnius: Agora.
27. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
28. Juodaitytė A., Baniulienė A. (2010). Mokytojų, dalyvaujančių OLWEUS patyčių prevencijos programoje, kompetencijų raiška. *Socialinis ugdymas: smurto ir patyčių prevencija ugdymo įstaigose 5*. Šiauliai, p. 171 – 184.
29. Kalliotis P. (2000). Bullying as a Special case of Aggression: Procedures for Cross-Cultural Assessment. *School Psychology Internacional*, nr. 21, p. 47-65.
30. Karmaza E., Grigutyte N., Karmazė Gaudė E. (2007). *Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba*. Vilnius: Sapnų sala.
31. Katzer C. (2009). Cyberbullying in Germany: what has been done and what is going on. *Journal of Psychology*, nr. 217(4), p. 222 – 223.
32. Kievišas J., Gaučaitė R. (2000). *Vaiko veikla meninio ugdymo procese*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis universitetas.

33. Kriščiūnaitė A., Strakšienė D., Deveikytė J. (2011). Mokinių pasiekimų vertinimo muzikos mokykloje ypatumai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, nr.4(33), p. 40-45. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
34. Legkauskas, V. (2001). *Psichologijos įvadas*. Kaunas: VDU.
35. Li Q. (2008). A cross – cultural comparison of adolescents‘ experience related to cyberbullying. *Educational Research*, nr. 50 (3), p. 223 – 234.
36. *Lietuvių kalbos žodynas* (2002). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
37. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI 1281*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-12]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395105&p_query=&p_tr2=>>.
38. Lukavičienė V., Šilėnienė B. (2010). Studentų refleksijos apie smurtą ir patyčias mokykloje. *Socialinis ugdymas: smurto ir patyčių prevencija ugdymo įstaigose 5*. Šiauliai. p. 49 – 59.
39. Lukavičienė V., Šilėnienė B. (2011). Smurtas ir patyčios tarp mokinių: miesto ir kaimo kontekstas. *Socialinis ugdymas*, nr. 6, p. 239 – 250. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
40. Markevičiūtė A., Kalkytė R., Adomaitienė V., Gudienė D., Vėlavičienė D. (2007). Paauglių psichikos sutrikimų sąsajos su jų patiriamais psichosocialinio prisitaikymo sunkumais. *Medicina*, nr. 43(8), p. 647 – 656.
41. Martišauskienė, E. (2004). *Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškiny: mokslinės monografijos*. Vilnius: VPU leidykla.
42. *Memorandumas „Vaikystė be patyčių“ 2010 m.* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 – 02 – 13]. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/memorandumas/>>>.
43. *Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija, 2008, Nr. ISAK-2795/A1-347* [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-12]. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.lt/uploads/file/failai_VEIKLA/svietimas/isakymas_valstybes_zinio_ms.pdf>
44. *Muzikos mokyklų programiniai reikalavimai, 2002, ISAK-986* [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-12]. Prieiga per internetą: <http://www.ksmm.kaunas.lm.lt/dokumentai/19Muzikos_mokyklu_programiniai_reikalavimai.pdf>.
45. *Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011–2015 metų programa*. (2014). [interaktyvus], [žiūrėta 2015 – 02 – 13]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/smurto-pries-vaikus-prevencija.html/>>>.

46. Nansel T. R., Craig W., Overpeck M. D., Saluja G., Ruan W. J. (2004). Cross – national Consistency in the Relationship Between Bullying Behaviors and Psychosocial Adjustmant. *Arch Pediatric Adolescence Med*, p. 158.
47. Navaitis G. *Psichologinė parama paaugliui*. Vilnius: Kronta, 2001.
48. *Neformalioji vaikų švietimo koncepcija (2005)*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-12]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=269178&p_query=>
49. *Neformalioji vaikų švietimo koncepcija (2012)*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-12]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=421877>.
50. O' Brennan L. M., Bradshaw C. P., Sawyer A. L. (2009). Examining developmental differences in the social – amotional problems among frequent bullies, viltims, and bully/victims. *Psychology in the Schools*, nr. 46 (2), p. 100 – 115.
51. Olweus D. (1993) *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford and Cambrige, MA: Backwell Publisher.
52. Olweus D. (2008). *Patyčios mokykloje: ką žinome ir ką galime padaryti*. Vilnius: Alma littera.
53. Olweus D. (2008). Patyčios mokyklose: faktai ir intervencija. *Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto prevenciją mokyklose: tarptautinės konferencijos medžiaga*, p. 19 – 30.
54. Olweus D. (2008). Patyčių prevencijos programos vadovas mokyklos darbuotojams. *Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras*.
55. *Olweus patyčių ir smurto prevencijos programa. (2008)*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-13]. Prieiga per internetą: <<http://sppc.lt/index.php?-1194004933>>.
56. Olweus, D. (2003). A Profile of Bullying at School. *Educational Leadership*. Vol. 60, p. 12 – 17.
57. *Pagrindinio ugdymo bendrosios programos. (2008)*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-12]. Prieiga per internetą: <http://portlas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pradinio_ir_pagrindinio_ugdymo_bendrosios_programos_isakymas_2.aspx>.
58. Pellegrini D., Long J. (2002). A longitudinal study of bullying, dominante, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology*, nr. 20, p. 259 – 280.
59. Petrulytė A. (2001). *Jaunesniojo paauglio socialinė raida*. Vilnius: Persivika.
60. Pileckaitė – Markovienė M., Nasvytienė D., Bumblytė D. (2004). *Vystymosi psichologija: vaikystė*. Vilnius.

61. Piličiauskas A. (2002). Kultūra kaip muzikinio ugdymo tikslas. *Muzikinio ugdymo aktualijos: metodinių straipsnių rinkinys studentams ir mokytojams*, p. 78-87. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
62. Piskin M. (2002). School Bullying: Definition, Types, Related Factors, and Strategies to Prevent Bullying. *Educational Sciences: Theory and Practice*, nr. 2, p. 55-62.
63. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. (2006). *Patyčių prevencija mokyklose*. Vilnius: Multiplex.
64. Povilaitis, R., Jasiulionė, J. S., Kurienė, A., Pūras, D., Arlauskaitė, Ž., Petkutė, E., Čižauskaitė, J., Valantinas, V. (2007). *Kuriame mokyklą be patyčių*. Vilnius: Multiplex.
65. Račkauskas D., Šilėnienė B. (2010). Pedagogų prevencinė veikla mažinant mokinių tarpusavio patyčias ir smurtą bendrojo lavinimo mokyklose. *Socialinis ugdymas: smurto ir patyčių prevencija ugdymo įstaigose 5*. Šiauliai, p. 234 – 244.
66. Ramanauskienė R., Valantinas A., Endriulaitienė A. (2004). *Paauglių savęs vertinimo bei santykių su bendraamžiais ir tėvais sąveikos ypatumai*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-09]. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:AUQaGJmyjMJ:www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2004/71/Ramanauskiene_Valantinas_Endriulaitiene.pdf+1112+metu+am%C5%BEiaus+tarpsnio+psichologin%C4%97+analiz%C4%97&hl=lt&gl=lt>.
67. Rinkevičius, Z. (2005). *Muzikos pedagogika*. Klaipėda.
68. Robichaud Maria G.R. (2007). *Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje*. Vilnius: Baltos lankos.
69. Ruškus J., Žvirdauskas D., Stanišauskienė V. (2009). Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai. Vilnius. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-12]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/689_091c031457a04e461c9470c2699c4d20.pdf>.
70. Sereikienė J., Šilėnienė B. (2013). Patyčių paplitimas ir raiška paauglystėje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, nr. 1(39), p. 63 – 69.
71. Skirienė D. (2010). Vidurinės ugdymo pakopos mokinių požiūris į saugumą bei patyčių raišką gimnazijoje. *Socialinis ugdymas: smurto ir patyčių prevencija ugdymo įstaigose 5*. Šiauliai, p. 75 – 83.
72. Slonje R., Smith P. K. (2008). Cyberbullying: another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, nr. 49, p. 147 – 154.
73. Smith. P. K. (1997). Bullying in Life – Span Perspective: What Can Studies of School Bullying and Workplace Bullying Learn from Each Other? *Journal of Community & Applied Social Psychology*. T. 7, p. 249 – 255.

74. *Smurto prevencijos programa „Antras žingsnis“ (2004)*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015 – 02 – 13]. Prieiga per internetą: <<http://www.kartena.kretinga.lm.lt/lt/veikla/projektai-ir-konkursai/second-step/>> .
75. *Socialinių įgūdžių ugdymo programa „Zipio draugai“ (2010)*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015 – 02 – 13]. Prieiga per internetą: <http://www.upc.smm.lt/projektai/zipio/Vaiko_labui_2010.pdf>.
76. Sruoga V., Jakubkaitė B. (2002). *Emocinė, fizinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus*. Vilnius: Dizaino propaganda.
77. Ševčíkova A., Šmahel D. (2009). Online harassment and cyberbullying in the Czech Republic: comparison across age groups. *Journal of Psychology*, nr. 217(4), p. 227 – 229.
78. Širvinskienė G., Žemaitienė N., Didžiokienė A. (2008). Į patyčias įsitraukusių Kauno mokyklų mokinių savijauta, rizikinga elgsena ir vaidmenys tyčiojantis. *Visuomenės sveikata*, nr. 2 (41), p. 27 – 32.
79. Šukytė D. (2010). Socialinis ir emocinis ugdymas patyčių prevencijoje. *Socialinis ugdymas: smurto ir patyčių prevencija ugdymo įstaigose 5*. Šiauliai, p. 245 – 256.
80. Švietimo ir mokslo ministerija 2012. *Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas*, [interaktyvus], [žiūrėta: 2015-03-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/ugdymas/ikimokyklinis.htm>>.
81. Targamadžė V., Valeckienė D. (2007). Patyčių bendrojo lavinimo mokykloje samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, nr. 19, p. 159 – 170.
82. *Tarptautinių žodžių žodynas*. (2001). Vilnius: Alma litera.
83. *Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija (2008), Nr. ISAK-43*.
84. Valeckienė D. (2007). Patyčių tarp bendraamžių prevencijos strategijų mokykloje analizė: užsienio šalių patirtis. *Tiltai*, nr. 4, p. 52 – 53.
85. *Valstybinė švietimo 2013 – 2022 metų strategija*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-12]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=438859>.
86. Vareikienė I. (2009). Patyčių ir jų formų paplitimas tarp Kauno miesto moksleivių (padariniai patyčių prevencijos programos duomenys). *Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas*, nr. 13 (12), p. 738 – 743.
87. Zaborskis A., Vareikienė I. (2008). Patyčios Lietuvos mokykloje ir jų sąsajos su moksleivių sveikata bei gyvensena. *Medicina*. Kaunas, nr. 44(3), p. 232 – 239.
88. Zaborskis, A., Cirtautienė, L., Žemaitienė, N. (2005). Moksleivių patyčios Lietuvos mokyklose 1994–2002 m. *Medicina*, nr. 41(7), p. 614-620.

89. Zaborskis, A., Vareikienė I., (2008). Patyčios mokykloje ir jų sąajos su moksleivių sveikata bei gyvensena. Visuomenės sveikata. *Medicina*, nr. 44(3), p. 232-239.
90. Žemaitienė, N., Jaruševičienė, L. (2000). Moksleivių savižudybės. *Rizikos veiksniai ir pagalbos principai*. Kaunas: Kauno Jaunimo sveikatos centras.
91. Žemaitytė I. (2006). Jaunimo nusikalstamumo prevencija: neformaliojo ugdymo aspektas. *Socialinis darbas* nr.5 (2).
92. Žukauskienė R. (1996). *Raidos psichologija*. Vilnius.
93. Žukauskienė R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius.
94. Žukauskienė R., Ignatavičienė K. (2000). *Eksteriorizuotų prisitaikymo problemų mokykloje tipologija*. Vilnius: VPU leidykla.
95. Žukauskienė, R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

PRIEDAI

PATYČIŲ RAIŠKOS TENDENCIJOS MUZIKOS MOKYKLOJE

Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti patyčių paplitimą Šiaulių muzikos mokyklose

Mielas moksleivi,

Norime, kad nuoširdžiai atsakytum į pateiktus klausimus, skirtus vaikų patyčių paplitimui muzikos mokykloje tirti.

Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti, ar Tavo muzikos mokykloje susiduriama su patyčių problema. Mums labai svarbi Tavo nuomonė

Prašome tavęs dalyvauti

apklausoje ir nuoširdžiai atsakyti į pateiktus klausimus. Apklausa yra ANONIMINĖ, nei vardo, nei pavardės sakyti nereikia. Atsakymai bus panaudoti moksliniame darbe.

Atsakykite į keletą klausimų apie save. Atsakymus X

Iš anksto dėkoju už nuoširdų bendradarbiavimą!!!

1. Kokia tavo lytis?	2. Kiek tau metų?	3. Kelintoje klasėje Tu mokaisi?
☐ Mergaitė ☐ Berniukas	.....	.....

4.

Kaip saugiai Tu jautiesi muzikos mokykloje?			
☐ Visai nesaugiai	☐ Dažniau nesaugiai	☐ Dažniau saugiai	☐ Visada saugiai

5.

Ar iš Tavęs tyčiojasi muzikos mokykloje kiti mokiniai?			
Jei pasirinksi atsakymą „Niekada“, tuomet anketą toliau pildyk nuo 11 klausimo.			
☐ Labai dažnai (kasdien)	☐ Dažnai (kartą per savaitę)	☐ Kartais (kartą per mėnesį)	☐ Niekada

Veiksmas	Kartais	Dažnai	Niekada
Prasivardžiavo, erzino	☐	☐	☐
Apkalbinėjo Tave	☐	☐	☐
Grasino Tau ar gąsdino Tave	☐	☐	☐

Ignoravo Tave ar nebendravo su Tavimi	☐	☐	☐
Stumdė, mušė ar įspyrė	☐	☐	☐
Gadino Tavo daiktus	☐	☐	☐
Atėmė iš Tavęs pinigus ar daiktus	☐	☐	☐
Rašė įžeidinėjančius užrašus apie Tave	☐	☐	☐

6. Jei iš Tavęs tyčiojosi muzikos mokykloje, pažymėk, kaip (kiekvienoje eilutėje pažymėk atsakymą atitinkantį langelį)

7. Kaip Tu reaguoji, jeigu iš Tavęs tyčiojasi? (kiekvienoje eilutėje pažymėk atsakymą atitinkantį langelį):

Veiksmas	Niekada	Kartais	Dažnai
Atsakau skriaudėjams tuo pačiu	☐	☐	☐
Papasakoju tėvams	☐	☐	☐
Papasakoju mokytojams	☐	☐	☐
Papasakoju draugams	☐	☐	☐
Nesiimu jokių veiksmų	☐	☐	☐

8.

Jeigu patyrei patyčias muzikos mokykloje – ar gavai pagalbą?		
☐ Taip	☐ Iš dalies	☐ Ne

9. Į ką kreipeisi pagalbos, kai patyrei patyčias?

	Dažnai	Kartais	Niekada
Į direktorių	☐	☐	☐
Į pavaduotoją	☐	☐	☐
Į specialybės mokytoją	☐	☐	☐
Į kitus mokytojus	☐	☐	☐
Į grupės draugus	☐	☐	☐
Į tėvus	☐	☐	☐

10.

Ar Tu kada nors tyčiojaisi iš kitų mokinių muzikos mokykloje? (pažymėk tinkamą langelį).			
☐ Labai dažnai (kasdien)	☐ Dažnai (kartą per savaitę)	☐ Kartais (kartą per mėnesį)	☐ Niekada

11. Jei tyčiojaisi iš kitų mokinių, pažymėk, kaip (kiekvienoje eilutėje pažymėk atsakymą atitinkantį langelį, galima pasirinkti kelis variantus):

Veiksmas	Niekada	Kartais	Dažnai
Prasivardžiavai, erzina	☐	☐	☐
Apkalbinėjai	☐	☐	☐
Grasinais ar gąsdina	☐	☐	☐
Ignoravai ar nebendravai	☐	☐	☐

Stumdei, mušei ir įspsyrei	☐	☐	☐
Gadinai jų daiktus	☐	☐	☐
Atėmė iš jų pinigus ar daiktus	☐	☐	☐
Rašei įžeidinėjančius užrašus apie kitus	☐	☐	☐

12. Kaip Tu dažniausiai elgiesi, kai muzikos mokykloje pamatai patyčių situacija

	Niekada	Kartais	Dažniausiai
Nė karto nemačiau	☐	☐	☐
Stebiu ir nesikišu, bet tyliai palaikau skriaudėjus	☐	☐	☐
Stebiu ir nesikišu	☐	☐	☐
Stebiu ir nesikišu, bet tyliai palaikau patyčias patiriantį vaiką	☐	☐	☐
Stengiuosi aktyviai ginti tą, iš kurio tyčiojasi	☐	☐	☐
Kreipiuosi į suaugusius	☐	☐	☐

13. Kaip manai, kokiose vietose vaikai tyčiojasi vieni iš kitų tavo muzikos mokykloje? (kiekvienoje eilutėje pažymėk atsakymą atitinkantį langelį, galima pasirinkti kelis variantus):

Vieta	Niekada	Kartais	Dažniausiai
Klasėse	☐	☐	☐
Koridoriuose	☐	☐	☐
Tualete	☐	☐	☐
Mokyklos kieme ar teritorijoje	☐	☐	☐

14. Ką Tu padarei, kad sustabdytum patyčias tarp draugų, muzikos mokykloje?

.....

.....

15. Ką mokytojai padarė, kad sustabdytų patyčias muzikos mokykloje?

.....

.....

16. Ar patyrei patyčias iš suaugusiųjų (mokytojų, mokyklos administracijos darbuotojų) muzikos mokykloje?

Taip

Ne

Papasakok (juk tai žinosiu tik aš☺)

.....

.....

Labai ačiū už Tavo atsakymus!

*Kilus klausimams galite rašyti
El.p.*

klauskrobertos@gmail.com

PATYČIŲ RAIŠKOS TENDENCIJOS MUZIKOS MOKYKLOJE

Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti patyčių paplitimą Šiaulių muzikos mokyklose

Gerbiami mokytojai,

šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti, ar Jūsų muzikos mokykloje susiduriama su patyčių problema. Mums labai svarbi Jūsų nuomonė.

Apklausa ANONIMINĖ, nei vardo, nei pavardės rašyti nereikia. Atsakymai bus panaudoti moksliniame tyrime.

Atsakykite į keletą klausimų apie save. Atsakymus įrašykite arba pažymėkite taip: **X**

Jūsų lytis:

moteris

vyras

Jūsų amžius

18 – 24 m.

25 – 34 m.

35 – 44 m

Jūsų išsilavinimas

nebaigtas vidurinis

vidurinis

spec. vidurinis

1. Pareikšite savo nuomonę, kas yra patyčios?

Patyčios tai...	Pilnai sutinku	Sutinku	Nesu tikras(-a)	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Nieko rimto į ką reikėtų kreipti dėmesį	☐	☐	☐	☐	☐
Tai tik vaikų žaidimai	☐	☐	☐	☐	☐
Vaiko užgrūdinimas gyvenimui	☐	☐	☐	☐	☐
Normalus procesas vaiko gyvenime	☐	☐	☐	☐	☐
Rimta problema, kurią reikia spręsti	☐	☐	☐	☐	☐

2. Kaip manote, kur vaikas gali kreiptis nukentėjęs nuo patyčių?

Dažniausiai nukentėjęs vaikas gali kreiptis į...	Pilnai sutinku	Sutinku	Nesu tikras(-a)	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Tėvus	☐	☐	☐	☐	☐
Specialybės mokytoją	☐	☐	☐	☐	☐
Socialinę pedagogę	☐	☐	☐	☐	☐
Psichologę	☐	☐	☐	☐	☐
Direktorių	☐	☐	☐	☐	☐
Draugus	☐	☐	☐	☐	☐

3. Temos, aktualios Jūsų muzikos mokykloje:

Jūsų muzikos mokykloje labiausiai aktualu...	Pilnai sutinku	Sutinku	Nesu tikras(-a)	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Pamokų lankomumas	☐	☐	☐	☐	☐
Mokymo programų sudarymas	☐	☐	☐	☐	☐
Patyčios	☐	☐	☐	☐	☐
Agresyvus mokinių elgesys	☐	☐	☐	☐	☐
Konfliktiški santykiai tarp mokinių ir mokytojų	☐	☐	☐	☐	☐
Egzaminai, peržiūros ir atsiskaitymai	☐	☐	☐	☐	☐
Tvarkaraščiai ir jų laikymosi tvarka	☐	☐	☐	☐	☐
Mokinių vertinimas	☐	☐	☐	☐	☐
Kita.....					
.....					

4. Kaip manote, dėl ko vaikai dažniausiai tyčiojasi vieni iš kitų?

	Pilnai sutinku	Sutinku	Nesu tikras(-a)	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Tyčiojamas iš aprangos	☐	☐	☐	☐	☐
Iš neturėjimo ką veikti	☐	☐	☐	☐	☐
Iš keršto ar pavydo	☐	☐	☐	☐	☐
Nori parodyti savo „kietumą“	☐	☐	☐	☐	☐
Dėl to, kad muzikiniai gebėjimai yra geresni už kitų	☐	☐	☐	☐	☐
Dėl neturtingos šeimos	☐	☐	☐	☐	☐
Dėl fizinių trūkumų	☐	☐	☐	☐	☐
Dėl charakterio savybių	☐	☐	☐	☐	☐
Dėl išvaizdos	☐	☐	☐	☐	☐
Kita (pateikite savo nuomonę).....					

5. Vietos, kuriose vaikai (galimai) dažniausiai tyčiojasi vieni iš kitų:

Kaip dažnai vaikai tyčiojasi?	Dažnai	Kartais	Niekada
Klasėje	☐	☐	☐
Persirengimo kambaryje	☐	☐	☐
Tualete	☐	☐	☐
Muzikos mokyklos kieme	☐	☐	☐
Koridoriuje	☐	☐	☐

6. Prevencinės priemonės, kurios vykdomos Jūsų muzikos mokykloje:

Prevencinės priemonės:	Pilnai sutinku	Sutinku	Nesu Tikras (-a)	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Konkursai, ekskursijos	☐	☐	☐	☐	☐
Įvairūs stendai, lankstinukai	☐	☐	☐	☐	☐
Dalyvavimas projektuose	☐	☐	☐	☐	☐
Susirinkimai su specialistais	☐	☐	☐	☐	☐
Seminarai	☐	☐	☐	☐	☐

7. Elgesys, pamačius patyčių situaciją:

Jūsų elgesys:	Pilnai sutinku	Sutinku	Nesu tikras(-a)	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Nekreipiu dėmesio	☐	☐	☐	☐	☐
Praeinu pro šalį, nieko nepasakau	☐	☐	☐	☐	☐
Visuomet sudrausminu	☐	☐	☐	☐	☐
Pranešu direktoriui	☐	☐	☐	☐	☐
Pranešu socialiniam pedagogui	☐	☐	☐	☐	☐

8. Priežastys dėl ko vaikai slepia patiriamas patyčias:

Vaikai slepia patyčias, nes...	Pilnai sutinku	Sutinku	Nesu tikras(-a)	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Bijo, kad skriaudėjai kerštaus	☐	☐	☐	☐	☐
Mano, kad jais niekas nepatikės	☐	☐	☐	☐	☐
Dėl patyčių kaltina patys save	☐	☐	☐	☐	☐
Mano, kad jiems niekas negali padėti	☐	☐	☐	☐	☐
Jiems gėda	☐	☐	☐	☐	☐
Nežino, kad patyčios rimta problema	☐	☐	☐	☐	☐

9. Vietos, kuriose vaikai (galimai) dažniausiai tyčiojasi vieni iš kitų:

Kaip dažnai vaikai tyčiojasi?	Dažnai	Kartais	Niekada
Klasėje	☐	☐	☐
Persirengimo kambaryje	☐	☐	☐
Tualete	☐	☐	☐
Muzikos mokyklos kieme	☐	☐	☐
Koridoriuje	☐	☐	☐

10. Prevencinės priemonės, kurios vykdomos Jūsų muzikos mokykloje:

Prevencinės priemonės:	Pilnai sutinku	Sutinku	Nesu tikras(-a)	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Konkursai, ekskursijos	☐	☐	☐	☐	☐
Įvairūs stendai, lankstinukai	☐	☐	☐	☐	☐
Dalyvavimas projektuose	☐	☐	☐	☐	☐
Susirinkimai su specialistais	☐	☐	☐	☐	☐
Seminarai	☐	☐	☐	☐	☐

11. Elgesys, pamačius patyčių situaciją:

Jūsų elgesys:	Pilnai sutinku	Sutinku	Nesu tikras (-a)	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Nekreipiu dėmesio	☐	☐	☐	☐	☐
Praeinu pro šalį, nieko nepasakau	☐	☐	☐	☐	☐
Visuomet sudrausminu	☐	☐	☐	☐	☐
Pranešu direktoriui	☐	☐	☐	☐	☐
Pranešu socialiniam pedagogui	☐	☐	☐	☐	☐

12. Priežastys dėl ko vaikai slepia patiriamas patyčias:

Vaikai slepia patyčias, nes...	Pilnai sutinku	Sutinku	Nesu tikras (-a)	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Bijo, kad skriaudėjai kerštaus	☐	☐	☐	☐	☐
Mano, kad jais niekas nepatikės	☐	☐	☐	☐	☐
Dėl patyčių kaltina patys save	☐	☐	☐	☐	☐
Mano, kad jiems niekas negali padėti	☐	☐	☐	☐	☐
Jiems gėda	☐	☐	☐	☐	☐
Nežino, kad patyčios rimta problema	☐	☐	☐	☐	☐

13. Priežastys įrodančios, kad vaikas patiria patyčias:

Patiriamų patyčių elgesys...	Pilnai sutinku	Sutinku	Nesu tikras (-a)	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Bijo suaugusiųjų	☐	☐	☐	☐	☐
Išsigąsta staigių judesių	☐	☐	☐	☐	☐
Tampa pikti ir agresyvūs	☐	☐	☐	☐	☐
Tampa liūdni, irzlūs, atsiriboję	☐	☐	☐	☐	☐
Nenori niekur eiti iš namų	☐	☐	☐	☐	☐
Staiga ima prasčiau mokytis	☐	☐	☐	☐	☐
Kita (pareiškite savo nuomonę).....					

14. Parašykite, kokia Jūsų manymu turi būti „saugi“ muzikos mokykla?

.....

.....

.....

.....

.....

Dėkoju už bendradarbiavimą!!!

*Kilus klausimams galite rašyti
El. p. klauskrobertos@gmail.com*